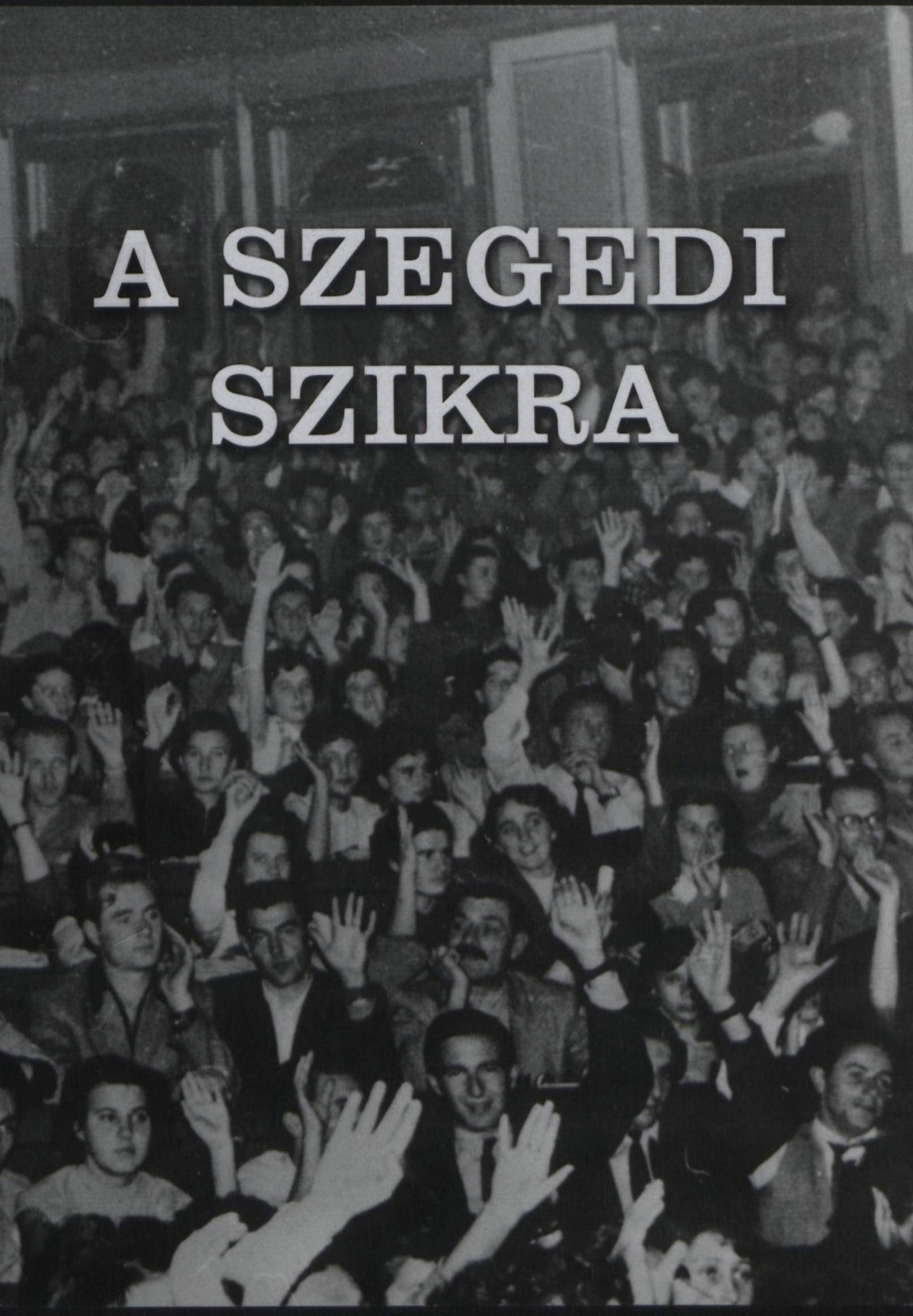

MEFESZ 1956 SZEGED

A SZEGEDI SZIKRA

A szegedi szikra

„A szövetség célja, hogy az egyetemekről és főiskolákról kikerülő ifjúság, mely a nemzet agyát van hivatva képviselni, ne közönyös passzív tömeg, ne gyáva, gerinctelen és önző réteg legyen, hanem népéért, hazájáért, boldogabb jövőnkért harcoló bátor, lelkes sereg. Ne riadjon vissza az igaz szó kimondásától, hanem képzettségével, tudásával, tehetségével népünket, hazánkat szolgálja.”

(MEFESZ SZMSZ 5.)

A SZEGEDI SZIKRA

**1956
MEFESZ
SZEGED**

A kötet megjelenését támogatták:

Szegedi Tudományegyetem

Szegedi Tudományegyetem BTK Hallgatói Önkormányzat

SZTE Egyetemi Hallgatói Önkormányzat

Szegedi Tudományegyetem Polgáriért Alapítvány

Lektorálta:

Zakar Péter

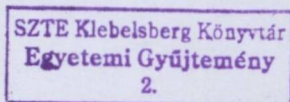
Kiss Gábor Ferenc

Szerkesztette:

Jancsák Csaba

Borítóterv:

Majzik Andrea

Kiadta a Belvedere Meridionale, Szeged

Műszaki szerkesztő: Szuperák Attila

Nyomta: S-Paw Nyomda, Üllés

ISBN 978-963-9573-77-2

**HELYBEN
OLVASHATÓ**

© szerzők, 2011

© Belvedere Meridionale, 2011

X 151043

TARTALOM

A kötetben szereplő szövegek szerzői	6
Előszó	7
Szolcsányi János	
Szegedi szikra gyújtotta fel az '56-os forradalmi lángot	9
Lipták Béla	
A MEFESZ megalakulása és a 16 pont	15
Székelyhidi Ágoston	
A MEFESZ és a KISZ 1956-57-ben. Értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatában és elárulásában	27
Sólyom László a Magyar Köztársaság elnökének ünnepi beszéde	
2006. október 16-án a Szegedi Tudományegyetemen	55
Jancsák Csaba	
A magyarországi hallgatói mozgalom bölcsője – a szegedi MEFESZ	63
Soha, sosem az „Én” került az előtérbe, hanem mindig a „Mi”.	
Beszélgetés Kiss Tamással a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége egyik alapítójával, vezetőjével	87
A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ)	
Szervezeti és Működési Szabályzata (1956. október 20.)	91
Az írássok eredeti megjelenési helye	101
A téma további irodalma	102

A KÖTETBEN SZEREPLŐ SZÖVEGEK SZERZŐI:

SZOLCSÁNYI JÁNOS (1938) orvos, akadémikus, egyetemi tanár
(POTE, PTE)

LIPTÁK BÉLA (1936) mérnök, kutató, egyetemi oktató
(Yale University)

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON (1935-2010) irodalomtörténész, író
(Debrecen, Hajdúböszörmény)

SÓLYOM LÁSZLÓ (1942) a Magyar Köztársaság egykori elnöke,
jogtudós, akadémikus, egyetemi tanár (ELTE, PPKE)

JANCSÁK CSABA (1972) szociológus, egyetemi adjunktus (SZTE)

ELŐSZÓ

A Belvedere Meridionale Alapítvány támogatásával a kilencvenes évek második harmada óta foglalkozunk az ifjúságnak az 1956-os forradalom és szabadságharc történetében betöltött szerepének feltárásával.

Az eltelt idő alatt e témában konferenciákat szerveztünk, és több kötet megjelenését gondoztuk. A publikációknak könyvsorozatot indítottunk *Szemtanú – Fiatalok, mint a történelem szereplői* címmel (ISSN 1587-2963, sorozatszerkesztő Jancsák Csaba). A 45. évfordulón adtuk ki Kiss Tamás *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged* című könyvét. 2002-ben az 1956-os forradalmi Szeged egykori polgármestere (a Városi Forradalmi Nemzeti Bizottság elnöke) Perbíró József életrajzi írásait jelentettük meg *1956 Szegeden – emlékeimben* címmel. Két évvel később Bálint László *Kováts József (1926-1958)* című kötetével, és még ugyanebben az évben a *Megtorlás Szegeden* című könyvvel folytattuk a sorozatot. A forradalom ötvenedik évfordulóján Vida János *Három hét boldogság és Újszászi Ilona A szabadság pillangója – 1956 Szegeden az egyetemen* című interjúgyűjteményeivel emlékeztünk. Szintén 2006-ban *1956 előtt, alatt, után* címmel közöltük Péter László önéletrajzi írásait és angol nyelven is kiadtuk Kiss Tamás könyvét (*Association of Hungarian University and College Students*). A következő évben tanulmánykötetet jelentettünk meg *Az 1956-os forradalom és szabadságharc utóélete* címmel. E kötetek nem jelenhettek volna meg a Szegedi Tudományegyetem nagylelkű támogatása nélkül. 2007-ben a téma feltárásának elősegítése és dokumentálásának céljával indítottuk el a www.mefesz.hu honlapot, ahol a visszaemlékezések mellett korabeli dokumentumokat, képeket, hangfelvételeket közlünk. E honlap támogatásáért köszönet illeti az SZTE Egyetemi Hallgatói Önkormányzatát.

A legutóbbi tizenöt évben a Belvedere Meridionale periodika körül a Szegedi Tudományegyetem történelem illetve társadalomtudományi képzésben résztvevő hallgatóinak sora olvasta, elemezte, kutatta a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének történetét.

2001 óta a MEFESZ megalakulásának napja, október 16-a a Szegedi Tudományegyetem hivatalos ünnepe (A hallgatói önkormányzatiság és az egyetemi autonómia napja). E napon a MEFESZ egykori tagjai, szervezői a mai egyetemi polgárok, oktatók és hallgatók az Ady téren felállított MEFESZ-emlékműnél találkoznak, majd az Auditorium Maximumban (a MEFESZ születésének helyszínén) emlékeznek.

E szerkesztett kötet a MEFESZ megalakulásának 55. évfordulója tiszteletére készült.

A könyv nyitó szövege Szolcsányi János akadémikus, a szegedi MEFESZ egykori tagjának *Szegedi szikra gyújtotta fel az '56-os forradalmi lángot* című tanulmánya, mely a szervezetnek a forradalom kitörésében véghezvitt szerepét elemzi. Másodikként a Műegyetem egykori forradalmár hallgatójának, később az Egyesült Államokban jelentős karriert befutó Lipták Bélának emlékeit olvashatjuk, amelyben a szerző a budapesti műegyetemi eseményeket mutatja be *A MEFESZ megalakulása és a 16 pont* címmel. A debreceni MEFESZ egyik vezetője volt Székelyhidi Ágoston, későbbi neves irodalomtörténész, aki személyes hangú írásában (*A MEFESZ és a KISZ 1956-57-ben. Értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatában és elárulásában*) a szervezet felbomlasztásának és megszűntetésének eseménytörténetét írta meg. Kötetünk következő szövege Sólyom Lászlónak a Magyar Köztársaság elnökének a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján, 2006. október 16-án a Szegedi Tudományegyetemen elmondott ünnepi beszéde. Ezt követi Jancsák Csaba tanulmánya, mely oktatás-szociológiai megközelítésben vizsgálja a MEFESZ-t, mint hallgatói demokrácia-kísérletet. Ezután Kiss Tamással a MEFESZ egyik alapítójával, vezetőjével készült interjú olvasható, *Soha, sosem az „Én” került az előtérbe, hanem mindig a „Mi”* címmel. Kötetünket *A Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége Szervezeti és Működési Szabályzata* zárja melyet többéves szisztematikus kutatómunka eredményeként rekonstruáltunk és itt jelenik meg először nyomtatásban.

E kötettel a forradalmi egyetemi ifjúság tettei és a megtorlás áldozatainak emléke előtt tisztelgünk.

A szerkesztő

Szolcsányi János

SZEGEDI SZIKRA GYÚJTOTTA FEL AZ '56-OS FORRADALMI LÁNGOT

Hazánkban 1956. október 23-án a forradalom és szabadságharc nemcsak Budapesten tört ki, hanem ezen a napon szinte varázsütésre az ország többi egyetemi városában is egyszerre vonult az utcára a politikai változásokat követelő elégedetlen tömeg. Debrecenben halt meg a forradalom első áldozata. A debreceni Kossuth Lajos utca és Vörös Hadsereg útja kereszteződésében kora este hét óra tájban az államvédelmi karhatalom vezetőinek utasítására eldőrdült október 23. első sortüze, mely három tüntető életét oltotta ki. A tüntetés Debrecenben reggel tíz óra körül indult a Kossuth Lajos Tudományegyetem előtti térről. Székelyhidi Ágoston egyetemi hallgató a főépület lépcsőjénél felolvasta a húsz pontból álló követelést, mely a Néplap 1956. október 23-i rendkívüli kiadásának tudósítása szerint többek között az ország szuverenitásának helyreállítását, sajtószabadságot, Rákosi Mátyás felelősségre vonását, Nagy Imre visszavételét a vezetésbe, a halálbüntetés eltörlését politikai ügyekben és a Kossuth-címer visszahozását követelte. A három-négyezerre duzzadt tömeg jelszavakat skandálva, forradalmi dalokat énekelve, transzparensekkel vonult a belvárosba, ahol még a délelőtt folyamán elhangzott a '48-as márciusi ifjak forradalmi verse, a Nemzeti dal, és Görbe János színművész szavalta el a Nép nevében című másik, tette serkentő Petőfi-verset. A tüntetés célja az volt, hogy a húszpontos követelést eljuttassák a város és megye vezetőihez, és elintézzék azok kinyomtatását. A forradalmi események további részletes leírása megtalálható a Szokolczai Attila és Á. Varga László által

szerkesztett *A vidék forradalma* című könyv I. kötetében, mely az 1956-os Intézet Budapest Főváros Levéltára támogatásával 2003-ban jelent meg Budapesten. A kötetben az is megtalálható, hogy „Debrecen a szegedi diákküldöttek forradalmasították”. Dokumentumokkal bizonyítható az az eddig visszhangot nem kapott tény is, hogy Debrecenen kívül Sopron, Budapest, Veszprém, Pécs, Győr, Miskolc, Gödöllő, Mosonmagyaróvár és Eger egyetemi és főiskolai hallgatóit és oktatóit szintén a szegedi diákküldöttek forradalmasították. Ne felejtjük el ugyanis, hogy az '56-os forradalom első fővárosi dokumentuma, a Budapesti Műszaki Egyetem Határozat című kiáltványa, mely október 22-én jelent meg az egyetemisták követelésének 14 pontjával, a következő szavakkal kezdődik: „Csatlakozunk a szegedi egyetemisták javaslatához és megalakítottuk az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MEFESZ szervezetét.” A Műszaki Egyetem többezres hallgatóságának részvételével lezajlott, DISZ által összehívott gyűlésen történekről Lipták Béla egykori résztvevő Csoda a műegyetemen című írásában a következőképpen emlékezik meg:

„A gyűlés úgy indult, mint ahogy a gyűlések általában. Mondják a magukét, mint a színházban, mi meg oda se figyelünk. (...) Valami kavardás van az elnöki emelvény mellett. A szundikálók felébrednek, a beszélgetők elhallgatnak. Szokatlan látvány ez a zűrzavar az ilyen előre megrendezett gyűlésen. Feszülten figyelünk, s ekkor egy hang hallatszik a kavardásból: A szegedi MEFESZ-t képviselem, engedjete a mikrofonhoz. ... Míg a párttitkár szól, mindannyiunknak ugyanaz jár az eszében: Ez a srác megőrült! Minimum kicsapják az egyetemről, de lehet, hogy börtönbe kerül ... Istenem, ez is megőrült! – fut át az agyamon, amikor Mécs Imi tapsolni kezd az előttünk lévő sorban ... A teremben teljes a fejetlenség... A terembe riporterek érkeznek, filmfelvevő gépek zakatolnak, reflektorok gyulladnak, s a kis szegedi kemény hangja betölti a termet: Műegyetemisták, magyarok! Hozom a szegedi egyetemisták üzenetét, s hozom a Szegeden tanuló lengyel diákok üzenetét is! Nektek itt ha-

zudnak! Lengyelországban most söpör végig a szabadság szele... Aztán felolvassa a szegedi egyetemisták követeléseit, majd mintha elakadt volna, elcsuklik a hangja, már-már sírva fakad, mikor halljuk, hogy szaggatottan, majdnem dallam nélkül a Himnuszt kezdi énekelni. Mint benzinbe dobott láng, úgy terjed a teremben az ének, s mire végére érünk, új emberekké váltak ezek az átszellemült arcú, könnyes szemű, vigyázzba merevedett diákok..."

A Mefesz, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szervezete 1956. október 16-án alakult meg Szegeden, mint az első olyan szervezet a Rákosi Mátyás nevéhez kötődő diktatúrában, mely szervezeti szabályzatában deklarálta függetlenségét az akkori kommunista párt (MDP) és annak ifjúsági szervezetétől (DISZ). Hogyan volt ez lehetséges? Mi történt Szegeden október 13. és 23. között? A szegedi diákok kezdeményezésének vagy a Nagy Imre körüli reformerek átgondolt szervezőmunkájának eredménye volt nemzetünk dicső forradalma? Budapest, Nagy Imre, Maléter Pál, Pongrácz Gergely, a „pesti srácok”, Corvin köz, Széna tér és '56 többi emblematisz hőséhez és színhelyéhez miért nem sorolják – jórészt nem is ismerik – az '56-os Szegedet, Debrecent és Kiss Tamást, a Lipták Béla fenti idézetében sorsdöntő szerepet betöltő szegedi joghallgatót? Lássuk először vázlatosan, mi történt Szegeden az október 23-át megelőző tíz nap alatt. Részletes leírása megtalálható Kiss Tamás Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged (Belvedere Kiadó, Szeged, 2002) eredeti dokumentumokkal, bírósági jegyzőkönyvrészletekkel gazdagon illusztrált és igen tárgyyszerűen megírt kötetében, de sokat támaszkodom személyes élményeimre is, mivel elsőéves orvostanhallgatóként életre szólóan lelkembe égett e magasztos napok élménye és lelkesedése. Az első szikra, mely cselekvésre buzdított, egy névtelen budapesti bölcsészhallgató levele volt, mely október 13-án érkezett egy szegedi joghallgatóhoz. A magyar diákokhoz szóló felhívás az orosz nyelv fakultatívva tétele céljából összefogásra és szükség

esetén október 22-re sztrájkfelhíváshoz való csatlakozásra szólított fel. Még aznap Kiss Tamás, Lejtényi András és Tóth Imre joghallgatók további kezdeményezést indítottak el egy független diák-érdekvédelmi szervezet megalakítása céljából. A következő két napon széles körben megvitatták és tanulmányozták ennek jogi lehetőségeit, majd tájékoztatták elképzelésükről Perbíró József dékánhelyettest és Baróti Dezső rektort. Természetesen mozgolódásuk tudtára jutott az egyetemi DISZ vezetőségének is, akik gyors döntéssel október 16-ra diákgyűlést hívtak össze az Ady téri Auditórium Maximumba, feltehetően azért, hogy kezükbe vegyék a kezdeményezést. A délutáni órákban azonban a diákklubban összegyűlt hallgatók úgy döntöttek, hogy új érdekszervezetük, melyet előbb MEFSZ-nek, majd Mefesznek neveztek el, a DISZ-től függetlenül működjön. Az Auditórium Maximum este zsúfolásig megtelt mintegy ezer hallgatóval. A DISZ-vezetők nem tűntek fel a kezdés időpontjában, mivel későbbi vallomásuk szerint a pártbizottságon az egyeztetések elhúzódtak. Így Kiss Tamás lett a levezető elnök és társaival együtt szavazásra bocsátotta a DISZ-től független MEFSZ szervezet létrehozásának tervét. Ezt a javaslatot a jelenlévők nagy lelkesedéssel megszavazták. A Mefesz-program érdekvédelmi pontjai megvitatása csakhamar átcsapott olyan politikai követelések megfogalmazásába, mint a szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződés felbontása, Farkas Mihályék nyilvános tárgyalása, a pécsi uránbányák visszaadása, Nagy Imrét a vezetésbe stb. Október 17-én a szervezők Diáktestvéreink című csatlakozásra való felhívást küldtek szét az ország egyetemeire „A szegedi MEFSZ” aláírással. Ezen a napon Budapesten az MDP Politikai Bizottsága is megvitatta a szegedi helyzetet, és a megoldás kidolgozására Marosán Györgyöt akarták Szegedre elküldeni. Ő azonban erre csak akkor vállalkozott volna, hogyha felhatalmazást kap tűzparancsra. (Kahler Frigyes: Sortűz Szegeden. Szegedi Műhely 1998/1–4., 17. oldal). Gerő Ernő távollétében Ács Lajos, az MDP központi vezetőségének titkára nem járult hozzá a tűzparancs engedélyezéséhez, így a kérdés kezelése elodázódott. Október

18-án a szegedi Mefesz képviselői Budapesten a 20-ára tervezett szegedi gyűlés elnökének szerették volna felkérni Nagy Imrét, de sikertelenül keresték. Jártak a DISZ-központban és Szalai Bélánál, az MDP KV titkáranál. 19-én Bohó Róbert a Petőfi Kör küldöttként Szegedre érkezett. Mindezen fórumok képviselői igyekeztek a szegedieket lebeszélni önálló szervezet létrehozásáról. Október 20-án, szombaton az újabb nagygyűlésre már a Mefesz hívta meg a hallgatókat és oktatókat az Ady téri előadóba. Nagy Imre helyett Perbír József dékánhelyettes elnökölt. A gyűlésről a Magyar Rádió hangfelvételt készített, mely rögzítette a szervezeti szabályzat vitáját és a megfogalmazásra kerülő pontokba szedett követeléseket. Október 21-én, vasárnap délelőtt a Dugonics téri diáklubbban volt az a sorsdöntő összejövetel, melynek a két nagygyűlésen kívül jómagam is tanúja voltam. Máig érzem azt a lelkes, de feszült hangulatot, ahogy 20-30 fiatal föl-alá járkálva, kisebb csoportokban vitatkozva megfogalmazta azt az aggályát, hogy mindazt, ami eddig történt, egy pillanat alatt el tudják tiporni, hacsak nem sikerül a Mefeszt és a pontokba szedett követeléseket az országban minél hamarabb szétterjeszteniük. A szervezők ekkor határozták el, hogy önként jelentkezőket küldenek az ország többi egyetemére és főiskolájára. Fontos momentum volt annak megfogalmazása is, hogy a Mefesz jelezze szoros együttműködési készségét a munkásfiatalokkal is. Ezért szükségesnek tartották, hogy küldöttek keressék fel a gyári fiatalokat. Példamutatóan álltak az egyetemisták mellé az egyetem vezetői, elsősorban Perbír József, Baróti Dezső és Fodor Gábor professzorok, akik nem csupán részt vettek a hallgatók nagygyűlésein, de például Abrudbányai Iván részére rektori kocsit biztosítottak, hogy Pécsre utazzon. Meggyőződésem, hogy ez az önfeláldozó, kockázatos, merész gyűjtő hatású diákkezdemenyezés, melyet azon az október 23-át megelőző héten a szegedi Dugonics téri diáklubból pár nap alatt sikerült hazánk egyetemi fiatalsága körében szétterjeszteni, hasonló tett volt, mint a '48-as márciusi fiatalok Pilvax kávéházból elinduló forradalmi tűzgyújtása. A Gerő által irányított pártvezetőség éppen ez idő alatt Titónál

Jugoszláviában tartózkodott, az SZKP levéltárából rendelkezésre álló dokumentumok szerint pedig az SZKP Központi Bizottsága elsősorban a lengyelországi poznani tüntetésre való válasszal, valamint az MDP KV vezetőségen belül dülő hatalmi harcban Nagy Imre szerepével, és részben a Petőfi Kör tevékenységének megítélésével volt elfoglalva. Mikojan és Szuszlov jelentése alapján október 24-én már úgy ítélték meg a helyzetet, hogy hibázott a magyar kommunista pártvezetőség, mivel késett, és csak október 23-án adott ki tűzparancsot.

A forradalom szikrája Szegedről pattant ki, mivel október 16–21. között nem csupán reformgondolatokat, hanem pontokba foglalt politikai követeléseket először itt fogalmaztak meg, és ezek megvalósításához a párttól (MDP, DISZ) független szervezetet alapítottak, országos szintű aktív cselekvési programmal. A küldöttek késedelem nélküli szétrajzása vezetett országos szintű forradalmi megmozdulásokhoz és azok betetőzéséhez, nevezetesen olyan közismert eseményekhez, melyek Budapesten október 23-tól a forradalom és szabadságharc kitöréséhez vezettek. Szegeden akkor senki sem gondolt fegyveres harcra, de a naivan elképzelt rendszerváltás végrehajtásának realitására igenis gondoltunk. A szovjet csapatok 1955-ös ausztriai kivonulása után és a Szovjetunió XX. pártkongresszusát követő Rákosi és Farkas eltávolítása alapján úgy éreztük, hogy Nagy Imre vezetésével van reális lehetőség arra, hogy széles körű országos mozgalommal, tüntetésekkel, sztrájkokkal járó felkeléssel kivívhatjuk az ország semlegességét, szuverenitását, és hozzáfoghatunk egy demokratikus, ideálisan elképzelt se nem kommunista, se nem kapitalista országépítéshez.

Szegedi szikra nélkül valószínűleg nem lobbant volna lángra az '56-os forradalom és szabadságharc kitöréséig felhalmozott tetemes gyűanyag. A láng mindig messzire világít, de az idei jubileumon ne feledkezzünk meg a szikráról sem, mint ahogy a '48-as márciusi fiatalokról sem feledkezzünk meg soha.

Lipták Béla

A MEFESZ MEGALAKULÁSA ÉS A 16 PONT

(1956 – Te Testamen of Revolution – részlet)

Attilával fölmentünk a Műegyetem nagy előadótermének, az aulának karzatára. Díszes, márványborítású falai mentén az egyetem egykori rektorainak mellszobrai sorakoztak. Egyikük, Sztoczek rektor szobra két hét múlva majd életmentő szerepet fog játszani, de most nem tűnt ki a többi között. Legtöbbjükről semmit sem tudtam, csak nevük nyomán próbáltam származásukra következtetni.

Mikor Attila észrevette érdeklődésemet, megjegyezte: „Tudtad, hogy sokan közülük zsidók voltak?” Kisvártatva hozzátette: „Akárcsak Rákosiék meg az ávósok”

– „Tehetséges nép” – mondtam – „Ironikus, nem?”

Lehettünk vagy kétezren a teremben, de egyikünk sem igazán figyelt oda, hogy mi történik a pódiumon. Csak a jelenlevők egymásközti beszélgetéseinek monoton duruzsolása hatotta át a termet, a szokásos, szabványos kommunista szónoklatok foszlányai egyszerűen elszálltak a fülünk mellett. Mindig ez ment az ilyen gyűléseken: ők beszéltek, mi pedig nem figyeltünk oda.

Alattunk, a földszinten, a pódiumon a két rektor, Gillemot László és Cholnoky Tibor¹ ült a mikrofonnál. Mellettük néhány professzor, az egyetemi párttitkár és pártfunkcionáriusok, valamint a DISZ helyi vezetősége. Egyforma kék zakójukban, fehér ingükben és vörös nyakkendőjükben valami különös pingvin vagy papagáj látszatát keltették.

¹ Cholnokyt a forradalom után Gillemot Lászlóval, az egyetem mások rektorával együtt elbocsájtották.

A gyűlést maga a DISZ hívta össze abból a célból, hogy az akkor már érzékelhető politikai erjedést meglovagolják s a reformokat követelő diákság élére állva a helyzetet kézben tartásuk s megakadályozzák egy független diákszervezet megalakítását. Mióta megalakult Szegeden a MEFESZ, a DISZ egyszerre elkezdett törődni a tagságot foglalkoztató gondokkal. Hirtelen fontos lett nekik a kedvezményes utazási bérletek és olcsóbb tankönyvek ügye, a koszt és a diákszállások minősége. Mi nem szoltunk hozzá, hagytuk őket beszélni. Hitelük már régen nem volt előttünk.

Amíg lenn folytak a szónoklatok, én szorgalmasan fényesítettem „arany” gyűrűmet, amit 36 forintért vettem, melynek családfájában nem csekély réz beütés lehetett, mert helyenként szép zöld patina borította. Megnyálazott zsebkendőmmel éppen kezdeti sikereimet értem el, amikor Attila oldalba bökött és lemutatott a pódiumra, ahol tülekedés látszott a mikrofon közelében. Hirtelen csend lett, mindenki dermedten figyelte a szokatlan fejleményt. Egyszerre egy hangot hallottunk: „Szegedről jöttem, beszélni akarok!”

Hihetetlen! Ilyen még nem volt! A levegőben szinte pattanásig feszült a légkör. Nem tudtuk, ki beszélt, de láttuk, amint a DISZ pingvinek egy vékony fiút² próbálnak eltuszkolni a mikrofon közeléből. Diáknak látszott, s egyre beszélt, gesztikulált, de nem hallottuk, mit mond, mert a kézszakós DISZ-esek elsodorták a terem szélére.

Közben Orbánné, a párttitkár ragadta magához a mikrofont és dorgálni kezdte a közönséget: „A maguk feladata tanulni!” majd majdnem kiabálva folytatta: „Nem kérünk a szegedi MEFESZ-ből! Nincs szükségünk újabb szegedi gondolatra!” Fogalmam sem volt, mi a baja Szegeddel, a szegedi gondolatról

² A vékony fiú a szegedi MEFESZ egyik főszervezője, Kiss Tamás volt. Később letartóztatták és a váci börtönben és a Gyűjtőben raboskodott, Tümes volt a beceneve. Kiszabadulása után jogász lett, volt alpolgármester, kormányfőtanácsos. Ma ő az Ötvenhatos Emlékbizottság egyik vezetője és a Politikai Foglyok Országos Szövetségének (POFOSZ) az alelnöke.

azt sem tudtam, eszik-e vagy isszák. De nagyon imponált ez a bátor szegedi gyerek.

Nem fért a fejembe, amit ez a diák csinált. Mit akar? Megbolondult? Nem tudja, hogy ezért kicsaphatják az egyetemről, de akár börtönbe is kerülhet? Legjobb esetben egy alapos verést biztosan kiosztanak neki az ávón. Pedig tudhatná, hogy nekünk nincs beleszólási jogunk semmibe, a mikrofon pedig azoknak van fenntartva, akiket az elvtársak beszélni engednek. Még a DISZ-pingvinek is csak azt mondhatják el, amit már előzőleg egyeztettek a felsőbb pártirányítással. De még kijelölt szónokok is csak a meghatározott sorrendben beszélhetnek.

Attila megjegyzése saját gondolataimat visszhangozta: „Te érted, mi történik ott lent?”

Időközben bevonultak a terembe a katonai tanszék vezetői, s helyet foglaltak a pódiumon. Az egyetemen csak nekik volt fegyverük, amit állandóan viseltek. Halálos csönd támadt, mindenki a pódiumot nézte. A szegedi diák tovább próbálkozott az őt visszatartók gyűrűjéből szónoki emelvény közelébe kerülni. Egyszer csak a hallgatóság soraiból bekiáltott valaki: „Hagyják beszélni!”

Meghűlt a vér az ereimben. Ilyenre nem volt példa, mióta a Vörös Hadsereg „felszabadította” Magyarországot. A mérész hang egy magas termetű, szőke ötödéves építészhallgatóé, Danner Jancsi³ volt. Jancsi fülei vörösek voltak, szája remegett, de nem hátrált – elszántan nézett szembe az őt rémülten figyelő kétezer diákkal.

„Elment az esze” – gondoltam.

Közben egy másfajta, méltatlankodó moraj futott végig a termen és akkor, néhány sorral előttünk egyik évfolyamtársam,

³ Danner János (1929-1956) szegedi születésű műegyetemi hallgató, forradalmár, az egyetemi nemzetőrség tagja. 1956. októberében ÁVH-s orvlövészek ölték meg. Halálának körülményeit Lipták Béla írja le: <http://hungaria.org/1956/index.php?projectid=2&menuid=33#54> Szegeden a Tisza Lajos krt. 12. számú házon, szülőházán tábla őrzi az emlékét.

Zsindely Laci⁴ bátortalanul tapsolni kezdett.

Mintha lavina indult volna meg. Először négyen-öten, majd tízesével, százasaival ugrottak fel és csatlakoztak a futótűzként terjedő tapsviharhoz. A fülsiketítő zajban inkább leolvastam mint hallottam Attila szájából: „Tapsolj, vagy soha többé nem állok szóba veled!”

Hihetetlen látvány volt. A székeiből felemelkedő közönség ovációjára az emelvényen helyet foglaló pártemberek zavartan, tanácstalanul és tehetetlenül reagáltak. Még sohasem láttam őket ilyen elbizonytalanadottnak. A hátamon végigfutott a hideg az izgalomtól miközben megszállottan tapsoltam. Az agyamban vadul kergetőztek a gondolatok: lehetséges mindez, vagy csak képzelődöm? Tényleg képesek vagyunk nyíltan ellentmondani azoknak, akik eddig mindig dirigáltak nekünk? Mégis számítunk mi is, lehet fontos az, amit mi gondolunk? Lehet, hogy ezentúl szabadon beszélhetünk? Lehet, hogy ezekkel a gondolatokkal nem vagyok egyedül?

Felborult a rend, totális káosz uralkodott a teremben. A párttitkárnő a telefonhoz rohant. A pingvinek halálsápadtan, magukba roskadtan ültek. A katonai tanszék tisztjei pisztolyaikon tartották kezüket, a DISZ titkár pedig ordított a mikrofonba. A hangzavarban egyszer csak újra hallottuk a korábbi hangot, ezúttal határozottabban és hangosabban: „A szegedi MEFESZ küldötte vagyok! Engedjenek szóhoz!”

Úgy éreztem magam, mint akit hipnotizáltak. Felálltam és elindultam a hang irányába. Láttam, hogy Attila is ugyanúgy tesz. Valami belső indítatásból megindultak mások is tucatjával, a terem minden részéből a hang irányába. Volt valami felemelő s egyben riasztó is ebben a spontán megmozdulásban. Mentünk előre anélkül, hogy tudtuk volna, ki tart velünk. Mindannyian

⁴ Zsindely Lacival együtt érettségiztünk az Eötvösben. Nagyon szerettem vele lenni. Így amikor szakosítanunk kellett megkérdeztem, hogy „Te mire szakosítasz”, s mikor megtudtam, hogy hajómérnöknek, én is oda mentem, Így Laci felelős azért, hogy én hajómérnök lettem. A szabadságharc bukása után Laci is elmenekült, Svájcban telepedett meg, s mint a Swiss Air pilótája dolgozott.

a pódium felé tartottunk, ahol az elszánt, de ugyanakkor riadt pingvinek körülfogták a MEFESZ-es fiút. A kör egyre ritkult ahogy közeledtünk, s nyomultunk a mikrofon irányába. Mikor kinyúltam az egyik kövér pingvin felé, hogy eltoljam az útból, felcsúszott kabátujjam alól kivillant a karórám. „Szent ég, 3 óra 40 perc, lekésem a randevút, oda a mozielőadás!” De hirtelen megláttam a mikrofont, alig 5 méterre tőlünk. Teljes erővel nyomultunk előre. A DISZ ellenállás megtört, Danner Jancsi elkapta a mikrofont: „Felkérem a szegedi egyetem küldöttjét, hogy jöjjön a mikrofonhoz!”

Hatalmas ováció fogadta a bejelentést. Aztán láttam, ahogy a 190 centiméter magas Jancsi lehajol és átadja a mikrofont egy kistermetű sovány fiatalembernek, akit védőgyűrűként vettünk körül. Szemembe könny szökött, amikor határozott hangon elkezdte: „Diáktársak! Magyarok!”

Fényképezőgépek villantak, idegenek rohantak a telefonokhoz, filmesek reflektorai világították meg a termet. A szegedi nem törődött a sajtó tevékenységével, hanem beszélni kezdett: „Megint Lengyelország felől fúj a szabadság szele. A nálunk tanuló lengyel vendégdiákok támogatásunkat kérik. Az orosz csapatok körülfogták Varsót, de a lengyel csapatok körülfogták az oroszokat. Poznan is szabad, de be van kerítve. Lengyelország mutatja az utat és támogatásunkat kéri. Nem hagyjuk cserben őket! Mi, szegedi egyetemisták elhatároztuk, hogy követjük a lengyelek példáját és megalakítjuk a független szervezetünket, a MEFESZ-t. Csatlakozzatok ti is hozzánk, alakítsátok meg a saját MEFESZ szervezeteket.”

Ekkor belezavarodott a mondókájába, hangja elcsuklott. Lassan, dallam nélkül dűnnyögni kezdte a Himnuszt. Először bizonytalanul, majd fokozatosan, egyre erősebben és határozottabban átvette a teremben összegyűlt kétezer ember. Volt ebben valami dacos, a rendszernek ellentmondó gesztus. A Himnuszt, ha nem is merték hivatalosan betiltani, a kommunisták nem szívelték, s ritkán lehetett nyilvános alkalmakon elénekelni; valahogy összeegyeztethetetlennek tűnt az „Isten” szóval kezdődő

ima a kommunista állam gondolatával. Így főleg templomban, mise végén énekeltük.

Az aula hatalmas csillárja remegett és az ablakok rezegtek, ahogy teli torokból, könnyes szemmel, feszes vigyázzállásban énekeltünk nemzeti imánkat. Mire a végéhez értünk, mintha valami csoda történt volna: mi, a korábban félős, kiszolgáltatott emberek mintha ujjászülettünk volna. Már nem féltünk, s ennél-fogva felszabadultunk.

Délután öt óra lehetett, mikor közfelkiáltással megszavaztuk a Műegyetem MEFESZ csoportjának megalakulását. A pártemberek és a DISZ-pingvinek még mindig a pódiumon voltak, de mienk volt a mikrofon. Most már mi döntöttük el, ki beszélhet, és nem tagadtuk meg senkitől a szót; a hallgatóság döntötte el, kit hallgat meg. Ha a diákok egyetértettek a szónokkal, megtapsolták, ha nem, kifütyülték.

Az első felszólalók a diákok gondjaira koncentráltak. Egyikük a nyugati nyelvek oktatását, másik a kötelező marxizmus-leninizmus oktatás eltörlését szorgalmazta. Közben egyre-másra érkeztek az egyetemek és üzemek küldöttei. Valami csoda folytán, amit máig nem értek, az egész városban híre ment, hogy nálunk valami rendkívüli történik. A felszólalások pedig egyre szenvedélyesebbé, a követelések pedig mind radikálisabbá váltak.

Az eufória teljesen hatalmába kerített. Kezdttem hinni, hogy én is számítok, hogy számít a véleményünk, s a jövőnk a saját kezünkbe került. Ezekben a percekben a tegnap még cinikus, passzív emberekből cselekvő, reménykedő hazafiak lettünk. Úgy éreztem, hogy életemnek van értelme, s minden erőmmel használni, szolgálni akartam az ügyet, mely honfitársaimat szabaddá, büszke és boldog polgárokká teszi.

Pillanatnyi eufóriámat hirtelen a kétség és félelem váltotta fel. A lelkesedés nem pótolhatja a tapasztalatot, s mi idáig nem voltunk döntéshozó szerephez szokva. Mi lesz, ha valami ostobaságot követünk el? Honnan tudjuk, mi volna a helyes út céljaink elérésére?

Mintegy válaszként saját kérdésekre, hallottam, amint a soron következő felszólaló bemutatkozik: „Szilágyi József vagyok”⁵. A felnőtt esti tagozat hallgatója volt, Nagy Imre köréhez tartozó reformkommunista. Feszült figyelemmel hallgattuk.

– „Amit csináltak, az nem törvényellenes! A Népköztársaság alkotmánya biztosítja a szólásszabadságot és a kormányhoz való felterjesztések benyújtásának jogát. Nem csak jogotok, kötelességek is, hogy kinyilvánítsátok gondjaitokat, a kormányzatnak pedig kötelessége, hogy azokra választ adjon.”

Szilágyi után Kuczka Péter költő vette át a mikrofont.

„Nem értek egyet a párttitkárokkal. Nem a tanulás a legfontosabb dolgok ma, annál fontosabb feladatokat van. Poznanban sztrájkolnak a dolgozók. Varsót tankok veszik körül. Ma ki kell mutatnotok szolidaritásotokat a lengyel dolgozókkal, akik mindannyiunkért küzdenek.”

Mialatt a beszédeket hallgattuk, lázasan jegyeztük füzeinkbe a követeléseket, amelyeket az összegyűlt diákság közfelkiáltással megszavazott. A jegyzetelők között volt Némethy Ede, Szabó Iván, Danner Jancsi, Nemcsik Bandi, Mécs Imi és még néhányan. A 48-as 12 pont mintájára próbáltuk összeállítani követeléseinket.

Hét óra lehetett, amikor egy félénk, dadogós diák lépett a mikrofonhoz. Zavartan, alig hallhatóan csak ennyit mondott: „M-m-mi lenne, ha k-k-kimennének az oroszok?”

A hatás leírhatatlan volt. Pillanatnyi halálos csönd után a tömeg egy emberként ugrott fel helyéről és egetverő, véget nem

⁵ Szilágyi József (1917–1958) egyetemi hallgató volt, aki még a második világháború előtt tagja lett a Kommunista Pártnak, majd a németek antifasiszta tevékenységért letartóztatták. A második világháború után csatlakozott Nagy Imre párton belüli, Sztálin-ellenes frakciójához, és ezért 1949-ben a párt megfosztotta tisztségétől. Kegyesztettségének éve alatt mérnöki diplomát szerzett. 1956-ban Nagy Imre miniszterelnökségi titkárságának lett a vezetője. A forradalom után letartóztatták, elkülönítették a Nagy-féle csoporttól, és 1958 májusában halálra ítélték. Kivégzésének ideje ismeretlen. Egyike volt annak a 289 embernek, akiket a forradalom után felakasztottak.

érő ovációval fogadta a kijelentést. Hihetetlen volt! Végre valaki ki mertte mondani azt, amit mindnyájan gondoltunk, de senki-nek nem volt bátorsága hangosan kimondani. S ekkor, az üdvri-valgással vegyesen, de végül azt kiszorítva, egyre hangosabban, orkánszerűen harsogott a skandált jelszó: „Ruszkik haza! Ruszkik haza!”

Már vagy egy órája ott álltam a mikrofonnál a többiekkel, akik a szegedi fiúnak utat vágtak a pódiumhoz. Tőlünk jobbra voltak a pártfunkcionáriusok és a DISZ-esek, valamint Cholnoky Tibor rektor, mögöttük a katonai tanszék tisztjei. Az ő arcukról is mély döbbenet és megrökönyödés tükröződött. Most a párttitkárnő lépett a mikrofonhoz és ominózus hangnemben fenyegette meg a résztvevőket. Kijelentette, hogy a gyűlés be van rekesztve, aki nem távozik, az illegális gyülekezésen vesz részt, aminek súlyos következményei lehetnek, beleértve az egyetemről való kitiltást. Ezzel fogta magát és kivonult a teremből, nyomában a DISZ-esekkel és a párteberekkel. A sajtó képviselői is velük mentek, kivéve egy vöröshajú fiatalembert, a Szabad Ifjúság munkatársát.

Legnagyobb meglepetésünkre a katonai tanszék tanárai élén parancsnokukkal, Marián Istvánnal a helyükön maradtak. Ugyancsak ottmaradt Cholnoky Tibor rektor és néhány profesz-szor. De talán a legmeglepőbb az volt, hogy a kicsapással való fenyegetőzés ellenére egyetlen diák sem hagyta el a termet.

Most új szónok lépett a mikrofonhoz. Azt javasolta, hogy menjünk a Rádióhoz és olvassuk be a követeléseinket. Egyik tanársegédünk, Jankovich István felajánlotta, hogy kis olasz Topolino autójával átviszi a delegációt Pestre. Este 9 óra tájban el is mentek, de hamarosan vissza is érkeztek, eredménytelenül. Mint mondták, a Rádió illetékesei csak úgy lettek volna hajlandók a hírekben leköszölni a pontjainkat, ha kihagyjuk a radikális követeléseket, tehát csak a Szovjetunió, Lengyelország, szabad választások, sajtószabadság vagy Nagy Imre említése nélkül. Mivel alkudozni nem akartak, így inkább visszajöttek.

Közben teherautószámra érkeztek a budapesti gyárak küldöttségei és az aulában a szónoklatok hangvétele egyre radiká-

lisabb lett. Engem tíz óra körül már nagyon kínozott az éhség, s már a zsebeimben található kenyérmorzsákat majszolgattam. Ennek ellenére eszembe sem jutott volna otthagyni a gyűlést, amikor már valóságos forradalmi hangulat kezdett úrrá lenni a teremben.

A következő szónok azt ajánlotta, hogy vonuljunk testületileg a Rádióhoz. „A háromtagú delegációnkat elutasították, majd meglátjuk, mit szólnak egy háromezer tagú delegációhoz?”

Az ováció, ami ezt a felvetést fogadta, fölöslegessé tette a további vitát. Mindenki szedelődzködni kezdett, s a tömeg megindult kifelé, amikor a katonai tanszék tanárai, akikről eddig megfélekedtünk, megindultak a mikrofon felé. A mozgás leállt, s minden szem a tanszék vezetője, Marián István⁶ felé fordult.

Marián harmincöt év körüli, alacsony, sötéthajú ember volt. Természetesen párttag volt, ráadásul zsidó is, mint számos fontos beosztású ember azokban az időkben. Bár kommunista volt, nem a fanatikus, sztálinista fajtából való volt, inkább a Nagy Imre-féle reformkommunistákhoz tartozott. Erdélyi származása folytán olyan környezetben nőtt fel, ahol nem volt különbség zsidó és nemzsidó között, magyaroknak vallották magukat felekezetre való tekintet nélkül.

Amikor Marián István a mikrofonhoz lépett, nem tudtam, mire számíthatunk. Ahogy lejjebb állítottam a mikrofon állványt neki, magamban reménykedtem, hogy nem „elvtársak” megszólítással kezdi.

„Fiaim!” így kezdte. Bár a hallgatóság fele nő volt, mégis éreztük, hogy megfelelő megszólítást használt, az egyetlen megfelelőt. „A ti életek ugyanolyan értékes, mint az enyém. Én is ugyanolyan magyar vagyok mint ti, minden egyéb szempont másodlagos. De idősebb vagyok nálatok és jobban ismerem a rendszert. Nem engedhetlek az Ávó karmaiba éjnek idején. De holnap, fényes nappal, hivatalos engedéllyel fogunk felvonulni. Semmi törvényteleniséget nem fogunk elkövetni. S ha jól

⁶ Marián Istvánt a szabadságharcot követően hosszú börtönbüntetésre ítélték.

végezzük a dolgunkat, holnap velünk lesz az egész város. Én az első sorban megyek veletek.”

Végtelen megkönnyebbülést éreztem Marián szavait hallgatva. Erre volt szükségünk, egy tapasztalt ember józan tanácsaira, olyan valakire, akiben megbízhatunk. Ő egy olyan ember, akiben az ész és a bátorság párosul, akit nyugodtan követhetünk.

Tizenegy óra lehetett, amikor elhagytuk a pódiumot, bár a gyűlés tovább folyt. Megkértük Nemcsik Bandit, hogy juttassa el a követeléseinket Sándor Ivánhoz, a Jövő Mérnöke főszerkesztőjéhez. Iván vagány karakter volt, biztosak voltunk benne, hogy megtalálja a módját, hogy másnap reggelre kinyomtassa a listát. Utána rektorunkhoz, Cholnoky Tiborhoz fordultunk, hogy engedje meg, hogy az egyetem stencilgépén sokszorosíthassuk a 14 pontot. Ő az engedélyt megtagadta, nem mervén vállalni az ezzel járó felelősséget.

Tanácsstalanok voltunk. Reggelig feltétlenül sokszorosítani kell a másnapi tüntetést meghirdető rölapot és a tizennégy pontot, de hogyan? Akkoriban a stencil féltve őrzött eszköz volt, amit gondosan elzárva tartottak, nehogy illetéktelen kezekbe kerülve „ellenséges propaganda” terjesztésének eszközévé váljék. Az elvtársak vigyáztak rá, hogy csak az ő felügyeletük alatt lehessen bármilyen szöveget sokszorosítani.

Töprengésünknek egy fiatal, szőke kémia tanársegéd ötlete vetett véget. Mindenki Szőke Katinak hívta a hajszíne miatt, de valódi neve Nemes Kati volt. Azt eddig is tudtuk, hogy Kati szép, de most kiderült, hogy bátor is. „Én tudom, hol van a stencil, s ha felnyitjátok az ajtót, megmutatom, hogyan kell kezelni. Sokszor használtam házi feladatok és dolgozatok sokszorosítására.”

Két perc alatt feltörtük az ajtót. Szőke Kati, Némethy Ede, Danner Jancsi s még néhányan nekiláttunk a munkának.

Találtam a szobában egy telefont, s gyorsan felhívtam Ágnest. Féltestvére, Judit vette fel a kagylót. „Azt üzeni, hogy soha többé nem áll szóba veled! Soha, soha! Bezárkózott a szobájába és egész este csak sír. Hogy tehetnél ilyet vele?”

Valamit motyogtam a gyűlésről, a mikrofon őrzéséről, a követelések nyomtatásáról. De saját szavaimat hallva tökéletes zagyaságnak hangzott az egész. Borzasztóan röstelltem magam. Könnyörögtem Juditnak, hogy próbálja megértetni Ágnessel, hogy ez a gyűlés mennyire fontos volt, mindhiába.

Mikor befejeztem, Attila rám nézett: „Mi történt?”

– „Semmi, semmi.” válaszoltam alig hallhatóan.

Éjfél lett, mire elkészültünk a röplap és a 14 pont sokszorosításával. Visszamentem az aulába, ahol még tartott a gyűlés. Ott kiosztottam néhány példányt, a többit megtartottam. Megegyeztünk, hogy az éjszaka folyamán terjeszteni kezdjük a röplapot. Perr Gyu-szinak volt egy motorbiciklije, így ő menyasszonyával, Marikával – aki előző nap az atlétikai versenyen mint futó szerepelt – Csepelre mennek, rám pedig a gödöllői Agráregyetem jutott, ahova Péter bátyám járt. Reggel hétre vissza kellett mennem az egyetemre mint az ujonnan alakult MEFESZ gárda tagjának az egyetem bejáratainál őrszolgálatot teljesíteni. Alvásra nem sok idő maradt.

Éjjel egy órakor végre elhagytam az egyetemet. Éppen elértem a teljesen üres 49-es villamost, de a Rákóczi úton már nem járt a villamos. Futva folytattam utamat a Keleti pályaudvarig, ahol éppen csak sikerült felugranom a már mozgásban lévő vonatra. Kiizzadva ültem a fűtetlen kocsiban, s csak kedves kordbársony zakómnak köszönhettem, hogy nem fáztam meg.

Ahogy végigmentem a Kerepesi utcán, a falu összes kutyája hangos ugatással jelezte érkezésemet. Otthon Bukucs ugrándozott körülöttem, alig tudtam megnyugtatni. Október 23-a volt, keddi nap, éjjel két óra.

Megpróbáltam csöndben kinyitni a mindig csikorgó konyhajót. Memi a tűzhelyen hagyta a vacsorámat, amit sietve kezdtem enni egyenesen a lábasból. Közben mocorgást hallottam a szobából. Gyorsan tányért vettem elő és abból faltam tovább, kissé szalonképeesebb módon. Memi jelent meg hálóköntösben, aztán Aptyi, kopasz fején hálósapkájával. Idővel Péter és Andris is kijöttek a konyhába. Elmeséltem nekik a gyűlést és felolvastam a 14 pontot és a tüntetést meghirdető röplapot.

Ahogy ott álltam a konyha közepén, lelkesen magyarázva, hogy mi mindent követelünk, családom tagjai hitetlenkedve néztek rám. Memi arcáról lerítt az aggodalom, hogy fia megbolondult. Andris, aki első álmából alig ébredt fel, azt hitte, saját álmomat mesélem el. Aptyi könnybe lábadt szemekkel hallgott. Ő megértette, miről van szó.

Áadtam Péternek a kiosztandó röplapokat. Átvette, de figyelmeztetett: „Lehet, hogy nem tüntetés lesz holnap, hanem letartóztatások.”

Próbáltam meggyőzni, hogy Sztálin is tévedett, mikor a Vatikán erkölcsi súlyát lebecsülve gúnyosan kérdezte, hogy a pápa hány hadosztállyal rendelkezik. Biztos voltam benne, hogy a mi eszméink erősebbek, mint a megszállók fegyverei, és hittem, hogy minden gyarmat előbb-utóbb lerázza a zsarnokság igáját. Nem volt kétséges előttem, hogy egy hazugságra épült rendszer előbb-utóbb magától összeomlik. Idéztem Eisenhower, hogy a szabadságot csak azok érdemlik ki, akik áldozatot tudnak érte hozni. „Nem gondoljátok, hogy szükség esetén az amerikaiak segítségünkre sietnek?” – kérdeztem.

– „Persze, ha több olajunk lenne, talán akkor igen.” – mondta Péter fitymálódva. „Ne légy már ilyen naiv.” Péter szentül hitte, hogy Eisenhower elődje, Roosevel volt az, aki Jaltában Magyarországot Sztálinnak kiszolgáltatta. Véleménye szerint a gazdag országok nem törődnek a szegényekkel, csak saját gazdagságuk növelésével.

Nem értettem egyet vele. Biztos voltam benne, hogy a gazdagoknak is van lelkiismerete. Azzal érveltem, hogy Amerika hozta létre a Marshall-tervet és amerikai önkéntesek is harcoltak Franco ellen a spanyol polgárháborúban. Különben sem kérünk tőlük semmit, hiszen másnap békés tüntetést fogunk rendezni, engedéllyel, s egy kommunista őrnagy vezetésével.

Hajnali három óra tájban végre lefeküdtem, de ötkor már felkeltem, hogy elérjem a 6:02-es vonatot.

Székelyhidi Ágoston

A MEFESZ ÉS A KISZ 1956-57-BEN ÉRTELMISÉGI FIATALOK A NEMZET SZOLGÁLATÁBAN ÉS ELÁRULÁSÁBAN

Politikai megosztottságban élünk. Ez a megosztottság a nemzet hagyományos keretét is szétfeszíti. De mindez nem sorscsapás. Oksági folyamattal van dolgunk, amely élő nemzedékekben ölt testet. Ez a folyamat nevezetesen 1956-57-re nyúlik vissza. A meghatározó körülmények és csoportok eddigi összképéből elsősorban nem tárgyi részletek hiányoznak. Mesterséges homály és megtévesztés hatja át azonban a nemzet belső életét, az önismeretet és az önazonosságot. A mély megosztottság pedig épp ebben a közegben érvényesül. Nemzeti önismeretben és önazonosságban a homály és a megtévesztés főleg az értelmiségen múltott és múlik. Végül tehát nemzet és értelmiség viszonyának alakulásához érkezünk ebben a fél évszázadban.

Nemzet és értelmiség viszonyát utoljára 1956-ban jellemezte világosság és nyíltság. Ez a kegyelmi állapot nyár közepétől november 4-éig tartott. A nemzeti önismeret és önazonosság feltámasztásának első lépéseit akkor az *Irodalmi újság* és a *Petőfi Kör* értelmiségi közszereplői tették – noha a reformkommunizmuson belül. Ezután a nyilvános kibontakozást értelmiségi fiatalok önszerveződésai emelték csúcspontra. Ez az egyetemista és főiskolás nemzedék 1946 és 1956 közt kezdte a pályát a népi származás hajtóerejével. A korszak sajátos népi társadalma a korábbi felső osztály szétmorzsolásával keletkezett – parasztok, iparosok, üzemi munkások, alkalmazott értelmiségiek tömegeiből. Ebből a népi társadalomból 1956-ig már minden huszadik család gyermeke tanulhatott egyetemen és főiskolák nappali vagy esti tagozatán.

Közösségi összetartásban itt igen széles kölcsönösség mutatkozott. Ennek az egyetemista és főiskolás nemzedéknek minden tagja a nép és a nemzet fiának tartotta magát. Ha szellemi és politikai képviselőre gondolt, saját személyében a népet és a nemzetet képviselte. Érzelmi, erkölcsi, szellemi indítékot ebből merített.

Ez az első népi értelmiségi nemzedék jószerivel együtt élt a nagyobb családdal és az eredeti környezettel. Hovatartozását és felelősségét komolyan vette. Szerepét ehhez igazította. Tanultsága és tudatossága révén megismerte a hagyományokat, felismerte az érdekeket. Természetesnek tekintette, hogy döntési helyzetben ennek az értékrendnek alapján ítél. Népi társadalom, nemzet és kommunista hatalom sűrűsödő ütközéseit is így ítélte meg.

A hazai kommunista erők 1948-49-ben építették ki a proletárdiktatúra államát. Az ideig-óráig ígéretesnek tetsző népi társadalmat önrendelkezés nélküli tömegtársadalommá süllyesztették. Hát, a kommunistáknak ezt az ígéretszegését és erőszakosságát élte és ítélte meg a maga módján az első népi értelmiségi nemzedék többsége. A csalódást hamar követte a tiltakozás és a változtatási szándék. Ez a fiatal értelmiségi csoport 1956 nyaratól akaratközösségbe tömörült, és közszereplést vállalt. Majd aztán ez a csoport lendítette tovább az *Irodalmi újság* és a *Petőfi Kör* kezdeményezését a reformkommunizmustól a nemzeti forradalomig. A felelősség és a tudatosság a nemzeti forradalom leverésével és megtorlásával sem apadt el.

De az ellenfél akkor már nem csak nyílt politikai és szellemi küzdelemben vetette be csapatait. Az első népi értelmiségi nemzedéknek akadt egy csoportja, amely a nemzeti forradalom megtorlóival, az 1956 utáni pártállammal azonosult. Ez a csoport a szerepét jó darabig rejtőzködéssel és megtévesztéssel töltötte be. Ha az értelmiségi fiatalok nyílt csoportja a nemzet szolgálatában, akkor a rejtőzködő csoport a nemzet elárulásában vett részt.

Szorosabban ezen értelmiségi nemzedék két ifjúsági szervezetének, a *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének* és a *Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségnek* ellentétes útját idézi

fel ez a vázlat. Emlékezések, vallomások, okmányok, adatok beszélnék erről. Meggyőződésem szerint a kirajzolódó események és szerepek a mai hazai megosztottság forrásvidékére is fényt vetnek.

Ifjúsági szervezet működtette egyébként az 1956-os *Petőfi Kör*t is. A *Dolgozó Dúság Szövetsége (DISZ)* 1950-ben alakult, a proletárdiktatúra pártállamát irányító *Magyar Dolgozók Pártja* alárendeltségében. A szigorú központosítás ebbe a keretbe olvasztotta bele az 1945 és 1948 közt létező ifjúsági önszerveződések, rétegszervezetek, alapítványok, klubok sorát. A hagyományok és a csoportok természetes sokfélesége azért olykor felszínre tört. Válaszul a központi döntéshozás vagy büntetést mért ki, vagy reformmozgalmat engedélyezett. Az 1956-os moszkvai reformkommunisták mintájára aztán megjelent Magyarországon is egy reformcsoport. Értelmiségi képviselői a pártállami rendszerből nem szakadtak ki, csak viszonylagos önállóságot akartak. Ennek az ellenőrzött szellemi önállóságnak kínált vitaforumot a *DISZ budapesti Petőfi Köre*. A viták 1956 nyarán jutottak a reformkommunista követelések lehetséges végső pontjáig.

Hegedűs B. András visszatekintő emlékezésében a június 27-ei sajtótútról megjegyzi:

„Úgy került be a köztudatba, hogy az egy ellenforradalmi ülés volt. (...) A legfontosabb Losonczy Géza zárszava volt. Elmondta példátlan önkritikáját, és azt, hogy a progresszió ügyét csak akkor szolgálhatja az ember, ha szembenéz saját hibáival. Ez azért volt egyedülálló, mert még a Petőfi Körben sem vállalkozott senki arra, hogy sokévi súlyos börtön után elővegye azt, hogy a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején milyen hibákat követett el. Losonczy főlvázolta a magyar sajtó helyzetét, elmondta, hogyan sorvasztották el a vidéki lapokat, és kifejtett egy sajtószabadság-gondolatot, ami aztán ősszel, az újságíróközggyűlésen több formában a hivatalos sajtóban is megjelent”.

Ez a „sajtószabadság-gondolat” bizonyult a reformkommunizmus végső határának.

Függetlenségről, többpártrendszeréről, európai együttműködésről nem eshetett, és nem is esett szó. A reformkommunista programok épp ennél a küszöbnél torpantak meg. A küszöböt majd az egyetemisták lépték át – jobban mondva ők ettől a küszöbtől indultak. Reformokat tűztek célul ők is, de már az egyetemi intézményi önrendelkezés és az önálló ifjúsági rétegszervezet jegyében. Követeléseiknek így feltételévé vált a központosított pártállami rendszer elhagyása, vagyis a reformkommunista határ áttörése. Nem engedélyt kértek, hanem cselekvési szabadságot követeltek, és nyomban cselekedtek is.

Budapest, Debrecen, Miskolc, Sopron és Szeged egyetemi önszerveződéseiről tudunk legtöbbet. Az 1956–57-es tanév elején a reformtörekvések és a közös lépések mindenütt hasonló mederben zajlottak. Az első érdemi döntést aztán Szegeden hozták meg. Kiss Tamás akkori joghallgató az események öntörvényű kibontakozását tanúsítja:

„Október 8-án vagy 10-én visszakerültünk Szegedre, ahol Lejtényi Andris évfolyamtársam nagy titokban mutatott egy stencilezett felhívást. Valami pesti haverja küldte neki postán. A felhívás azt tartalmazta, hogy követeljük, tegyék fakultatívvá az orosz nyelv oktatását, és ha ezt nem teljesítik, akkor október 22-én lépjünk sztrájkba, ne menjünk be az oroszórákra. Andrissal kiötlöttük, hogy akkor még követeljük ezt is, azt is, meg amazt is, és mindezt valamilyen szervezett formában csináljuk. Két nap múlva köztudottá vált Szegeden, hogy a joghallgatók kitaláltak valamit.

Közben kiderült, hogy valamikor délután négy-öt helyen kézzel írott kis plakátok jelentek meg, hogy október 16-án az Auditorium Maximumban diákgyűlést hívnak össze. Aláírás nem volt. Ma már pontosan tudom, hogy a DISZ-bizottság találta ki, hogy összehívja a hallgatókat, azzal a céllal, hogy elmagyarázzák: Gyerekek, ez így nem jó, amiről ti itt sutyorogtok, azt majd mi

megoldjuk. (...) De más történt. Pillanatok alatt megállapodtunk, hogy én leszek a levezető elnök, megnyitom a gyűlést, Lejtényi András ismerteti a diákszövetséggel kapcsolatos elképzeléseinket. Fölvonultunk az emelvényre. Egy-két órával korábban meg sem fordult az agyunkban, hogy mi nagygyűlést tartunk. Meghallgatták Andrist, aki elmondta, hogy egy diákszervezetet, egy érdekvédelmi szervezetet akarunk, ami független a DISZ-től. Mire hangos ováció lett. Valaki megkérdezte, mi lesz ennek a szervezetnek a neve. Mondtuk, hogy Diákszövetség. Mondták, hogy ez nem jó, végül abban maradtunk, hogy megalakítjuk a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét.

Egyszer csak föláll egy Putnik Tivadar nevű fiú, és elkezd mondani, hogy követeljük Rákosi Mátyás megbüntetését, Nagy Imre kormányra kerülését. (...) Megeredtek a nyelvek, és egymás szavába vágva dobtak be újabb és újabb politikai követeléseket. Az alakuló ülés politikai tömeggyűléssé vált”.

Szegedről 22-én reggel indultak a helyi MEFESZ küldöttei Budapestre, Debrecenbe, Miskolcra, Pécsre és Sopronba. A DISZ Debrecenben is kísérletet tett a megelőzésre, de hiába. Filep Tibor akkori résztvevőként és későbbi kutatóként írja:

„Október 22-én az Orvostudományi Egyetemen ifjúsági nagygyűlést tartottak. A pártbizottság és a DISZ ismertette azt a levelet, amelyet az MDP Központi Vezetőségéhez akartak elküldeni. (...) A levelet a hallgatók enyhének találták, és határozott hangú követelésekkel egészítették ki. Változás történt, amikor a két szegedi küldött megérkezett, és beszámolt a MEFESZ megalakulásáról, programjáról. A résztvevők úgy döntöttek, hogy 23-án délután 3 órára a KLTE aulájába hívják a három egyetem ifjúságát, a MEFESZ megalakítása ügyében”.

Gyökeres fordulatot jelentett a követelésekben és az egyetemisták néphez-nemzethez való viszonyának kinyilvánításában a Budapesti Műszaki Egyetem zárt diákgyűlésre. Itt a szegedieket

Kiss Tamás képviselte, a MEFESZszervezetet közfelkiáltással alapították meg, országos nyilvánosságban gondolkodtak, és bejelentették:

„E határozat az új magyar történelem hajnalán, 1956. október 22-én született az Építőipari Műszaki Egyetem aulájában, több ezer hazáját szerető magyar ifjú spontán megmozdulásából”.

Ez a 16 pont valóban történelmi hatást keltett, amelyet csak az 1848-as 12 ponthoz mérhetünk.

- „ 1. Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról, a békeszerződés határozatai alapján!*
- 2. A Magyar Dolgozók Pártján alulról felfelé, titkos alapon új alap-, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a pártkongresszust, és válasszanak új Központi Vezetőséget.*
- 3. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista Rákosi-korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.*
- 4. Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást – aki első fokon, felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretevéséért – hozzák haza, és állítsák a nép ítélőszéke elé.*
- 5. Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.*
- 6. Követeljük a magyar-szovjet és magyar-jugoszlávpolitikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálatát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.*
- 7. Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését, szakembereink bevonásával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész gazdasági rendszerünket, a hazai adottsá-*

- goknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.
8. Hozzuk nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket, a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérckészleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világpiaci áron, nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.
 9. Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és az értelmiség bérkövetelésének sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.
 10. Követeljük a beszolgáltatás azonnali eltörlését, a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztok egyenrangú támogatását.
 11. Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.
 12. Teljes vélemény-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú, új napilapot. Követeljük a meglevő „káderanyag” nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.
 13. Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét, a Sztálin-szobrot a leggyorsabban bontsák le, és helyébe az 1848-49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.
 14. A meglevő, magyar népnek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek – a nemzeti hagyományainkhoz méltó – új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. nemzeti ünnep, munkaszüneti nap legyen, október 6. pedig nemzeti gyászünnep és iskolai szünnap legyen.
 15. A Budapesti Műszaki Egyetem ifjúsága egyhangú lel-

kesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkásság és fiatalság felé, a lengyel nemzeti függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.

16. Az **Építőipari Műszaki Egyetem** diáksága a leggyorsabban felállítja a MEFESZ helyi szervezeteit és elhátározta folyó hó 27-én (szombaton), Budapesten Ifjúsági parlament összehívását, amelyen küldöttségekkel részt vesz az ország egész ifjúsága. Holnap, folyó hó 23-án du. fél 3 órára a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a **Gorkij fasorban az írók Székháza** előtt gyülekezik. Onnan a **Pálffy térre (Bem tér)**, a Bem-szoborhoz vonul, és megkoszorúzásával fejezi ki együttérzését a lengyel szabadságmozgalommal. E felvonuláshoz az üzemek dolgozói szabadon csatlakozhatnak”.

Hazával, néppel, nemzettel azonosuló fiatalok közössége állt talpra az egyik oldalon. De velük szemben kik gyakorolták a hatalmat? Az 1944-től mindenható kommunista vezér, **Rákosi Mátyás** „nemzetellenes, a nemzeti érzést sértő, megalázó politikai magatartását és tevékenységét” 1956 nyarán Nagy Imre maga ítélte el. Június 13-án **Gerő Ernőt** tették meg az MDP főtitkárává. Az új kommunista vezér október 23-án az utcára vonuló egyetemistákat „csőcseléknek” bélyegezte, és utasítást adott: „*pártszervezeteink fegyelmezetten, teljes egységben lépjenek fel minden kísérlettel, nacionalista kútmérgezéssel, provokációval szemben, ne engedjenek rést ütni a szocializmus épületén, s majd utat nyitni a kapitalizmusnak.*”

Még azokban az órákban bebizonyosult, hogy a kommunista erőszakrendszer Magyarországon nem számíthat támaszra. **Szabó Gergely** akkori miniszter döbbenetes pillanatképet rajzol az október 23-ai minisztertanácsi ülésről: „*Gerő Ernő közvetlen vonalon az SZKP elnökségével beszélt. Miután a telefonbeszélgetés befejeződött, közölte, hogy a szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy Budapest felé vonuljanak.*” Ezt a telefonbeszélgetést tekinthetjük a hazaárulás első esetének a nemzeti forradalom idején.

Tények dolga, és nem elméleti kérdés, hogy október 23-án nemzeti forradalom indult. Azt is tény, hogy ezt a nemzeti forradalmat MEFESZ-szervezetekbe tömörülő egyetemista csoportok tudatosították és kezdeményezték. Erre vall egyebek mellett az utolsó teljhatalmú pártállami minisztertanács berekesztésének indoklása. *Szabó Gergely* nem látott ellenerőt:

„Erdei Ferenc szerint a lengyel helyzet nem oka a hazai eseményeknek, legfeljebb bátorítólag hat. Mintha nem is volna párt és kormány. Nyers Rezső a szovjetellenességet veszedelmesnek tartotta. (...) A Minisztertanács ülését ekkor berekesztették, mert a tüntetők a Bem térről már elindultak a Parlament felé, majd megérkeztek a Kossuth térre”.

Október 23-a nyilvános eseményei azonban Debrecenben kezdődtek. Az egyetemi önszerveződésből itt már a déli órákra létrejött az új helyi döntéshozás előformája, és megjelent a szabad sajtó első kiadványa. *Filep Tibor* források alapján írja:

„ Október 23-án reggel a KLTE harmadik emeleti kerengőjében Székelyhidi Ágoston, Für Lajos, Kiss Ferenc és mások kezdeményezésére megfogalmazták az ifjúságpolitikai követeléseit. Ez a húsz pont tartalmilag megegyezett a szegedi és a budapesti egyetemi követelésekkel, de azokat kibővítette a más államokban élő magyarokért vállalt felelősség és egy közép-európai konföderáció szükségességével. (...) A KLTE előtti téren a három egyetem hallgatói a követeléseket elfogadták, és úgy döntöttek, hogy a megyei pártbizottsághoz vonulnak, és elérik a követelések azonnali megjelentetését a Néplap különkiadása formájában. A tüntetők zárt sorokban 11 óra után érkeztek a párházhoz. Közben a hallgatók Tízes Bizottságot választottak, ezt hatalmazták fel a tárgyalással és a képviselettel... A húsz pont nem-sokára 35 ezer példányos különkiadásban, a forradalom szabad sajtójának első kiadványában a debreceni utcákra, terekre került... Ez a Tízes Bizottság attól fogva néhány személyi válto-

zással az október 23-24-ei tárgyalásokat is vezette a kommunista hatalommal, előkészítette a hatalomátvételt, a városi forradalmi bizottmány megalakítását; később választott testületi tagokként és vezetőkként ezek az egyetemi küldöttek irányították a forradalmi közhatalmat a városban és a megyében. Többségük részt vett november 4-e után a nemzeti ellenállásban is”.

Forradalmi tettnek számított a kommunista pártállam megdöntésének minden lépése. Budapesten október 23-án délután a műszaki egyetemi önszerveződésből kinövő nyilvános tüntetés a Magyar Rádió elfoglalásának fegyveres összecsapásába torkollott, végül kikényszerítette Nagy Imre miniszterelnöki megbízását. Ezzel országosan kezdetét vette a kettős hatalom – a nemzeti forradalom önszervező erőinek többé nem lehetett gátat vetni. Ebben a folyamatban minden a MEFESZ-szel kezdődött, és a nemzeti forradalommal végződött. Budapest, Debrecen, Eger, Győr, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged, Szolnok, Veszprém egyetemeinek és főiskoláinak diákjai és fiatal oktatói sajátos módon, de egyöntetű értékrend jegyében teremtették meg az új közhatalom alapját. Ezek az értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatába szegődtek.

Szerepüket maguk alakították. Úgy tekintették magukat a nemzet részének, hogy az egészért vállaltak felelősséget. Ezt a szerepvállalást az 1848-as márciusi ifjak példájából merítették – nemegyszer hivatkozva is erre. De az 1956-os forradalmat a független és szabad népi nemzet kiteljesedése érdekében kezdeményezték és vállalták. November 4-éig ebben a keretben töltötték be szerepüket a szellemi, a politikai, a közhatalmi, a fegyveres szolgálat minden terén.

Így az intézményi MEFESZ-szervezetek a folytonosságot ugyan őrizték, de az alapító tagok különböző forradalmi csoportokban és testületekben tevékenykedtek. Legtöbbször a nemzetőrség helyi alakulataiban, a fegyveres szabadságharcos csapatokban és a vöröskereszteseknél szolgáltak: ezek lélekszámát 5-7 ezerre becsülik. A politikai és köztájékoztatási testületekben, szervezetekben, szerkesztőségekben, szellemi műhelyekben, összekötői megbízatásban dolgozó egyetemisták-

ról és főiskolásokról nyilvános névsorok is maradtak – mintegy 1800 szereplővel. Magukba a forradalmi közhatalmi testületekbe 220-250 egyetemista és főiskolai küldött beválasztásáról tudunk, természetesen főleg az egyetemi városokban. Ezeknek a közvetlenül választott döntéshozó és végrehajtó testületeknek a jogkörét a kormány nem korlátozhatta. Feladatukat szerte az országban rendkívüli helyzetben látták el, ámde végig a közösségi és az emberi rend sérelme nélkül.

A nemzeti forradalom másik ágon az ipari üzemekből táplálkozott. Ha a tudatosítás és a kezdeményezés történelmi érdeme a MEFESZ-t illette meg – az új közhatalom erejét a munkástanácsok adták. A nép képviselőiben ők törték le a nép nevét bitorló kommunista hatalmat. Saját önrendelkezésüket ők is a nemzeti önrendelkezéssel kötötték össze.

Ennek az erőnek a megmozdulását érzékelteti az ország akkor legnagyobb ipari üzeme, a *Csepeli Vasművek munkástanácsának elnökhelyettese, Bácsi József*:

„Csepelen, a gyárban 26-án reggel azzal fogadtak, hogy munkástanácsot kell választani. Egy ifjúsági vezető, aki részt vett az előző napi egyetemi tüntetésen, rövid beszédet tartott arról, hogy győzött a forradalom, és meg kell választani a munkástanácsot. A pártvezetők nem jelentek meg, egyszerűen eltűntek, elbújtak. Tehát a munkástanácsok spontán jöttek létre, illetve a jugoszláv munkástanácsokat is példának tartottuk. (...) Az ideiglenes munkástanácsnak az első pillanattól kezdve az volt a véleménye, hogy többpártrendszerre van szükség, az MDP azonnal hagyja el agyárát. A szovjet csapatok kivonását, az ország semlegességét követeltük”.

Öt nappal 23-a után a forradalom valóban gyorsan közeledett a győzelemhez. Nagy Imre miniszterelnök a pártállam felső döntéshozóinak tanácskozását 28-án reggel így foglalta össze naplójegyzetében: *„Kormányozni nem tudunk. (...) A népi támaszt elveszítjük. Szembekerülünk az ország közvéleményével”.*

Azokra a napokra amúgy az ország 3200 települése közül 1900 városban és nagyobb községben új közhatalmi testület alakult, és mintegy 12 000 önszerveződés adott ki forradalmi nyilatkozatot.

Győrben 30-án kezdett ülésezni a megyék és a nagyvárosok forradalmi testületeinek országos tanácskozása. Ezt a szakaszt 31-én délután Nagy Imre az Országház erkélyéről győzelmi bejelentéssel zárta:

„Az a forradalmi harc, amelynek ti voltatok a hősei, diadalt aratott. Ennek a győzelemnek az eredménye hozta létre a mi nemzeti kormányunkat, amely hazánk függetlenségének és szabadságának szilárd talaján áll. Kedves Barátaim! A mai napon megkezdjük a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonására az országból, a Varsói Szerződésből reánk háruló kötelezettségeink felmondásáról”.

Másnapról, november 1-jétől kell számítanunk Magyarország 1956-os sorsfordulóját. Nagy Imre közzétette a Varsói Szerződésből való kilépés okmányát, valamint az ENSZ-hez benyújtott Semlegességi Nyilatkozatot. Közben az SZKP elnöksége titokban elhatározta Magyarország katonai megszállását, az erőszakos hatalomátvételt, és ebben az együttműködést magyarországi és külföldi kommunista csoportokkal. Kádár János kormánytagként esti rádióbeszédében előrevetítette a választat. Miniszteri esküszegése és hazaárulása előtt pár perccel így szólt: *„A nép felkelése válaszáut elé érkezett, vagy lesz elég ereje vívmányai megszilárdítására, vagy szembekerül a nyílt ellenforradalommal”.* Akkor már Münnich Ferencsel együtt elfogadták Andropov szovjet nagykövet csatlakozási ajánlatát. Útjuk Moszkvába, a Kremlbe vezetett. November 1-jén Kádár János és Münnich Ferenc önként árulta el és hagyta el az országot, a nemzetet, a forradalmat. Ettől az eseménytől érdemes megvilágítanunk a válaszáut állomásait.

De a nemzet szolgálatának útja még tovább szilárdult. November 1-jén megjelent az újjraalakult történelmi Kiszgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt és Szociáldemokrata Párt lapja: a Kis újság.

a Szabad Szó és a Népszava. Ezen pártok részvételével kijelölték a szabad választásokig felhatalmazandó ideiglenes nemzeti kormányt. Az újraalakult pártok és a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa körében például Bibó István, Illyés Gyula, Kéthly Anna, Kodály Zoltán, Kovács Béla, Kovács Imre, Németh László, Ravasz László, Tamási Áron, Veres Péter és távolabbról Mindszenty József a nemzeti kibontakozást tervezték. Az ország és a nemzet önépítését november 4-éig ez az út jelentette. Minden választást csak ettől eltérő irányba vezethetett.

November 4-étől egy darabig még napról napra mérköztek egymással a nemzet szolgálatának és elárulásának erői. Önkéntes közszereplők személyes mérkőzése is volt ez. Az erőszakkal visszaállított kommunista hatalmi rendszert most már a *névleg megújult Magyar Szocialista Munkáspárt* irányította. A munkástanácsok országos tiltakozó sztrájkokat és politikai érdekérvényesítő testületeket szerveztek. Az értelmiség korábbi önszerveződése a hazai és a külföldi nyilvánosságban igyekeztek őrizni tudatosító szerepüket, ugyanakkor testületeik átmentésén dolgoztak. Új csoport és tevékenység tűnt fel a külföldre menekültekkel. Ennek a 200 ezres népességnek a felét szellemi és politikai értelmiségiek és diákok tették ki. A nyugati országokban ők képviselték a nemzeti forradalom törekvését. Világszerte figyeltek és hallgattak rájuk.

Itthon először a munkástanácsok szálltak szembe a visszaültetett kommunista hatalommal. Üzemi, városi. nagy-budapesti és országos testületeik már a névvel magával kínosan leleplezték a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány megtévesztő arculatát. Egy munkástanácsi vezető, a már említett Bácsi József így vázolja ezt a folyamatot – a szörnyű végkifejletig:

„November 21-ére a Sportcsarnokba volt meghirdetve az országos munkástanács alakuló ülése. Azonban az utat orosz tankokkal lezárták, úgyhogy nem lehetett ott megtartani az ülést, helyette az Akácfa utcába mentünk (...) Végül december 27-ére hívtak

be bennünket Kádárék. Körülbelül tizenöt-húsz perce tartott a megbeszélés, amikor Marosán hirtelen felugrott az asztaltól és elkezdett ordítani: Vegyék tudomásul, hogy itt a párt kezében van a hatalom, és semmiféle olyan megoldás nem jöhet számításba, amely megkérdőjelezné a párt hatalmát. Miközben maguk egyfolytában forradalomról beszélnek, tudni kell, hogy itt ellenforradalom volt.

Január 11-én reggel nyolc óra körül mentem be a gyárba. Mindenki borzasztóan elégedetlen volt. Elszabadult a pokol, követelték, hogy szóljon valaki, a munkástanácsi vezetők lemondása miatt. A tömeg elkezdett nyomulni a vezérigazgatósági épület felé. A rendőrt, aki az ajtóban állt, benyomták a folyosóra, és a dulakodás hevében a géppisztoly, ami a nyakába volt akasztva, elsült. Egy lövés volt csak, de a visszapattanó golyó egy motorkerékpárgyári fiatalembert tarkón talált. Szerencsétlen rögtön elvérzett. (...) Ezt követően a munkások felborított vagonnal, dömperral elbarikádozták az 1-es kaput. Közben teherautón megérkeztek a pufajkások, rengetegen voltak, előzönlötték a gyárat. Akit értek, lőttek, öregeket, nőket egyaránt. Fél óra alatt szétverték a Fő utcát, a Templom teret, azután a gyárat is”.

Ide vezetett az árulás és a megtorlás. A népi társadalom önszerveződéseit és szabadon választott testületeit a visszaültetett pártállam törvényen kívülre kényszerítette – erőszakkal, akár gyilkos sortűz árán. A törvényen kívüliség az értelmiségi csoportok együttműködését viszont egy darabig elmélyítette. Kende Péter, a korábbi reformkommunista az együttműködést hirdető Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomról mondja:

„November 4-e előtt mi demokráciában gondolkodtunk, november 4-e után azonban már nemzetben. Ez nagyon nagy változás volt! November 4-e után tökéletesen elhalványultak azok a politikai különbségek, amelyek addig minket más politikai irányzatoktól elválasztottak. Úgy éreztük, hogy ezután különbség már csak a jó magyarok és az árulók között van. A jó magyarokba

mindenkit belevettünk, aki a forradalom álláspontján maradt. Az árulókhoz tartozott az a maroknyi ember, aki mindjárt kezdettől fogva a szovjetek oldalára állt. November 4-e vízvázlasztó, mert az egész kép átalakult, leegyszerűsödött a magyar nemzet és a Szovjetunió között folyó hosszú távú háborúvá”.

A nemzeti forradalom lehetséges folytatásának szellemi erőforrását ekkor megint az egyetemi közösségekben találhatjuk. A MEFESZ politikai szervezetként működött tovább. Ennek a szerepnek ugyan nemsokára vége szakadt, de az értelmiségi fiatalok egy csoportja még a megtorlás közepette is bizonyíthatta hűségét a hazához és a nemzethez.

Későbbi rendőrségi jegyzőkönyvek kivonata szerint:

*„Az 1956. november 4-ét követő napokban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság kettévált. Alakult egy legális bizottság, melynek székhelye az ELTE bölcsészkarának újságírói tanszékén volt. Vezetői Gruber László, Molnár Edit, Perger Ferenc, Vincze György. Később ezekből alakult ki az új MEFESZ. (...) Az illegális bizottságnak tartós és állandó székhelye nem volt. Az illegális tevékenységben (az *Élünk* című lap kiadásában való közreműködés, rölapok nyomtatása és terjesztése) résztvevők irányítója Pozsár István volt. A legális és illegális bizottság között Alaxa Tamás volt az összekötő”.*

Most már minden lépés a legalitás és az illegalitás határán mozgott. A nemzeti forradalom folytatása a korábban megteremtett közösségek, szervezetek, intézmények. források védelmét igényelte volna. A kommunista pártállam azonban december 11-én elrendelte a rögtönítélő bíróság, az előzetes őrizetbe vétel, az internálás bevezetését – az első statáriális kivégzést 16-án végre is hajtották. Az ellenállás korszakának elején a MEFESZ önszervezése mégis az addigi legszélesebb hálózatot alkotta – 12 város 22 egyetemére és főiskolájára terjedt ki. Onnan is jelentkeztek, ahol október 23-áig még nem alakult szervezet. A kapcsolattar-

tásról helyi hallgatói és oktatói csoportok gondoskodtak, alkalmi résztvevőkkel. Az értesítések, a megbízások, a tanácskozások esetlegesen zajlottak.

Erről az átmeneti szakasról a budapesti műszaki egyetemi MEFESZ-titkárság 1957. január 9-én összefoglaló ismertetést készített:

„November 4-ét követően a helyzet alapvetően megváltozott. Újra kellett kezdeni a MEFESZ sorainak rendezését, és a kialakult helyzet alapján meghatározni a legközelebbi feladatokat. Központi Diákotthonunk bizottsága kezdeményezte az egyetemek közötti kapcsolatok újbóli megteremtését. November 12-re összejött az összbudapesti egyetemi plénium, mely megválasztotta a MEFESZ ideiglenes országos intéző bizottságát. A Bizottság november 30-án közzétette nyilatkozatát feladatainkról. December 5-én a Tanácskozó Testület, amely az egyetemek küldötteiből előzőleg létrejött, határozatot fogadott el. Ezt követően a Bizottságon belül a nyugatra távozások és a letartóztatások miatt személyi változások történtek. (...) Majd az országos Tanácskozó Testület elfogadta a MEFESZ ideiglenes szervezeti szabályzatát, amely kimondja: a MEFESZ pártoktól és kormánytól független érdekvédelmi és politikai szervezet”.

Ki kell egészítenünk ezt az ismertetést. Az országos testületek legalitása és illegalitása dolgában ugyanis december 3-án budapesti egyetemisták gyűlést tartottak. Ez a gyűlés főpróbának bizonyult a MEFESZ belviszályainak mesterséges szítása szempontjából. Jegyzőkönyv erről az alkalomról sem maradt.

Egy későbbi rendőrségi vallomást idézünk:

„Harmadikán reggel a Közgazdaságtudományi Egyetemen tudtam meg, hogy gyűlés lesz a SZOT-ban. Nem hívtak ugyan, miután azonban diákbizottsági tag voltam, jogot éreztem, hogy részt vegyek. Az ülésen rendkívül sok ismeretlen fiatal láttam, ismerőst alig. (...) A gyűlés megkezdése előtt Kovács Teréz ösz-

sze akarta írni, kik vannak jelen, ez ellen azonban a többség tiltakozott. Ezt követően Gruber László a megnyitójában a következőket mondta: A mai gyűlés célja a MEFESZ ideiglenes intézőbizottságának elfogadása, a diákbizottsággal kapcsolatos panaszok megvitatása. Mindenki tudja, hogy a diákbizottság önhatalmúlag nevezte ki magát a MEFESZ intézőbizottságának, azon oknál fogva, mert ehhez is hozzá kellett kezdeni. Ezt jogosnak látja, miután a diákbizottságot az egész ország egyetemista küldöttei választották meg ősszel. (...) De most mi legyen? Ha a MEFESZ lapot ad ki, legális vagy illegális lapot adjon ki? Ekkor sokan, főleg a hátul ülők elkezdtek kiabálni, hogy miféle illegális lapról van szó, ha itt illegalitásról beszélnek, akkor inkább elhagyják a termet. (...) Ettől kezdve illegalitásról nem beszélt senki, legfeljebb gúnyos mosolyok voltak láthatók. Körülbelül ekkor szólalt fel Pozsár István, a belpolitikai helyzetről beszélt, és talán ő mondta azt is, hogy nem lehet várni, hogy az MSZMP alakítsa újra a MEFESZ-t, ez elsősorban az egyetemisták feladata. Voltak, akik arról beszéltek, hogy Pesten máshol is elkezdődött a MEFESZ szervezése, de ha ez az intézőbizottság jó programot ad, akkor elfogadják. Néhány perc vita után a bizottságot elfogadták, program nélkül”.

Félresiklott a folytatás is 1957. január 5-én. Debreceni MEFESZ-elnökként ezen az ülésen részt vettem, és tanúsiíthatom, hogy a vitát valaki „öncélúnak és értelmetlennek” minősítette, majd ennek ürügyén többen elhagyták a termet. A program-előkészítő ülést így „határozatképtelenség miatt berekesztették”. De az érdekképviselési munka azért haladt. November 12-étől a budapesti egyetemek korábban választott különböző szintű testületi tagjai megbízták az ideiglenes országos titkárságot az ügyintézésel. Az ideiglenes titkárság ideiglenes bizottságok állítását kezdeményezte – a munka ebben a körben folyt. Más kérdés, hogy a sok különböző eredetű ideiglenes megbízás és képviselőlet milyen szándékoknak adott helyet.

Mindenesetre 1957. január 2-án elkészült a MEFESZ első programtervezete. Az eredeti szöveget 5-ére valakik valahol már módosították. De a nyilvános működés igazolásához az egész még elfogadhatónak mutatkozott. Főbb pontjai:

*„A magyar egyetemisták október 23-án és ezt követően is az-
zal a céllal indultak harcba, hogy kivívják a néptől elszakadt,
nemzetellenes Rákosi – Gerő klikk távozását, és ezzel lehetővé
tegyék, hogy a magyar nemzet a továbbiakban teljes független-
ségben, demokratikus módon haladhasson előre a szocializmus
megvalósítása felé. (...) Egyidejűleg ellenforradalmi, fasiszta
elemek is tevékenykedni kezdtek, erejük és befolyásuk napról
napra növekedett.*

*Most, amikor a MEFESZ újra kibontja zászlaját, hűséges
kíván maradni azokhoz a tiszta, nemes forradalmi eszmék-
hez, amelyeket az egyetemi ifjúság október 23-án magáénak
vallott. (...) A néptömegek történelmi alkotóerejét csak akkor
lehet kibontakoztatni, ha a társadalmi, a politikai, a gazda-
sági életben kezdeményező szerepet tölthetnek be, akaratukat
szabadon nyilváníthatják és érvényesíthetik. A szocializmus
felépítése hazánkban csak úgy lehetséges, ha a legteljesebb
mértékben érvényesülnek népünk, nemzetünk sajátosságai.
(...) Ennek értelmében elengedhetetlenül szükségesnek tart-
juk:*

- 1. Megteremteni annak feltételeit, hogy a szovjet csapatokat mi-
hamarabb kivonják hazánk területéről, hogy ily módon visz-
szanyerjük teljes függetlenségünket.*
- 2. Közéletünk, államigazgatásunk, népgazdaságunk demok-
ratizálásával megteremteni annak feltételét, hogy népünk a
szocializmus alapján álló többpártrendszerrel szabad válasz-
tásokon nyilváníthassa akaratát.*
- 3. Egyetemi autonómiát akarunk! Az autonómia teszi lehetővé
az egyetemi oktatás és ennek alapján a tudományos élet, a
művelődés felvirágzását, az oktatók és a hallgatók igaz ba-*

rátságát, együttműködését tanulmányi, fegyelmi, gazdasági, szociális téren”.

Igazában ezzel az el nem fogadott programtervezettel és a titkos módosítással kezdődött a MEFESZ vesszőfutása. Az esedékes végleges országos tisztújítást hol egyik, hol másik bizottság vette le a napirendről. Az ideiglenes titkárság főleg a programtervezet elfogadását szorgalmazta, csak hát január elejétől február közepéig változatok sorát terjesztette elő, új és újabb módosításokkal. Az érdekképviselési munkát most már az elfogadott programtervezettől tették függővé. Kényszerhelyzetekre vallott, hogy aztán megelégedtek saját titkársági nyilatkozatukkal.

Február 14-én és 16-án közzétették ezeket a nyilatkozatokat:

„A Titkárság úgy véli, helyes, ha új fejezeteit nyit a MEFESZ történetében. (...) Az osztályellenség léte és tevékenysége megköveteli a proletárdiktatúra megvalósítását a szocializmus megvalósítása közben, de ugyanakkor a dolgozó tömegeknek demokratikus szervezeteken keresztül részt kell kapniuk a hatalom gyakorlásában. A dolgozó tömegek vezető ereje, a marxizmus-leninizmus hordozója és fejlesztője hazánkban is a munkásosztály forradalmi pártja. Elismerjük tehát a munkásosztály marxista-leninista pártjának, az MSZMP-nek vezető szerepét a szocializmus felépítésében. (...) Ezért nem tartjuk helyesnek, és módosítjuk megállapítását, hogy a MEFESZ párttól és kormánytól független szervezet. A függetlenség ilyen értelmű hangoztatása alapot adott és adhat bizonyos károsan ellenzéki magatartás kialakítására. (...) A MEFESZ tagjai lehetnek azok az egyetemi és főiskolai hallgatók és fiatal oktatók, akik a Titkárság jelen nyilatkozatát elfogadják, ennek szellemében kívánnak működni, dolgozni.”

Ez az utolsó módosítás megnevezi a tétet: a „károsan ellenzéki magatartás” jogáról kellett lemondani. Cserébe a politikai önfeladásért a MEFESZ ideiglenes vezetősége érdekképviselési javaslattal élhetett:

„Kormánysszervek alakítsanak egy bizottságot a Művelődési Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium, a Tervhivatal, a Szaktanács, az egyetemi oktatók, a pártszének és a MEFESZ képviselőiből, amely előkészítené az egyetemi hallgatók elhelyezésének megoldását általában, és az ez évi elhelyezést konkrétan.”

Ez együtt jelentette az „új fejezetet a MEFESZ életében.

Nem téved, aki a háttérben kényszerre, fenyegetésre, zsarolásra gyanakszik. Késve, de február 11-én megkezdődött a második félév. A vizsgán és a tanuláson túl az étkezés, a kollégiumi szállás, az ösztöndíj és a végzős hallgatók elhelyezése a pártállami szerveken múltott. A döntéshozók ragaszkodtak ahhoz, hogy az egyetemek és a főiskolák intézményi alárendeltségét a MEFESZ-re is kiterjesszék. Számításuk szerint a MEFESZ függetlensége nélkül az értelmiségi fiatalok nemzeti forradalomhoz hű csoportja elveszíti mind az önszervezés, mind a szellemi és politikai hatékonyság támaszát.

Fájdalom, jól számítottak. A nemzeti ellenállás és ellenzékiiség képviselőit az egyetemeken, a főiskolákon, a közéletben rendre elhallgattatták és kiszorították. Februártól sűrűsödtek ellenük a rendőrségi, ügyészségi, bírósági eljárások. Amikor pedig budapesti és debreceni egyetemisták kitűzték a *Márciusban újra Kezdjük* jelszót – válaszul a hatóságok kitűzték az első egyetemi perek időpontját. *Száz nap telt el 1956. november 4-e óta.* Az első népi értelmiségi nemzedék történelmi hőskora közben vereségbe, megtorlásba, menekülésbe, törvényen kívüliségbe és kettészakadásba fulladt. Főleg a kettészakadás határozta meg a következő időket – a történelmi hőskorral szemben az önfeladás korát.

Ezért a jóvátehetetlen fordulatért az első népi értelmiségi nemzedék azon csoportjára hárul a felelősség, amely a megtorlást irányító pártállamhoz csatlakozott. Ebből a csoportból alakult a MEFESZ ellenszervezete, a *Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, a KISZ.*

Vegyük szemügyre az önfeladás oldalának fontosabb eseményeit! Az MSZMP ideiglenes központi bizottsága az első ülést november 11-én tartotta. Mindössze egy-két politikai célt tűztek ki, így „a szervezeti és a támogatási bázis megeremtését”. Legközelebb, december 1-jén már „megyei és országos beszámolók hangzottak el a SZOT és a DISZ részéről.” – tehát egyelőre a DISZ-t tekintették a pártállam ifjúsági szervezetének. Teljes körű változást ebben a december 5-ei ülés hozott. Várnai Ferenc szigorúan bizalmas feljegyzése szerint Kádár János kifejtette:

„A párt nem mondhat le arról, hogy ifjúságot neveljen a maga számára. Szükség van még a rétegszervezetekre, de kell egy kommunista ifjúsági szövetség. Ez a KISZ ne legyen független a párttól, és a marxizmus-leninizmus szellemében neveljen. Szükség lesz továbbá egy hetilapra is. Az apparátus másodrangú kérdés. Most a pártközpontban egy ifjúsági titkárra, és a középszintű vezető szerveknél egy-egy függetlenített ifjúsági titkárra van szükség.”

Minden jel arra vall, hogy december 5-étől Berecz János, Borbély Sándor, Eperjesi László, Gosztonyi János, Horváth István, Komócsin Zoltán, Prandler Árpád és Várnai Ferenc irányította a KISZ szervezését. Titokban, de folyamatosan tevékenykedtek. Berecz János és Prandler Árpád az újraéledésért küzdő MEFESZ-ben is nyilvános vezető tisztelet vállalt. Prandler Árpádot már november közepén a MEFESZ megbízott főtitkáráként említették, és ezt a tisztelet végig betöltötte. Később a KISZ-t képviselte a kommunista internacionalista Nemzetközi Diákszövetség központjában, Prágában. Berecz János decembertől a MEFESZ szervezési osztályát vezette, nemsokára a KISZ és az MSZMP központi bizottsági osztályvezetőjeként dolgozott.

Egy töredékes jegyzőkönyv kínos párbeszédet őriz a MEFESZ intéző bizottsági üléséről, január 15-éről:

„Közbeszóló felteszi a kérdést **Prandler Árpádnak**, hogy október 23-a előtt mi volt a véleménye a MEFESZ-ről. **Prandler**

Árpád: Az, hogy nem új egyetemi ifjúsági szervezet létrehozásával, hanem a DISZ keretén belül kell megreformálnunk a munkát. De ez a jelen helyzetben provokatív kérdés! Azokkal vagyok hajlandó dolgozni, akik a múltban is és most is a hibák kijavításán dolgoztak és dolgoznak. **Horváth István:** **Prandler Árpád** október 23 előtt is élvezte a bizalmunkat, akkor is harcolt a hibák kijavításáért.”

Micsoda kezesség! Ez a **Horváth István** később a pártállam belügyminisztere lett.

Berecz János mintegy felszámolóbiztosként jelentette az MSZMP-nek 1957. január 14-én:

„Január 5-én 190 résztvevővel ült össze a MEFESZ országos tanácsadó testülete. A jobboldali elemek, felhasználva pillanatnyi többségüket, botrányt provokáltak. Nyíltan támadták a Forradalmi Munkás-paraszt Kormányt, uszítottak a Szovjetunió ellen, rendzavarásra hívták fel az egyetemi hallgatókat. A baloldaliak nyugalmanak és elszántságának köszönhetően az ülést döntés nélkül elnapolták (...) Január 6-án aztán a becsületes diákok a következő jelszavakat adták ki: Rend, nyugalom, tanulás! Ezen jelszavak jegyében mozgósítottuk a küldötteket január 12-ére, ahol már többségben is voltunk (...) Olyan vitalevelet bocsátottak ki, amely a baloldal álláspontját fejezte ki: A földesurak, a tőkések, kizsákmányolók uralmából nem kérünk, és harcolunk a kapitalizmust visszaállítani akaró minden kaland ellen. Szocialista gazdasági és társadalmi rendet akarunk.”

Februártól a belső bomlasztás is felgyorsult. A MEFESZ legerősebb támaszának, a **Budapesti Műszaki Egyetemnek** az MSZMP-szervezete 6-án és 18-án határozta el a nyílt és rejtett támadást:

„A párt támadjon ott, ahol kell, de viselkedjenek az elvtársak politikusán, taktikusan is. A MEFESZ vezetősége olyan, mint

a Mohamed koporsója, Budapest és a **Szabad Európa** közt lebeg, folyton ezt hallgatják. Mit kell tenni a pártnak ebben a helyzetben? A jobboldali elemek háttérbe szorítása, a baloldali többség biztosítása. Az országos titkárság megerősödött a SZOT-székházban tartott vita után, és a jobboldali elemek egy részét ellenforradalmi tettek miatt a rendőrség letartóztatta. De a vezetőség többsége még a régi, a hatása nagy.

A párt nem nyugodhat bele ebbe a helyzetbe. A marxizmus-leninizmus alapján álló fiatalok lépjenek be a KISZ-be, de legyenek egyben MEFESZ-tagok is. Új vezetőség megválasztását kell előkészíteni. Ehhez az szükséges, hogy minden párttag belépjen a MEFESZ-be, akik megkapják az országos titkárságtól a MEFESZ-tagkönyvüket. A választáson csak azok vesznek részt, akik tagkönyvvel rendelkeznek. Ilyenformán a baloldali többség biztosítva lesz. Ezen az új választáson a határozatot **Prandler** elvtárs, a MEFESZ főtitkára ismertesse, és **Balkányi** elvtárs, egyetemünk MEFESZ-titkárságának tagja számoljon be a helyzetről. (...) Hívjuk meg a **Magyar ifjúság** és rádió képviselőjét is. Felelős **Selmeczi** elvtárs.”

Párhuzamosan, bár még mindig titokban készült a KISZ politikai és szervezeti alapelve. Az MSZMP ifjúsági bizottsága február 22-én terjesztette elő a „főbb pontokat”:

„Az ifjúság szervezeti tagoltsága nem kívánatos a kommunista mozgalomban. A szervezeti tagoltság vagy annak a jele, hogy az ifjúság eszmeileg, politikailag megosztott és jelentős része a reakciós erők hatása alatt áll, vagy annak a jele, hogy az ifjúság haladó politikai egysége ugyan már megvalósulóban van, de egyelőre politikai elkülönülési törekvés is fellelhető köztük. (...) Kommunista ifjúsági mozgalom csak a párt által vezetett mozgalomként létezhet. Ennek viszonylagos önállóságát a párt demokratikusan irányítja: az ifjúsági mozgalom számára kötelező párthatározatokat az ifjúsági szervezet véleményének meghallgatása után dolgozza ki.”

Először 1957. február 26-án tették közzé az MSZMP ideiglenes központi bizottságának állásfoglalását a KISZ szükségességéről. Március 16-án már a döntés is napvilágot látott. Ez a döntés a nemzeti önrendelkezés és a kommunista birodalmi alárendeltség szembeállítására épült:

„Népünk ellenségei a nemzeti érzésre hivatkozva akarták szembeállítani ifjúságunkat felszabadítóinkkal, a Szovjetunióval. Széles körű nacionalista kampányt folytattak, amivel elérték hogy jelentős rétegek osztályöntudata elhomályosult, és ezáltal egy táborba kerültek herceg Eszterházyval, Mindszentyvel, a pesti alvilág csatornatöltelékeivel. Azok a fiatalok, akiket az ellenforradalmi agitáció átmenetileg megtévesztett, fokozatosan kijózanodnak. Ma már sokan egyre világosabban látják, hogy félrevezették, rossz ügy érdekében használták fel őket.

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség a kommunista pártja: a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúsági szövetsége. A párt határozatai a KISZ szervezeteire nézve kötelezőek. A KISZ fő feladata: a szocialista társadalom építésének szolgálata. Harcoljon a párt célkitűzéseiert az ifjúság között, és nevelje az ifjúságot kommunista szellemben!.

Az ünnepélyes megalakulást március 21-ére tették. Komócsin Zoltán főtitkár előterjesztését elfogadva, az alapító nyilatkozat az időpontot külön indokolta:

„Ma, a magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség születése napján, az első magyar proletárdiktatúra győzelmének 38. évfordulóján megfogadjuk, hogy pártunk vezetésével, népünkkel együtt kivívjuk a szocializmus győzelmét hazánkban.”

Ország-világ előtt megpecsételték ezzel a KISZ helyét és szerepét a nemzeti önrendelkezéssel szemben, a kommunista birodalmi pártállam oldalán.

De mi várt a MEFESZ-re? Az országos titkárság április 11-én tette közzé utolsó határozatát:

„A MEFESZ tagtoborzó tevékenységét leállítjuk. A MEFESZ fokozatos megszüntetésére törekszünk ebben a félévben. (...) Örömmel fogadtuk az MSZMP ideiglenes központi bizottságának februári és márciusi határozatában azt a megállapítást, hogy az ifjúsági szervezetekben a szocializmushoz hű erők győzedelmeskedtek az ellenforradalom erői felett.”

Ez már nem az 1956-os MEFESZ hangja volt. Jellemző, hogy az elhalásról egy KISZ-dokumentum számol be:

„Az egyes MEFESZ-szervezetek különböző időpontokban mondták ki feloszlásukat. Utoljára a veszprémi egyetemen és a pécsi orvosi egyetemen 1957. május 13-án.”

Központi politikai utasításra áprilistól júliusig a politikai rendőrség összeállította a nemzeti forradalom közszereplőinek névsorát. Az eljáró hatóságokat is kijelölték. Az egyetemi és főiskolai fegyelmi bizottságok még az 1957-58-as tanév kezdete előtt ítéletet hoztak. A szóbeli figyelmeztetéstől az örökös kizárásig 2906 határozatról maradt valamilyen feljegyzés. De a megbélyegzett értelmiségi fiatalok névsora csak bővült. Még 1958-ban is letartóztattak hallgatókat *Budapesten, Egerben, Debrecenben, Miskolcon, Sopronban, Szegeden és Veszprémben*. Bíróági, rendőrségi, ügyészségi fegyelmi és egyéb ítélettel összesen legalább 4000 egyetemistát és főiskolást sújtottak. Hozzá kell számítanunk ehhez a 6300 külföldre menekültet. Az együttes létszám az akkori egyetemisták és főiskolások 16%-át tette ki. Egyidejűleg ebben a körben 4400 KISZ-tagot tartottak nyilván – ez 11 %-ra rúgott.

Így hát a megtorlás csúcspontján, 1958-ban az értelmiségi fiatalok világában többen kötődtek a nemzet szolgálatához, mint elárulásához. A pályafutás és a közszereplés esélye azonban fordítva alakult. A szellemi, közösségi, politikai véleményformálás

intézményeit, forrásait, eszközeit a pártállami oldal sajátíthatta és sajátította ki. A nemzeti önrendelkezés híveit törvényen kívüliségre, hallgatásra, tehetetlenségre, jobb esetben egyoldalú alkalmazkodásra kényszerítették. Ezen a helyzeten 1990-ig a pártállami reformok sem sokat javítottak.

Pártállami reformok? De hiszen ezeket a reformokat épp az 1957-ben alakult KISZ egymást követő nemzedékei kezdeményezték és fordították a maguk javára. *„Felmenő rendszerben, az úttörő őrsvezetőtől a minisztertanács elnökéig léptek, lépegettek előrébb és feljebb”* – jegyzi meg egy helyütt *Bokor Imre*. *Medgyessy Péter* pedig azzal dicsekszik, hogy ők *„A kellő időben a kellő helyen álltak”*. Egy tucat ismerős név igazolhatja mindezt: *Bajnai Gordon, Fejti György, Gyurcsány Ferenc, Hámori Csaba, Juhász Ferenc, Kovács László, Kis Péter, Lendvai Ildikó, Nagy Sándor, Szekeres Imre, Szilvásy György, Tóth András*.

Szép sorjában valóban elfoglalták a pártállami döntéshozás szerepeit és tisztségeit. Majd a kommunista birodalom gyengülésével és széthullásával ezeket a szerepeket és tisztségeket a globalizációs tőkebefektetők szolgálatába állították. Ott is, itt is a nemzeti önfeladást képviselték és képviselik. Ha az 1957-es első KISZ-nemzedék a nemzeti forradalom elárulásában tüntette ki magát, akkor az 1980-as második nemzedék a nemzeti vagyon kiárusításában járt és jár élen. Jussát onnan is, innen is megkérte és megkapta. Ez a két KISZ-nemzedék jól járt. Azzal nem törődött, hogy közben az ország és a nemzet sorsa mind rosszabbra fordult.

Magyarországot az európai és a globalizációs együttműködés 1990 óta inkább erősíthetné, semmint gyengíthetné. De gyengíti. Az erősödéshez a nemzeti önrendelkezés elsőbbségének következetes képviselete kellene. De a pártállam utáni alkotmányos demokráciában ezt az elsőbbséget nem támogatja nagy és tartós többség. Itt és most a külső együttműködés érdekeinek elsőbbsége érvényesül. A nemzeti önrendelkezést, közösségvállalást, hagyományvállalást a rendszerváltozás korában is gyanakvás és vádaskodás övezi – ugyanúgy, ahogy az 1956-os nemzeti forradalom után beleégették azt a lelkekbe.

Ennek a mai megosztottságnak az eredete a nemzeti önismert és önazonosság korábbi eltorzításában gyökeredzik. A pártállam kisajátítói gerjesztették ezt a megosztottságot 1956 után, és tartják fent 1990 óta. Tudatos, önző és felelőtlen tetről van itt szó. Ebben töltött és tölt be szerepet a hazai értelmiségnek az a csoportja is, amely az 1956-57-ben alakított KISZ-ben emelkedett hatalomra. Újabban ők maguk minősítik „frusztrálnak” a társadalmat. Megoldásul saját példájukat, a „sikerorientáltságot” ajánlgatják. Sajnálkozva teszik ezt, ámde kívülről és felülről.

Társadalmi látellellettel és gyógymóddal szolgálnának? Ehhez az előzmények feltárása is hozzátartozik. Esetünkben a többség gátlásos magatartását és eszköztelen tehetetlenségét vajon nem a korábbi kivételezett kisebbség gátlástalan politikai és gazdasági hatalomszerzése okozta? Erről is beszélni kell. Elérkezett az ideje.

(2007)

SÓLYOM LÁSZLÓ A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK ÜNNEPI BESZÉDE 2006. OKTÓBER 16-ÁN A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN

**Tisztelt Rector Úr, Tisztelt Vendégek, és Tisztelt Egyetemi
Ifjúság!**

Örömmel jöttem Szegedre megemlékezni a MEFESZ megalakulásának évfordulójáról. Úgy gondolom, hogy mindig vissza kell menni a kezdetekhez. És valóban, ahogy rektor úr is mondta, az '56-os forradalom kezdetei minden kronológia szerint ide fognak visszanyúlni, a nagy előadóterembe, oda, ahol a MEFESZ ötven évvel ezelőtt megalakult.

Azért is jöttem örömmel Szegedre, itt kezdeni azokat a beszédeket, melyeket a következő napokban sok helyen kell elmondanom, mert ki szeretném emelni, hogy a forradalomban nem csak Budapest vett részt, hanem a vidék is. Ezt általában el szokták hallgatni, a Kádár-rendszer alatt erről a legkevésbé volt szó. Nemcsak vidéken kezdődött a forradalom, hanem egész Magyarország együtt volt akkor Budapesten. Vidéken alakultak meg a forradalmi bizottságok, ott is alakultak munkástanácsok, tudjuk, hogy az első halottak nem a Rádiónál estek el. Tudjuk azt, hogy a megtorlás nem Budapesten kezdődött, az első statáriális bíróság Kecskeméten kezdett el működni. Vidéken voltak nagy sortűzek, és a vidék egy emberként felállt a forradalom ügye mellett. Ezért öröm tehát, hogy Szegeden, itt kezdhetem ennek az évfordulónak az ünneplését. Végül pedig szóvá teszem azt, hogy ezen a meghívón, amelyet örömmel követtem, az szere-

pel, hogy az '56-os események ötven éves évfordulója alkalmából rendeznek ünnepélyt Szegeden.

Engedjék meg, hogy elmondjak egy történetet. Az elnöki dolgozószobában, a Sándor palotában, amely voltaképpen miniszterelnöki dolgozószoba volt, hiszen az volt a miniszterelnökség a két háború között, a dolgozó szobában egy másfélszeres életnagyságú Batthyány kép függ, amit Than Mór 1868-ban, egy évvel a kiegyezés után festett. Ott van Batthyány, támaszkodik egy posztamensre, és arra rá van írva, hogy gróf Batthyány Lajosnak, aki az 1849-i évi eseményeknek esett áldozatul. Amikor megláttam, szívembe ütött ez a szó, hiszen tudjuk, hogy a Kádár-rendszer alatt legfeljebb sajátos eseményekként lehetett emlegetni a forradalmat, és nagyon nagy tisztelet illet mindenkit, aki annak idején, 30 évig nem mondta ki az ellenforradalom szót. Úgyhogy én azt javasolom, hogy ne nevezzük eseményeknek még akkor sem, ha Bernáth tanár úrnak nagyon kézenfekvő mentsége volt, hiszen amikor a MEFESZ megalakult, akkor még tényleg események voltak, még nem volt forradalom, és mint az egykori résztvevőktől hallhattuk, nem is gondoltak arra 16-án, hogy egy hét múlva már forradalom lesz Magyarországon.

Kikhez szólok én itt? Nyilván a közönséghez, de első sorban az egyetemi ifjúsághoz. Úgy látom, hogy többen vannak azok, akik ott voltak 50 évvel ezelőtt az egyetemi nagyteremben, és alakították meg a MEFESZ-t, mint amennyi fiatal eljött erre az eseményre és meg kell mondani, hogy ez nekem nagyon fáj. Hiszen, ha valakiben bízhatunk, ha valakire ezt az ünnepet rábízhatjuk, az valóban a szegedi, egyetemi ifjúság lehetne. Ők azok, akiknek nincsenek emlékeik '56-ról. De a szüleiknek sem voltak emlékeik. Ők is csak abból éltek, amit a nagyszülőktől kaphattak. Azt tudhatják '56-ról, ami a családi hagyományozáson keresztül származott őrájuk. Miért jó ez akkor? Azért, mert őket nem terheli az a harminc év, ami azokat a nemzedékeket terheli, akik '56-ot már átérték tudatosan, és utána már éltek egy hazug rendszerben. És nem terheli őket az a 16 év sem, a fele a Kádár-korszaknak, ami eltelt a rendszerváltás óta. És úgy érzem, hogy '56 még

mindig nem lett igazán ünnep, nem lett igazi nemzeti ünnep. Könnyű törvényt hozni, könnyű beírni piros betűs napnak egy naptárba, könnyű munkaszüneti napot elrendelni, de akkor lesz egy ünnep. Ünnep, ha a nemzet szívébe fogadja azt, ha azonosulni akar vele. Ha azt pillantja meg benne, hogy ilyen szeretnék lenni, mint amit ünnepelünk. Ha mindig számot vet magával azon a napon, hogy milyen viszonya van ehhez az ünnephez. Ez az, amit az ifjúságtól várok. Hogyha valaki visszaemlékezik azokra a napokra, nem '56-ra, hanem '89-re, amikor egy pillanatra újra föllángolt '56-nak az emléke Nagy Imre temetésén, ott egy fiatal ember, egy diák, Orbán Viktor nevezetű, mondott egy beszédet. Engem nem az ragadott meg, amitől ott mindenki megijedt, hogy vonuljanak ki a szovjet csapatok, az ragadott meg, hogy Orbán Viktor azt mondta: itt a hatodik koporsó, abban fekszik a mi fiatalságunk. Mondta ezt a huszonhárom éves gyerek. Akkor azt mondtam, mit mondjak én? Mit mondjunk mi? Nekünk egy egész életünk fekszik abban az üres koporsóban!

Azért mondom azt, hogy akikhez itt szólni akartam, azoknak az élete nem ismeri, amit mi ismerünk, és ők azok, akik meg tudják majd azt a kánont alkotni, amitől egy ünnep. Ünnep lesz, amitől egy ünnep története megszentelt mítosz lesz. Hiszen 1848 története a Pilvax kávéház, a Landerer és Heckenast, a Nemzeti Múzeum lépcsője, az mindig úgy fog maradni, bármit is fog mondani a történettudomány, így vonult be a nemzeti mítoszba. Azért is jöttem ide, örömmel, mert Szeged esélyes arra, hogy az itteni nagy hallgatóterem, az egyik ilyen mitikus hely legyen.

Hiszen nagy hősei nincsenek '56-nak. Nem sikerült egy olyan Petőfi Sándort 'kitermelnie'. Olyan vezetőt kitermelnie. Nagy Imre útja nagyon hosszú volt, sokan akarták, de nem lett ő egy olyan vezetője a forradalomnak, hiszen egy hétig tartott, míg az élére állt a mozgalomnak, amíg előadta azt, amit a nép követelt.

Helyek vannak. Az a hely, az a terem, ahol a MEFESZ megalakult, vagy a Műegyetemnek az aulája, aminek nem engedik megtartani az ünnepét, ahonnan szintén elindult az a bizonyos menet a Bem szoborhoz, és tovább.

Tehát vannak jelképes helyek, ha már nincsenek jelképes hősök. Ezeket nekünk meg kell őriznünk, tisztelnünk kell. Van persze olyan nevek, melyek megmaradnak. Kiss Tamásé, Lejtényi Andrásé, Perbíró Józsefé, akit itt emlegettünk. De még egyszer mondom: a szent helyek azok, amelyek fontos szerepet fognak játszani abban, hogy igazi ünneppé fog válni 1956.

Eddig is emlegettem már 1848-at. Nem tudjuk megkerülni a párhuzamokat és nem is kell! '56-ban is tulajdonképpen az a hagyomány vált élővé, ami mindnyájunknak a vérében volt 1848-ból. Mondhatnám azt, hogy ez a 'modell' segített abban, hogy hogyan kell forradalmat csinálni. Hiszen rögtön elkezdték fogalmazni a pontokat, ki amennyit éppen akart. De azt kellett tudni, hogy mit kíván a magyar nemzet. Hogy van egy ilyen toposz. Ezt lehet csinálni, ezt kell csinálni. Meg kell fogalmazni. Megkérdezte Baróti professzor is, mit akar a magyar ifjúság. Ezt akarjuk, fel kell sorolni. A szavалások, a Nemzeti dalnak az elszavalása, itt, és mindenhol, a Himnusz éneklése, ezek azok, amelyek átöröklődtek '48-ból, megismétlődtek részben '89-ben.

Hogyan válhat nemzeti ünneppé mégiscsak '56? Azért jöttem ide nagy örömmel, hogy találkozzam az egykori MEFESZ-alapítókkal, végre megtudjam azt, hogy hogyan tud kitörni a forradalom úgy, hogy nem is akarják. Nyíltan, egészen fantasztikus, szinte láthatatlan erő, ami abból, hogy ne legyen az orosz óra kötelező, egy hónap múlva eljut oda, hogy vonuljanak ki a szovjet csapatok, mi az, ami ilyenkor a felszín alatt van? Hiszen önmagától ott nem tud úgy kitörni, nincs rá készen minden, ami egyszer csak, mint egy tűzhányó, a felszínre tör és mindent elsodor. Az egész országban, pillanatok alatt szétküldték a 16 pontot több egyetemi városba, a pestiek kiosztották az üzenetet. Mi volt az az erő, ami ilyenkor ott volt a felszín alatt, amikor egyet akart valóban minden magyar, és egységes volt. Ez volt '56-nak a csodája. Ez egy csillagrobbanás! Nem tudták, mi lesz a következménye. Nem tudta senki, hogy igazából azon túl mit akar. Hogy szabadságot, hogy elég volt az elnyomásból, és nagyon szépen mondta itt az egyik MEFESZ tag, hogy az emberi méltóságnak

a visszaállítása a jogaiba, az volt az, ami mindent hajtott. Vajon van-e másik párhuzam ehhez? Vajon '89-ben volt-e valami hasonlító?

Mostanában szokták mondani, hogy igen, '56 célba ért '89-ben, hiszen ezt akartuk, szabadságot, függetlenséget. Valóban példa nélküli, hány száz évébe került Magyarországnak, hogy független legyen. De azért vigyázni kell! Nagyon sokan azt mondják, hogy már a gulyás-kommunizmus is tulajdonképpen '56-nak a gyümölcse volt. Nem. Van egy nagyon éles határvonal, amit nem lehet elmosni.

'89-ben valóban megteremtették Magyarországon a jogállamot, megteremtették a demokráciát, megteremtették a nemzeti függetlenséget, és ily' módon valóban örökösei vagyunk 1956-nak. Az azonban, ami nem sokat emlegetett párhuzam '56 és '89 között az az, hogy mind a két esetben volt egy nagyon komoly reformszocialista vagy reformkommunista előkészítése a forradalomnak. És mind a két esetben túltent ezen a forradalom. Ez volt Nagy Imrének a nagysága, ez volt a tette, hogy el akart menni egy bizonyos határig. De úgy, hogy megőrizze azt a rendszert, és aztán túltentek rajta az események. És ő megértette, hogy mi az ő történelmi szerepe, és a halált is vállalta érte. Ezért tiszteljük őt. És ezt történt '89-ben, akik ott ültek a kerekasztalnál láthaták, hogy ez volt a terv. Elmenni idáig egy emberi, demokratikus szocializmusért. Akkor, '89 nyarán túltent ezen a történelem. Nem lehetett megcsinálni ezt a fajta reformálását a rendszernek. Nem sikerült Lengyelországban sem. Amikor azt mondják, hogy bezzeg, ha a magyarok okosabbak, és ha nem fegyverrel harcolnak, hanem megpróbálnak tárgyalni, akkor meg lehetett volna menteni a rendszert. Nézzük meg, mi történt Lengyelországban! A szükségállapotnak az idejét, Szolidaritásnak az idejét! Nem lehetett azt a rendszert életben tartani. Ha tanulságot keresünk, ez az, amit nem szabad elfelejtenünk.

Mondtam, hogy minden ünnep akkor Ünnep, ha szembe nézünk mindig azzal, hogy mi a viszonyunk ahhoz a naphoz. '56 voltaképp minden generációnak más-más feladatot ad. Ne-

künk, akik hatvanon túl vagyunk, ha '56-on gondolkodunk, a saját életünket kell átgondolni. Át kell gondolni, hogy mit csináltunk a Kádár rendszer alatt, mit csináltunk a rendszerváltás után. Mostanában minden történelemkönyv '56-ot teszi vezérlő pontnak, ehhez képest ítéli meg az egész múltat. Jól tudjuk – mi, akik éltünk ebben az időszakban –, a hétköznapiakban nem '56 volt a vezérlő csillagunk. Most, hogyha átgondoljuk az életünket, most azonban ez nagyon fontos tájékozódási pont lehet. Mit várunk a fiataloktól? Azt várjuk a fiataloktól, hogy gondolják meg, az ötvenedik évforduló milyen sok segítséget ad ahhoz, hogy '56 végre valódi ünnep legyen. Hiszen az a figyelem, ami most a forradalomra irányul, rengeteg információt hozott. Most gyűlt először össze az a társaság, aki itt volt ötven évvel ezelőtt az Auditorium Maximumban, és a MEFESZ-t alakította. Most találkoznak először, most beszélgetnek egymással. Kaptam ajándékba egy csomó kötetet, mind a szegedi '56-tal foglalkozik. Az egész országban termelik a jobbnál jobb könyveket, filmek készülnek, megjelenik az egész dokumentum anyaga a forradalomnak, hiszen tudjuk, hogy itthon nem voltak írásos források. De oral history volt, szuverén emlékezések voltak, amiket magnóra vettek. Ezek vannak. És most mindent föl lehet dolgozni. Nyitnak a levéltárak, most tudjuk meg, hogy a nagyhatalmak hogyan viszonyultak, hogy akarták megőrizni a Status quo-t, és hogy nem akartak segíteni Magyarországon! Most lehet a történészeknek mindent rendbe rakni, most tudunk egy koherens képet alkotni az ötven évvel ezelőtti eseményekről. Azonban nem ez a lényeg. Az a lényeg, hogy azt a képet tudjuk meghatározni, amivel a magyar nemzet azonosítani akarja önmagát. És ez nem a történelemkönyvek története. Hadd mondjak egy példát! Emlegettem '48-at. Melyik napot ünnepeljük? Azt a napot, ami Pesten történt azon a bizonyos szép napon, ahogy azt Petőfitől és másoktól ránk hagyományozták. Pedig az igazi nagy esemény nem ott történt; az az volt, hogy elindult a hajó Pozsonyból Bécsbe, és vitte magával a törvényeket. Azok változtatták meg Magyarországot, azok törölték el a jobbágyságot, vezették be a polgári jogi

egyenlőséget, és tettek minden embert a Szent Korona tagjává – hogy ezt a kifejezést használjam. Az volt a nagy változás. De végül is, a nemzeti mítoszban ez az a nap az, ahol mindig szavalni fog Petőfi, ahol mindig kiáltja a tömeg: Esküszünk!

'56 mikor lesz ilyen? Lehetne ilyen, hogyha a fiatalság akar-ná. Hogyha most, az ötvenedik évforduló összehozna különféle tradíciókat. Mi volt a baj '89-90 után? Az, hogy különféle ha-gyományok különféle útra mentek. Az egykori szabadsághar-cosok egyfajta hagyományt vittek. Egy másik reform-szocialista társaság a Nagy Imre-féle hagyományra esküdött. És volt egy harmadik, ami nagyon fontos, az emigrációnak a hagyománya. Ennek a fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Hiszen ezek az emberek azok, akik a legszerencsésebben kimentették '56-ot az itthoni történelekből. Elmentek és vitték magukkal azoknak a napoknak az emlékét, és erre alapozták az egész egzisztenciá-jukat. Ha számot vetettek magukkal, hogy mit keresek Auszt-ráliában, vagy Svédországban, azt kellett mondaniuk: '56 miatt vagyok itt, és a családom is '56 miatt van itt. Ők táplálták ezt végig, publikációkkal, az egyesületeikkel, ők képviselték a világ felé azt, hogy ami pozitívumunk megmaradt Magyarországról, hogy Magyarország egy hősi nép, hogy itt egy felkelés volt. Ők szerezték a tiszteletet Magyarországnak. Ők tartották életben öt-ven éven keresztül ezt a hagyományt.

Hogyha mindez egyesülni tudna most, '56 ötvenedik évfor-dulóján, akkor volna arra remény, hogy egy ilyen évforduló az valóban olyan nemzeti ünnep legyen, mint amelyet mindig is szerettünk volna.

Hosszú történet '56-é. Kezdődött október 16-án itt, Szegeden, aztán forradalomba torkollt Pesten, október 23-án. November 4-én leverték az oroszok a pesti forradalmat. Utána a fegyveres harc tartott még jó november 20-áig. Akkor vonultak ki a pécsi bányászok Jugoszlávia felé. És a Munkástanácsok – jól tudjuk – egészen az év végéig működtek. Ez egy hosszú történet. Hogy lehet ezt ünnepelni? Hiszen március 15-e is egy nap. Én azt mondanám, és nagyon remélem, hogy minden '56-os megerősít

ebben, hogy október 23-át kell ünnepelni. Nem azt, ami este a Rádiónál történt, amikor kitört a véres harc, elestek az első áldozatok, és erre válaszul kitört a fegyveres felkelés. Hanem azt a napot, azt a fényt, azt a bizalmat, azt a felszabadulást, amit nagyon sokan megörökítettek.

Felolvasnék erre két tanút, akik a számomra szavahihetőek, az egyik az Karácsony Gábor, a festő, műfordító, aki '56-ról úgy emlékezett, hogy „az egész forradalom nem valami ellen irányult, hanem valamiért volt. Pont fordítva, mint ahogy mondani szokták. És hogy valamit keresett az ország. Nem sikerült megtalálni. De ez akkor, ott jelen volt. Azóta sincs meg. Nem is éreztem gyűlöletet a levegőben, hanem azt, hogy na, mi ezt most csináljuk.” És még valamit, ami nagyon fontos, és íme, az egykori MEFESZ alapítóktól hallottam, az Ottlik Géza Budájából van. Október 23-áról szól mind a két idézet.

„Aki nem volt ott végig, semmiféle költői képzelőerővel, forradalomért lüktető szívvel, akár lángelmével sem tudhatja felfogni, mi volt ez. Én sem tudtam volna előre elképzelni, hogy milyen ez a boldogság, amivel az ember járt Budapest utcáin – mert nem ismertem, egyszerűen fogalmam sem volt róla, hogy van ilyen boldogság.

És a másik idézet: „A rongy, a talán túlságosan ronggyá vált élete – senkinek sem drágább, mint a haza absztrakt becsülete. Lássa meg az arcokat, vegye észre rajtuk [...] a megkönnyebbült nyugalmat! Mert ez a döntő: nem bátor elszántság, nem hősies vakmerőség, hanem ez van a szemükben: boldog megkönnyebbülés. Mennek együtt vagy külön, mély, boldog nyugalommal neki a tankoknak, a rájuk célzott ágyúknak, gépfegyvereknek. Semmi nem drágább nekik, mint a visszanyert emberi méltóságuk.”

Nagyon köszönöm azoknak, akikkel beszélhettem itt, egy órával ezelőtt, és annak az úrnak, akit most nem látok, aki azt mondta, hogy az emberi méltóság volt az az élmény, ami összefogta itt az '56-osokat. Én ezt szeretném örökölni hagyni a szegedi egyetemi ifjúságnak is!

A MAGYARORSZÁGI HALLGATÓI MOZGALOM BÖLCŐJE – A SZEGEDI MEFESZ

Az 1956. október 16-án Szegeden megalakult Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ)¹ a XX. századi Magyarország egyik legjelentősebb ifjúsági kezdeményezése, mozgalma volt. E kijelentést több tényező is megerősíti. Egyfelől a hatalom 1957 kora tavaszától kezdődő erőteljes reagálása (csak Szegeden közel száz egyetemista vált a megtorlás áldozatává: az összes felsőoktatási intézményből való kitiltással, közbiztonsági őrizettel, vagy börtönbüntetéssel), másfelől az, hogy magát a szervezetet sem tudták és/vagy merték egy tollvonással egyszerűen megszüntetni, vagy működését erőszakkal betiltani, a MEFESZ működésének megszüntetése ugyanis a negyvenes

¹ A szervezet neve több helyen más-más alakban, a rövidítés néhol hibás feloldásban szerepel. E helyütt a történeti hűség végett kötelességünk tisztázni, hogy a szervezet nem utóda az 1948-ig működő Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének, nem azonos az 1945 júliusában a balatonlellei diákkonferencián alakult Magyar Egyetemek és Főiskolák Szövetségével és nem helyes a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége említés sem. Ugyanakkor mindegyik szervezet neve rövidítve MEFESZ. A mozgalom története már a kezdetétől teherként hordozta magán a név, egészen pontosan a betűszó feloldásának problematikáját. Már a szervezet megalakulásáról szóló első hír (Délmagyarország, 1956. október 18.), is rossz nevet tartalmazott: „A vita eredményeként új ifjúsági szervezetet alakítottak a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetségét...” A névkérdés eldöntését segíti a szervezet megalakulásáról hírt adó első hivatalos dokumentum, a Diáktestvéreink! című, 1956. október 17-én, Szegeden kelt felhívás, mely így kezdődik: „Mi, a Szegedi Tudományegyetem,

évek második harmadában már alkalmazott stratégia alapján történt. 1957 áprilisától a beépülés és többségbe kerülés után a tagok közti kohéziót felszámolták és ezzel lényegében belsőleg átalakították, majd – beolvasztatták a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetségbe, a KISZ-be. Itt céloim az, hogy a MEFESZ, mint hallgatói mozgalom, mint szervezet-kísérlet jelentőségét bemutassam és láttassam azt is, hogy a sok tekintetben a forradalom indítószikrájaként értelmezhető szervezet a felsőoktatás-politikában, az ifjúságpolitikában is jelentős nyomot hagyott, hiszen az 1957 februárjában az újrainduló oktatás már egy más egyetemmel várta a hallgatókat, tulajdonképpen az oktatási kormányzat teljes mértékben már nem tudta/akarta visszaállítani a forradalom előtti állapotokat.

Egy társadalmi mozgalom természete

A társadalmi mozgalmak egyfajta tükörként funkcionálnak az ossztársadalmi és politikai fejlődés esetében²: „többnnyire a

a Szegedi Orvostudományi Egyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját egyetemi ifjúsági szervezetünket a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét.” A felhívás aláírása pedig: „A szegedi MEFESZ.” Nyilvánvaló, hogy a forradalom napjaiban a MEFESZ-tagok nem foglalkoztak ezzel a marginális kérdéssel, sőt korábban, még az alakulás fázisában sem (mint ahogy erről az október 20-i ülés hangfelvétele tanúskodik) inkább a szervezet demokratikus létrehozásának elveivel és a tanulmányi, illetve politikai követelések megfogalmazásával foglalkoztak. A név kérdéséről vallott nézeteikről sokan sokféle publikációban beszámoltak. E tanulmány szerzője azt a feloldást látja bizonyítottnak, hogy az október 16-i alapításkor a szövetség nevének rövidítésében (MEFESZ), a második „e” ejtéskönnyítő hangként került a szóba.

² SZABÓ MÁTÉ: *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Villányi úti könyvek, Politikatudományi sorozat, Budapest, 1998. Interneten itt: http://www.hallgatoimozgalom.hu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=410:szabo-mate-alternativ-tarsadalmi-mozgalmak-es-reform-magyarorszagon&catid=35:tanulmanyok

legégetőbb problémákból jönnek létre, és megjelenési formáik is az egészet, annak determinációs struktúráit és mechanizmusait tükrözik. A társadalmi mozgalmak a társadalmi tanulás, az innováció, a reform funkcióiból vállalnak részt, és tanítanak, taníthatnak bennünket a társadalmi problémák megismerésére. [...] A társadalmi mozgalom csak a történelem ritka pillanataiban válhat a fejlődés igazi „motorjává”, formálójává. [...] A társadalmi mozgalmak történelmi szerepének van egy indirekt és talán egyértelműbben pozitív hatásmechanizmusa. A társadalmi mozgalmak, mintegy „katalizátor funkciót” ellátva, felvetnek olyan problémákat és megoldási módokat a politikai struktúrát illetően, amelyeket a politikai intézményrendszer átvállalhat és reformok révén intézményesíthet – ez viszont a kiváltó mozgalmak eltűnéséhez vagy intézményesítéséhez vezethet.”³

Mozgalmi célokra, elvekre épülő közösségi szerveződések motivációjukat és fejlődésüket tekintve sajátos körét alkotják az informális közösségek tágabb halmazának. Legtöbb esetben ugyanis flexibilis szervezeti formában működő közösségekről van szó, amelyeknél az érték-meghatározások is folyamatosan változ(hat)nak.

„Mert ilyen száz évben egyszer van. Száz évben egyszer van egy olyan pillanat, hogy két nap alatt meg tudsz mozgatni tömegeket, ezreket, és azt érzed, hogy mindenki egyetért veled, mindenki lelkes, mindenki jön mögötted. Ehhez az a helyzet kellett, az azt megelőző tíz éves kemény diktatúra. Az, hogy akkor még a II. világháború óta csak tíz év telt el, tehát nem voltak az agyak átmosva, mint aztán az azt követő három évtizedes Kádár-rendszerben. Akkor még mindenkiben élt valami, és amikor ez lángra kapott, akkor föllobbant és föllobbant. Ez magyarázza azt, hogy nemcsak mi – hanem egy héttel később 23-án ugyan-ez történik Budapesten. Egyszerűen mennek az emberek, senki

Utolsó letöltés: 2011. szeptember 6. 22:32

³ SZABÓ im.

nem tudja, senki nem vezeti őket, nincs vezető. A forradalomnak nincs vezetője.” (Kiss Tamás)⁴

Van azonban egy érdekes, jól megragadható sajátos jellemző, amely a kohézióját adja ezen csoportoknak: A mozgalom kialakulását generáló társadalmi probléma, és továbbá az annak forrásaként, előidézőjeként identifikált másik csoport. Sok esetben a „másik csoport” meghatározása, a mozgalmi csoporttól, mint vonatkoztatási csoporttól való távolságának pragmatikus leírása és céljaik programszerű szétválasztása vezethet akár spontán jellegű mozgalom-hálózat kialakuláshoz, máskor azonban csupán egy adott érték (vagy közösségi érdek/érték képviselő) hiánya is elég hozzá.

„Csakis és kizárólag a DISZ, mint ifjúsági szövetség létezett, aminek mindenki kötelezően a tagja volt. Ez a DISZ-élet abból állt, hogy havonta egyszer a DISZ-titkár elmondott valami szentenciát a Szabad Népből, vagy valami brosúrárt felolvasott.” (Kiss Tamás)⁵

Az ötvenes évek magyar felsőoktatásának társadalmi környezete

A felsőoktatás az autonómia teljes hiánya és a keretszámok központi szabályozása miatt egyrésztől elszigetelődött a többi társadalmi alrendszerrel, másrészt képzése rövid távú (terv)gazdasági célokat szolgált.

⁴ Az interjút Jancsák Csaba és Döbör András készítette. Interneten itt: http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas&p=7 Utolsó letöltés: 2006.10.15. 16.12

⁵ „Ötvenhatnak az a megismételhetetlen hangulata” – beszélgetés Kiss Tamás szegedi diákvezérrel. (Jancsák Csaba – Döbör András) *Belvedere Meridionale*, 2000/5-6, 52

1949 és 1955 között a magyarországi felsőoktatási intézmények száma 19-ről 36-ra növekedett. A legnagyobb egyetem az 1950-től Pázmány Péter helyett Eötvös Lóránd Tudományegyetemnek nevezett budapesti volt, mellé zárkózott fel az 1953-tól Marx Károly nevét viselő Budapesti Közgazdasági Egyetem, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem, és a budapesti Semmelweis Ignác Orvostudományi Egyetem. Ekkor hozták létre a veszprémi Vegyipari Egyetemet, a szolnoki Építőipari Műszaki Egyetemet, a jogakadémiák 1949-ben történt – elsősorban ideológiai alapú – megszüntetése után a budapesti „tanács egyetemet”, az Államigazgatási Főiskolát, valamint az orosz tanárok képzésére hivatott Lenin Intézetet 1949-ben, majd 1951-ben az Idegen Nyelvek Főiskoláját.⁶

1953-ban Nagy Imre kormányfővé való előlépése után a felsőoktatás hajszálvékony ereiben egyfajta erjedéses reformhangulat jelent meg, sokan úgy vélték, hogy itt a lehetőség arra, hogy újra fejlődni képes és valóban eleven egyetemi szellemi élet létezzen Magyarországon. Erősítette ezt a nézetet az, hogy a kormányprogram ismertetésekor a miniszterelnök kimondta: „A fiatal, új értelmiség képzése terén oktatási rendszerünkben is megtalálható a túlzás.”⁷ A kormányprogram következményeként jelentek meg Erdey-Grúz Tibor oktatási miniszter 1953. december 18-án a rektoroknak-főigazgatóknak tartott értekezleten tartott beszédében azok a kérdések, melyeket az oktatók és hallgatók már régóta vártak és melyeket a hazai felsőoktatás ügyében a legégetőbb problémákként tartottak számon: „fokozatosan rá kell térni, az egyetemi tanítási és tanulási módszerek kialakítására, a hallgatóságnak önálló munkára, egyes kérdések elmélyült tanulmányozására való nevelésére, ... világosan kell látnunk, hogy tudományos alkotó munka nélkül nem lehet valóban egyetemi színvonalú oktatást biztosítani.”⁸

⁶ ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. Században*. Osiris, Budapest, 2000, 361

⁷ LADÁNYI ANDOR: *Felsőoktatási politika 1949-1958*. Kossuth, Budapest, 1986, 87

⁸ idézi: Szögi László [szerk.] *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Története*. ELTE, Budapest, 2003, 339

A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottsága 1953. december 23-i ülésén a fentebbi gondolatok alapján tárgyalta a felsőoktatás fejlesztésének kérdését, bár a centralizált irányítást fenntartották és az egyetemi autonómia visszaállítása sem történt meg. A változások azonban a felsőoktatás politikán belül a rektorok súlyának növekedését okozták. És bár az MDP Politikai Bizottsága a következő év február 10-én határozatban rendelkezett – a minőségi képzést előtérbe helyezendő – a középiskolás módszerek felszámolásáról az egyetemeken, néhány hónappal később, 1954 nyaratól mégis a visszafejlesztés felé kanyarodott a felsőoktatás szekerének kormányrúdja.

„1953 és 1956 között mintegy 20%-al csökkent a felsőoktatás költségvetési támogatása”⁹ A racionalizálás természetes módon okozott depresszív tüneteket az egyetemi katedrákon. Ladányi Andor említi meg, hogy elterjedt a „MÁV köszönés”, „Még állásban vagyok.” Ladányi idézi az ELTE Párt VB jelentését is: „Az egyetemen mind tanári mind hallgatói vonalon nagyfokú politikai bizalmatlanság mutatkozik a felső vezetéssel szemben”.¹⁰

Az 1955. év tavaszán a nyitási politika a felsőoktatás esetében is visszafordult. „Az MDP KV március 2-4. közötti ülése a jobboldali elhajlásra hivatkozva vissza kívánt térni az 1953 június előtti politikához.”¹¹ A visszarendeződési folyamat következménye volt az, hogy Erdey-Grúz oktatási miniszter a rektorokkal tartott értekezleten, 1955. április 8-án már ezt mondta: „A fő feladat... a tanulmányi fegyelem megszilárdítása, az ellenséges bomlasztó nézetek és terjesztői elleni ideológiai harc és emellett következetes és határozott adminisztratív intézkedések, ahol szükségesek. ... Élesebb levegőt kell bevinni az egyetemekre.”¹²

„Az 1953. júniusi határozat jobboldali eltorzítása az egyetemeken különösen éles formában jelentkezett és súlyos politikai hely-

⁹ SZÖGI 341

¹⁰ LADÁNYI 119

¹¹ SZÖGI 343

¹² LADÁNYI 125-126

zet kialakulásához vezetett. ... Támadást indítottak egyetempolitikánk legfontosabb eredményei – a kötött tanrend, a hallgatók szociális összetétele, a marxizmus-leninizmus, az orosz nyelv és a katonai ismeretek oktatása – a legnagyobb egyetemi létesítményeink ellen. Felélénkültek a nacionalista, sovinszta, irredenta, antiszemita nézetek, a parasztszármazású hallgatók körében helyenként életre kelt a narodnyik ideológia. ... Oktatóink egy része nem foglalt nyíltan állást a Párt politikája mellett. Az elmúlt másfél év alatt a jobboldali elhajlás következtében a párttag professzorok és oktatók politikai aktivitása jelentősen csökkent. ... A fiatal tanszemélyzet magatartása és politikai fejlődése nem kielégítő. Nagy részük nem érdeklődik a marxizmus-leninizmus iránt. A burzsoá ideológia előretörését elősegítette a pártélet visszaesése is. Fiatal, többnyire kevés tapasztalattal rendelkező párttitkáraink nem egyenrangú partnerei az egyetemek állami vezetőinek. ... A Központi Vezetőség megállapítja, hogy az egyetemeken előállott tarthatatlan helyzetért az Oktatási Minisztérium és az egyetemek vezetői a felelősek.

... Megfelelő rendszabályokkal – beleértve adminisztratív intézkedéseket is – véget kell vetni a rothadt liberalizmusnak és biztosítani, hogy az egyetemeken a párt politikájának s a szocializmus építésének megfelelő munka folyjék. Felelőssé kell tenni az egyetemek vezetőit az egyetem politikai helyzetéért. ... Fokozatosan ki kell cserélni azokat az oktatókat, akik nem képesek az egyetemi hallgatók politikai nevelésére vagy a kellő színvonalú oktató-tudományos munka végzésére.” (Az MDP KV 1955. június 30-i határozata)¹³

Az „élesebb levegő” fuvallata érte el azt a tizenhét hallgatót, akiket 1955 tavaszán kizártak a magyarországi egyetemekről. A kizárási hullám folytatódott a következő, 1955/56. tanévben is. Az egész tanév során „200 hallgatót távolítottak el az egyetemekről.”¹⁴ E hullám – azzal a fő céllal, hogy a munkás- és

¹³ MOL M-KS 276 53/239 őe

¹⁴ SZÖGI 344

parasztszármazású oktatók aránya növekedjen – kezdett végigsöpörni az oktatói karokon is.

A kor ideológiája és oktatáspolitikája közös erőfeszítéseinek az ötvenes évek közepére sikerült elérni, hogy az egyetemekre és főiskolákra felvettek több mint 66%-a munkás- és parasztszármazású legyen. Az értelmiségi szülők gyermekeinek jóval nehezebb volt bejutniuk a felsőoktatásba. 1955-ben a jelentkezők közel 69%-át nem vették fel.¹⁵

Az 1956 elejére a felsőoktatás szereplői közül (az oktatók, a nem oktató dolgozók, a hallgatók, a szülők, a szakmapolitika szereplői) jó néhány számára nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarországi felsőoktatás (is) válságba került. A válságot felismerve a különböző szakmai műhelyekben¹⁶, később pedig párt, illetve állami szinten is megjelentek a felsőoktatás átalakításának szükségességére vonatkozó elképzelések.

Azonban a hallgatóság az 1955/56-os tanév tavaszi félévében már látványosan aktivizálódott. Az erjedés az őszi visszatéréskor kezdett megindulni.

„Egy pezsgés volt. Egy évvel korábban az véletlenül sem fordult elő, hogy az egyetemisták egymás között akár csak egy sarokban, vagy a diákszálló egy szobájában, vagy beszélgetés közben politikai kérdésekről váltottak volna egymással szót. Ez tabu volt. Egyszerűen nem merte senki megkockáztatni, hogy ha volt véleménye, akkor azt elmondja. 1956 szeptemberében már az egyértelműen érezhető volt, hogy valami változás előtt állunk. Valami történni fog, valami történik körülöttünk.” (Kiss Tamás)¹⁷

¹⁵ PUKÁNSZKY BÉLA – NÉMETH ANDRÁS: *Neveléstörténet*. NTK, Budapest, 1996 (12.2. Az „ötvenes évek”)

¹⁶ Pl. a DISZ Petőfi Kör, az ELTE Kolhoz Kör, és a szegedi József Attila Kör. Ld. még. PÉTER LÁSZLÓ: *1956 előtt, alatt, után*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006. A nyolcvanas években felújuló felsőoktatási kritikai és reform-vitákat és a társadalmi környezetet pedig PALOVECZ JÁNOS: *Magyar felsőoktatás helyzete*. OKI, Budapest, 1981. mutatja be.

¹⁷ „Ötvenhatnak az a megismételhetetlen hangulata” – beszélgetés Kiss

A folyamatok (és itt hangsúlyozni kell a Szovjetunió Kommunista Pártjának 1956. február 14-e és 25-e között tartott XX. Kongresszusán elhangzott Hruscsov-beszéd nyilvánosságra kerülésével¹⁸ kialakult hangulatot, a kommunizmus megjavíthatóságába vetett hit felerősödését) nyilvánvalóvá tették, hogy a rendszer megreformálása elodázhatatlan, ugyanakkor voltak, akik felismerték, hogy ez az átalakulás nem mehet végbe szerep- és értékváltás nélkül.

Jürgen Zinnecker-től tudjuk, hogy vannak pillanatok, amikor a fiatalok maguk fogalmazzák meg a mintáikat, ilyenkor a fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái eltérnek a hagyományos normáktól.¹⁹ Ez az 1956-os hallgatói mozgalom, a MEFESZ létrejöttének alapja az tehát, hogy felértékelődött a nemzedéki-ifjúsági autonómia szerepe és ennek érlelő melegágyát a tapasztalati úton szerzett ismeretek az állam, a politikai rendszer működéséről, valamint az ideák és a valóság viszonyáról²⁰, illetve az egyetemeken még hagyományosan meglévő Humboldt-i²¹ au-

Tamás szegedi diákvezérrel. (Döbör András – Jancsák Csaba) *Belvedere Meridionale*, 2000/5-6, 53

¹⁸ Ld. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=12916> és <http://hvg.hu/vilag/20060312grajewski.aspx> Utolsó letöltés: 2006.10.15. 23.12

¹⁹ ZINNECKER, JÜRGEN.: Fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: *Ifjúságszociológia* [szerk. Gábor Kálmán és Jancsák Csaba] *Belvedere Meridionale*, Szeged, 2006, 69-95

²⁰ „Nem mondanám ezt politikai irányvonalnak, inkább egyfajta érzelmi ráhangolódás, tehát az a fajta élményanyag, amiről az előbb beszéltem, hogy nem vesznek fel az egyetemre jeles érettségi ellenére, csak azért, mert az én apám és anyám tanító, tehát értelmiségi. Látom azt, hogy azok, akik úgymond a hatalom birtokosai – a munkások és parasztok –, még talán rosszabbul élnek vagy még nagyobb nyomorban, nagyobb elnyomásban. Nem is a nyomor itt a legérdekesebb dolog, mert hiszen háború után vagyunk, ebből következőleg bizonyos fokig természetszerű, hogy szegények az emberek. De milyen terror alatt élnek!” (Kiss Tamás) http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas&p=1 2006.10.15. 16.24

²¹ Az egyetemek a Tudomány várai. Ld. még JOHN HENRY NEWMAN: *Az egyetem eszméje a tudás célja önmaga*. [ford. Endreffy Zoltán] <http://>

tonóm légkör alkották. Az egyetemi ifjúság 1956. október 16-án mintakövetőből mintaadóvá vált.

„Szükségünk van egy új szervezetre, amelyik kizárólag a mi sajátos érdekeinket védi. Erre más szervezet nem képes. A DISZ-ben nemcsak az egyetemi ifjúság problémái forognak szőnyegen. Amennyiben tehát például egy ifjúmunkás ügy nagyobb jelentőségű, a mi problémáinkat időben megelőzi. Mi ezt nem minden esetben várhatjuk meg, ha úgy érezzük, hogy sürgős az ügyünk. A DISZ-ben különben is megrendült a bizalom, az új szövetség jelentősége tehát világos.” (MEFESZ SZMSZ 1/a indoklása)

1950-ben két szegedi felsőoktatási intézmény működött Szegeden, a Szegedi Tudományegyetem és a Pedagógiai Főiskola. A tudományegyetemet öt kar alkotta, a Jogi, Bölcsész, Természettudományi, Orvosi és Gyógyszerésztudományi Karok. Az orvosegyetem 1951-ben kivált, de politikai vezetését továbbra is az egyetemi pártszervezet látta el. A Gyógyszerésztudományi Kar pedig tulajdonképpen a TTK-hoz tartozott. A Pedagógiai Főiskola önálló intézmény volt, politikai vezetését azonban szintén az MDP Egyetemi és Főiskolai Végrehajtó Bizottsága (EPVB) tartotta a kezében.

Noha a mai szegedi felsőoktatási képzés két iránya, a zenetanárképzés és a védőnőképzés már az ötvenes években is jelen volt Szegeden, de középiskolai szintű végzettséget adott. Sőt éppen a MEFESZ 1956. október 20-i programjában szerepelt az, hogy „A zenei szakiskola főiskolai jellegének elismerését követeljük, a hallgatók számára rendes egyetemistákat megillető jogokat kö-

www.ifjusagsegito.hu/belvedere/tan/x____john_henry_newman____az_egyetem_eszmeje_a_tudas_celja_onmaga.doc, továbbá Tóth TAMÁS: A napóleoni egyetemről a humboldti egyetemig. In: *Az európai egyetem funkcióváltásai: Felsőoktatás-történeti tanulmányok*. [szerk. Fábri György] Professzorok Háza, Budapest, 2001 <http://www.fil.hu/tudrend/Tt/egy-kot/toth2.htm> 2006.10.15. 16.30 és továbbá Kozma TAMÁS: *Kié az egyetem?* Új Mandátum, Budapest, 2004

vetelünk.” (9. pont), továbbá „A védőnőképző főiskolai jellegének elismertetése, és a hallgatók számára rendes főiskolásokat megillető jogokat” (10. pont)²²

A MEFESZ szervezésének első lépései

Október 10-től Kiss Tamás és Lejtényi András magukban forgatták-tervezgették a DISZ-szel párhuzamosan működő, de az egyetemistákat-főiskolásokat képviselő, önálló és valóban alulról építkező szervezet létrehozásának gondolatát és lehetőségeit.

„...előzetesen a Virág cukrászdában kidolgoztunk mi (Lejtényi, Kiss és Tóth Imre – JC.) egy ideiglenes szervezeti szabályzatot, mely kb. a következőket tartalmazta: érdekvédelmi szervezet (nevet nem adtunk még akkor neki), mely a hallgatók tanulmányi, szociális és kulturális problémáival foglalkozik. A DISZ mellett működne. Felépítése alulról jövő választásokkal lenne megalkotva. A legfelsőbb szerv az Egyetemi Diáktanács, ennek határozathozatali joga nem lett volna, csak végrehajtó szerv. Következő szerv lefelé kari tanácsok, évfolyam és tanulmányi csoport megbízottak. Határozathozatali jog a diák nagygyűlésnek, kari gyűléseknek és évfolyamgyűléseknek lett volna.”²³

Mindeközben egy levél érkezett a budapesti bölcsészkarról Alaxa Helmut joghallgatónak, aki Lejtényivel és Kissel beszélte meg a levél²⁴ tartalmát. A pesti bölcsészhallgatók az orosz nyelv

²² KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged.* [szerk. Jancsák Csaba] Belvedere Meridionale, Szeged, 2002, 116

²³ Tóth Imre vallomása. Szegedi Megyei Bíróság Büntetőperes iratai. Kiss Tamás és társainak pere. CSML B. 1249/1957 169

²⁴ Péter László mutat rá, hogy először a Művelt Nép 1956. szeptember 2-i számában, Gáti Károly Az iskolának vagy az életnek? című cikkében vetette föl az orosz nyelv fakultatív tételének követelményét. Miképpen Péter László felveti: lehetséges, hogy ezek a sorok

fakultatívvá tételéért sztrájkfelhívást tesznek közzé. Kiss és Lejtényi és társaik elhatározzák, hogy nemcsak a követeléseket bővítik majd ki speciális, a szegedi hallgatókat érintő követelésekkel, de a szervezet megalakítására is kísérletet tesznek.

Október 15-én délelőtt az egyetemi Diákklubban elfogadták a szervezeti szabályzat-tervezetet és a „Diákszövetség” ideiglenes elnevezést is. Itt véglegesítették azt a javaslatot is, hogy az egyes karok 3-3 főt választanak, akik az úgynevezett 18-as bizottságban, a végleges SZMSZ-t és programot kidolgozó testületben képviselik a kari hallgatókat. Október 16-án a Bölcsészettudományi Kar Auditorium Maximumában zászlót bontott a MEFESZ, a hallgatók a DISZ-képviselők tétovázása közepette létrejött spon-tán nagygyűlésen elhatározták a szervezet megalakítását, a követelések összeírását és azt, hogy megszólítják az ország összes hallgatóját, hogy csatlakozzanak a MEFESZ-hez.

„Ez egy zajos este volt. Bár akkor még néhányan, a Lejtényi, a Gönczöl, jómagam [Kiss Tamás – J.Cs.], a Tóth Imre, úgy egy hatan-nyolcan – a legagilisabb résztvevői ennek a csapatnak – vonultunk át valamelyik koleszba, azt hiszem. Megfogalmaztunk – a kis írógépen valaki leírta – egy „Csatlakozzatok!” című írást az ország összes egyetemistájához. Utána megállapítottuk, hogy mi megalapítottuk Szegeden a MEFESZ-t.”²⁵

ösztönözték „azokat a pesti bölcsészhallgatókat, akik október 10-én sztrájkfelhívást bocsátottak közre 22-ére: „Első lépésünket az orosz nyelv fakultatívvá tételéért kell tennünk!” Ezt a levelet küldte el Román Károly pesti bölcsészhallgató szegedi barátjának, Alaksza Helmut joghallgatónak. ő ezt mutatta meg évfolyamtársainak, Kiss Tamásnak és Lejtényi Andrásnak. (PÉTER LÁSZLÓ: Vita Gáti Károly-lyal. lobby@list.hungaria.org)

²⁵ „Soha, sosem az Én került az előtérbe, hanem mindig a Mi” – interjú Kiss Tamással In: Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956, Szeged.* [Jegyz. Jancsák Csaba] Szeged, Belvedere, 2002, 138

„Diáktestvéreink! Mi, a Szegedi Tudományegyetem, a Szegedi Orvostudományegyetem, a Szegedi Pedagógiai Főiskola, a Szegedi Zenetanárképző hallgatói 1956. október 16-án létrehoztuk saját egyetemi ifjúsági szervezetünket a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét. Célunk a gondolat szabadsága, a Sztálin és Rákosi által ránk kényszerített szellemi iga lerázása. Meg akarjuk védeni sajátos egyetemi érdekeinket, szabadon akarunk haladni, fejlődni. A DISZ – tapasztalatunk szerint, melyet maga a DISZ Központi Vezetősége is beismer – elvesztette az ifjúság bizalmát, ezenkívül nagyon elmaradt fejlődésében a Párt mögött. Mi nem várhatjuk meg, amíg utoléri. Nem várhatunk, mert fejünkre ég a ház. Ezért a XX. Kongresszus szellemében egy új, a DISZ-től teljesen független ifjúsági szervezetet hoztunk létre, amely kizárólag a mai egyetemisták és főiskolások érdekeit képviseli. Mi szegediek megtettük az első lépést, felhívunk benneteket Csatlakozzatok! Terjesszük ki országos méretűvé a MEFSZ-t! Diáktestvér! Rólad is szó van, a Te érdekeid fognak kockán. Egységben az erő! Csatlakozz a MEFSZ-hez! Szeged, 1956. október 17. a szegedi MEFSZ”²⁶

Az ülés utáni teendők a kari MEFESZ szervezet megalakítása, a három kari képviselő megválasztása és a kari hallgatókat érintő programpontok megfogalmazása voltak. Jellegetes elem, hogy a 16-i ülésen elhangzottak alapján és azok által ihletetten minden kar saját szakmai, oktatáspolitikai reformkövetelésekkel együtt alakította meg a maga MEFESZ szervezetét.²⁷

„Mint utólag kiderült – hát akkor mi nem tudtuk természetesen, csak éreztük – mindenütt megvolt a megfelelő besúgóhálózat. 16-án este már a pártbizottság mindenről tudott. Hogy itt valami oltári baj van elvtársak, itt föllázadt az egyetemi ifjúság, itt követelik a szovjet csapatok kivonását, itt választásokat követel-

²⁶ közli: Kiss 178

²⁷ A Pedagógiai Főiskolára vonatkozóan ld. NAGY ISTVÁN (2005): „... a fiatal szívek forradalma.” Szeged, Bába

nek, itt a Rákosiék fejét követelik és még a tanulmányi követeléseket is ráadásul. Itt valamit tenni kell. Akkor kiadták a DISZ bizottságnak, hogy azonnal üljenek le, mert úgy látszik, – így utólag mondom – hogy ahhoz nem érezték elég erősnek magukat, hogy egyszerűen szétcsapjanak köztünk és azt mondják, hogy na, ki volt az a tíz ember, kirúgni az egyetemről minimum, ne adj Isten mondjuk csak igazgatásért két évre becsukni. Ezek nem voltak elég erősek. Tehát megbízták az egyetemi DISZ bizottságot, hogy vegye föl a hangadókkal, a vezetőkkel a kapcsolatot, és próbálja őket rábeszélni, hogy a DISZ-en belül maradjanak, és majd a DISZ felvállalja ezeket a problémákat.”²⁸

A DISZ-szel való tárgyalásokon jelen volt Sipos Géza a Magyar Dolgozók Pártja szegedi Tömegszervezeti Osztályának vezetője és Kuszin Miklós a DISZ Csongrád megyei Bizottságának titkára.

„A hosszú asztalnál ott ültek a DISZ vezetők, itt meg ültünk mi. Nem mind a 18-an, de mit tudom én tízen, valahányan. Formálisan nem alakult meg a szervezet, mert ahhoz engedély kellett, de mi megalakítottnak tekintettük, és ez elég volt. Gyakorlatilag két napig azon ment a vitatkozás, hogy maradjunk-e a DISZ-en belül, tehát ne csináljuk ezt a külön szervezetet, hanem mint DISZ-tagok – mert ahányan voltunk, minden DISZ-tagok voltunk, sőt voltak köztünk DISZ vezetők is, bár csak csoportvezetők, nem felső vezetők. Szóval maradjunk a DISZ-en belül és ott követeljük ezeket a jogokat. De ennek a 18-as csapatnak talán egy vagy két ember kivételével a nagy többsége, és alapvetően jómagam, az Andris és a Totya is azt mondta, hogy szó se lehet, mi a DISZ-szel nem közösködünk, már ebből nekünk elégünk van, hazudtatok eleget, hülyéztetek eleget. Ezt most már mi végigcsináljuk.”²⁹

²⁸ KISS 138. Az egyetemi és főiskolai DISZ bizottsággal való tárgyalás Október 18-án délelőtt 8-kor kezdődött meg.

²⁹ KISS 140

A MEFESZ céljai

„A szövetség célja, hogy az egyetemekről és főiskolákról kikerülő ifjúság, mely a nemzet agyát van hivatva képviselni, ne közönyös passzív tömeg, ne gyáva, gerinctelen és önző réteg legyen, hanem népéért, hazájáért, boldogabb jövőnkért harcoló bátor, lelkes sereg. Ne riadjon vissza az igaz szó kimondásától, hanem képzettségével, tudásával, tehetségével népünket, hazánkat szolgálja.” (MEFESZ SZMSZ 5.)

A MEFESZ formálisan a BTK Auditorium Maximumában 1956. október 20-án tartott nagygyűlésen alakult meg. Az október 20-i nagygyűlésen a Magyar Rádió hangfelvételt készített. Pálffy Gyulának a főiskola Pedagógiai Tanszékének közbenjárására Budapestről Garai Görgy érkezett, aki rögzítette az ülést.³⁰ Az ülésen Gönczöl Dezső pedagógiai főiskolai hallgató mondott köszöntő beszédet, Lejtényi András joghallgató ismertette a MEFESZ Szervezeti és Működési Szabályzatát, majd Kiss Tamás joghallgató a MEFESZ programját, tehát a tanulmányi és politikai követeléseket. Kiss hangsúlyozta, hogy a program, a követelések a szegedi MEFESZ programja, a kari követeléseket a kari gyűlések alkotják/alkották meg. Itt jegyzem meg, hogy e kijelentés már utalt arra, hogy az új szervezet minden elemében érvényesíteni fogja a szubszidiaritás elvét, tehát valóban alulról építkező szervezet lesz.

Az európai demokráciák több évszázados fejlődésének egyik kézzelfogható társadalomszervezési végterméke a szubszidiaritás elvének széleskörű alkalmazása. Az a gondolat, amely szerint a helyi problémákat legjobban az érintettek tudják hatékony önszerveződés révén megoldani, a nyugati demokráciákban általánosan elfogadott gyakorlattá vált. A szubszidiaritás ugyanakkor nem csak és nem elsősorban területi tagolódást, hanem a feladatok ésszerű megosztását is jelenti. Különösen érvényes ez

³⁰ Kiss 163; A nagygyűlés magnetofon-felvételének leírata itt: www.mefesz.hu

a felsőoktatásra, ahol a hallgatókat érintő kérdések rendezésébe különböző intézményi formákban egyre bővülő hatáskörrel kerültek bevonásra a tanulók.

A demokratikus intézményrendszerek működésének, működőképességük megőrzésének alapvető eszközei az önkormányzatok. A társadalmi öngazgatás e sajátos szervezeti keretei egyaránt alkalmasak a szakmai és a politikai érdekek és értékek artikulációjára. A kérdések és a problémák felvetésének és rendezésének delegálása úgy az érintettek, mint a központi hatalom szempontjából evidens érdek.

A nagy rendszerekben mutatott életképesség és sikeres működés indokolta az önkormányzatiság kialakítását a felsőoktatási intézmények sajátos rendszerében is. Az érdek képvisellete, a problémák felvetése, megoldási javaslatok kidolgozása, elfogadása és végrehajtása is olyan feladatok, amelyekkel a leginkább eredményesen a közeget sajátként kezelő diákképviselők tudnak megbirkózni.³¹

„Érdekeinket mi ismerjük legjobban a mi feladatunk, hogy ezeket képviseljük, és ha kell, meg is védjük. Rajtunk kívül álló szervezet olyan vezetőséggel, amely nemcsak a mi képviselőinkből áll, nem tudja oly nyomatékkel védelmezni a mi érdekeinket, mint mi. Nem vagyunk kisgyerekek, akik nem tudják megállapítani, hogy mi a helyes, mi a helytelen. Tapasztalatunk az, hogy csak azt tudjuk elérni, amiért megharcoltunk, amit magunk kívánunk.” (MEFESZ SZMSZ 2/c)

Ezek a felismerések vezettek a hallgatói önkormányzatiság bevezetésére a rendszerváltozás hajnalán is. Ma már tudjuk,

³¹ Itt mondok köszönetet Benked László, Gáll András Levente, Csirke Balázs, Hamvas László, Kádár Péter, Kátai Gábor, Kucsera Tamás Gergely és Ocsovai Tamás egykori HÖK-vezetőknek a hallgatói önkormányzatiság és a szubszidiaritás témájában folytatott igen tanulságos beszélgetésekért, melyeket 1996 és 2006 között több alkalommal folytattunk. Gondolataik segítettek megérteni a rendszerváltás utáni magyar hallgatói mozgalom e fontos alapeszményét.

hogy a hallgatói mozgalom úgy 1956. október 16-án, mint 1988. október 24-én Szegedről indult.

A mozgalmak elindulásakor elementáris igényként merült fel, hogy mivel a felsőoktatási hallgatók világát, érdekeit, céljait speciális egyediségek jellemzik, azok artikulációját és képviselését maguk a diákok végezzék. Ez a hallgatói mozgalom mindenkori indítószikrája. És ma is ez adja a hajtóerejét. Itt jegyezzük meg, hogy véleményünk szerint a felsőoktatás mindhárom alrendszerének (szakigazgatás, oktatási intézmények, hallgatói önkormányzatok) érdeke, hogy a hallgatói képviselő hatékony munkát tudjon végezni.

A MEFESZ tanulmányi követeléseai és aktualitásuk

A MEFESZ tanulmányi követeléseai a következők voltak³²:

- 1) Az egyetemi ifjúság káderezését az MDP 1956 augusztusában hozott értelmiségi határozatának szellemében végezzék!
- 2) A Szegedi Egyetem – mint újság – az egyetemi és főiskolai hallgatók sajtóorgánuma legyen, ez tükröződjön tartalmában és formájában!
- 3) A diákjóléti bizottságba küldendő tagot a kari gyűlések válasszák!
- 4) Követeljük a szabad elvi viták rendezésének jogát!
- 5) Túlterhelések megszüntetése:
 - a) A nőhallgatók számára töröljék el a honvédelmi oktatást! A férőhallgatók óraszámát heti két órára csökkentsék!
 - b) A nem szaktárgyakból megfelelt-nem megfelelt értékelés legyen! Kevesebb kötelező órát, több speciálkollégiumot!
- 6) a) Szálló- és lakásügyben lakásügyi bizottságot hozunk létre, mely megállapítja a lakások maximális bérét.
b) A szálló igazgatójának kinevezésénél az ifjúság képviselőjének vétőjoga legyen!

³² KISS 116-117

- b) A felszabaduló középületekből az igények szerint diák-szállókat hozzanak létre!
- 7) a) Külföldi utazások szervezése keletre és nyugatra!
b) 50%-os utazási kedvezményt követelünk belföldi utazásokra!
- 8) Általános jegykedvezményt követelünk minden kulturális rendezvény minden előadására!
- 9) A zenei szakiskola főiskolai jellegének elismerését követeljük, a hallgatók számára rendes, egyetemistákat megillető jogokat követelünk!
- 10) A védőnőképző főiskolai jellegének elismertetése és a hallgatók számára rendes főiskolásokat megillető jogokat!
- 11) Legyen egyetemi autonómia!

A mai hallgatók életében (noha jelentős változások történtek a MEFESZ színpadra lépése óta eltelt ötvenöt év alatt) e követelések egyike-másika ma is aktuális jelentést hordozhat. A Szegedi Egyetem ma is az egyetem (vezetésének) lapja, professzionális körülményekkel és professzionális stábbal, melyben helyet kapnak fiatalok és egyetemisták is, mégsem egy klasszikus értelemben vett diáklap, hanem az egyetem-marketing eszközeként pozícionált sajtótermék. A szabad elvi viták rendezésének joga láthatólag megilleti az egyetemi polgárokat, azonban a mai felnőtt világ gyakorlatilag kitiltotta az egyetemekről a közéleti vitákat, azzal a céllal, hogy távol tartsák az oktatási intézményt a politika sodrásától. Az egyetemeken ma létező képzési rendszer tulajdonképpen alapja a felsőoktatási életút szabad választása, azonban még ma sem valósult meg az, hogy a nem szaktárgyakból megfelelt-nem megfelelt értékelés legyen. A kreditrendszer ellenére a tanrendek általában kötöttek, a speciálkollégiumok száma kevés, az órák nagy része kötelező a mai magyar felsőoktatásban. A mai kollégiumok vezetőinek kinevezését a hallgatói önkormányzatok véleményezik, de nem rendelkeznek vétőjoggal. Magyarország kapitalista útra térése eltörölte a diákság speciális helyzetéből adódó kulturális kedvezményeket. A többi követelés

megvalósultnak tekinthető. Szeretnénk itt hangsúlyozni, hogy a zenei szakiskola (Szegedi Zeneművészeti Konzervatórium) 2003-ban lett Kar az egyetemen, tehát e követelésre (noha megvalósult), mintegy ötven évet kellett várni.

A magyar hallgatói mozgalom bölcsője

A MEFESZ alapítókkal és vezetőkkel készített mélyinterjúk és a dokumentumok elemzése után a szegedi felsőoktatási hallgatók által 1956. október 16-án létrehozott Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének szerepét a következőképpen értékelhetjük.

Az önálló egyetemi ifjúsági szervezet ötlete szegedi egyetemistákban (Kiss Tamás, Lejtényi András) született meg. A szervezet nem a hatalom kezdeményezésére jött létre. A szervezők célja kezdetben (október elejétől 16-áig) alulról építkező ifjúsági érdekvédelmi szervezet létrehozása volt, melytől a felsőoktatási diákságot érintő tanulmányi és szociális kérdések megoldását várták. A szövetség összetartó erejét a hallgatói szolidaritás eszméjében látták. A célok között megjelent már ekkor is nagyobb szabású, a tanulmányi és szociális követeléseken túlmenő kérdés is, például a szabad elvi viták rendezése jogának megteremtése.

„A MEFESZ tagjának jogában áll számítani a szövetség szolidaritására és támogatására jogos és indokolt esetben. A MEFESZ egyik fő feladata, hogy a legmesszebbmenőkig védelmezze a hallgatóság érdekeit. A szövetséget az egyes tagok összessége alkotja, tehát minden olyan ügyben, mely a szövetség érdekeit, tekintélyét érinti, a tag számíthasson a szolidaritásra. Enélkül az egyes tagok nem mernének olyan javaslattal, határozati vagy követelési indítvánnyal előjönni, mely esetleg az állami vagy pártvezetőség felé irányulna, mint például most is volt az orosz nyelv. Természetesen a MEFESZ nem áll ki olyan esetekben senki mellett sem, ha az illető a törvényekbe, erkölcsök-

be, vagy az esetleges egyéb jogszabályokba ütköző cselekményt hajtana végre.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 5.)

„A MEFESZ-t azért hoztuk létre, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók érdekeit védelmezzük. Minden MEFESZ tagnak a józan ész szavára hallgatva arra kell törekedni, hogy ezeket az érdekeket, melyek az ő érdekei is, védelmezze. nem tévesszük szem elől, hogy mindnyájan egyért vagyunk, egy pedig mindenkiért.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 6.)

A MEFESZ, mint szervezet a közvetlen demokrácia elvei alapján jött létre. A Szervezeti és Működési Szabályzatban biztosították a tagok teljes gondolat, vélemény és döntési szabadságát. Az egyszemélyi vezetést, illetve „a vezetésnek a tömegektől való elszakadását” alapszabályi szinten is kizárták.

„A MEFESZ működésében független szabad szervezet. [...] A MEFESZ működésének alapelve a demokratizmus, a leg szélesebb térre kiterjeszkedően. Ennek értelmében, valamint az egyszemélyi vezetés elkerülése végett határozatainkat csakis úgy hozhatjuk, hogy azt a tagság többsége elfogadja. A felülről jövő utasítgatások káros rendszerének elkerülése végett kizárólag a tagság hozhat határozatot.” (MEFESZ SZMSZ I. fejezet 2.a)

„A MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók szervezete. Minden hallgatónak, illetve a MEFESZ minden tagjának tanácskozási jogot kell adni, biztosítani, miáltal a közvetlen demokrácia elvét biztosítjuk. Ugyanez vonatkozik a szavazati jogra is. Elég baj volt eddig azzal, hogy a tagok nem merték kifejezni véleményüket. Helyesnek tekinthető tehát az az álláspont, hogy legyen egy olyan nyilvános fórumunk, ahol mindenki szabadon, minden megtorlás vagy esetleges hátrány nélkül elmondhassa véleményét.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 3.)

„Ha egy álláspont a vita folyamán alulmarad, ez nyilvánvaló-

an azért következik be, mert az nem helyes. Ami helyes, mindnyájunk érdeke. Ami mindnyájunk érdeke, annak kivívásáért harcolni kötelező. A mi megbízottjaink ne vezetőik legyenek a szó rosszabb értelmében, hanem az ifjúság akaratának hű és pontos végrehajtói. A felülről jövő utasítgatások rendszere elméletileg hibás, gyakorlatilag helytelen.” (MEFESZ SZMSZ II. fejezet 7.)

Maga a MEFESZ mint hallgatói öntevékeny kezdeményezés jött létre. Mint szervezet a napi ügyviteli működését nem tudta megkezdeni, mert a forradalmi napok, majd a megszállás és a megtorlások abban megakadályozták. A MEFESZ tehát, mint társadalmi mozgalom egyfajta tükörként funkcionál számunkra azon tekintetben, hogy ösztársadalmi szinten is, de ugyanakkor a felsőoktatási és az ifjúsági szcenárióban is megjelenő legégetőbb problémákra utaló kérdésekből és az azokra született válaszokból született meg. A MEFESZ mozgalmi célokra, elvekre épülő közösségi szerveződés volt, s mint ilyen legfőbb jellemzői, hogy értékek mentén jött létre és flexibilis szervezeti formában működött (pl. tudatosan nem választottak elnökséget, elnököt). Ugyanakkor már az október 17-i Diáktestvéreink! című felhívás országos hallgatói önkormányzat létrehívását tartalmazta. E szándék kifejezését megismételték a szervezet alapító dokumentumának elfogadásakor október 20-án.

„Szövetség jellege, feladata: a MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók széles tömegeinek szervezete, mely magában foglalja a felsőoktatásban részesülő fiatalok összességét.” (MEFESZ SZMSZ I. fejezet 1.)

Október 16-án a szervezet megalakításának szándéka és a tanulmányi és szociális követelések elhangzása mellett a magyar társadalmat, tehát az egész ország sorsát érintő politikai követeléseket is megfogalmaztak. E követelések nagy részét, már mint a szegedi MEFESZ Programját fogadták el október 20-án a Ma-

gyar Rádió magnetofonja előtt. Nagy részben e követelések váltak három nappal később a forradalom követeléseivé.

„A MEFESZ politikai követelései:

- 1. Követeljük, hogy állítsák bíróság elé azokat, akik felelősek az elmúlt időszak bűneiért, és e tárgyalásoknak a legnagyobb nyilvánosság előtt kell lefolyniuk!*
- 2. Követeljük a tájékoztatás szabadságát! A sajtó mindenben hozzon részletes beszámolót és fűzzön hozzá kommentárt!*
- 3. Követeljük, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák be a központi vezetőségbe!*
- 4. Bérügyi reformot követelünk! Állapítsák meg az államtól származó összjövedelem felső határát, és gyorsítsák meg az alacsony bérek felemelésének ütemét!*
- 5. Követeljük a halálbüntetés eltörlését, politikai bűncselekményekben!*
- 6. Új alapokra fektetett, szabad demokratikus választási rendszert követelünk!*
- 7. Követeljük, hogy az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeinek intézésében!*
- 8. Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatásának rendszerét!*
- 9. Március 15-e nemzeti ünnep legyen!*
- 10. A jelenlévő orosz csapatokat az országból távolítsák el*
- 11. Töröljék el a parasztság kötelező beszolgáltatását!*
- 12. Legyen egyetemi autonómia!”³³*

A mozgalom kohézióját két ponton mutathatjuk ki. Az első a hallgatók által megismert, a saját bőrükön megtapasztalt társadalmi problémák, a második az úgynevezett másik csoport, a Dolgo-

³³ A MEFESZ október 20-i ülésén ismertetett politikai követelések hangfelvétele [részlet] itt: <http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=doku>, továbbá a nagygyűlés teljes hangfelvételének leirata itt: http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=doku&nev=19561020_nagygyules (Az eredeti felvétel a Magyar Rádió archívumában: D. 565 sz. 1-9. tekercs)

zó Ifjúság Szövetsége (DISZ) elleni fellépés. A MEFESZ esetében a lázadás kezdetben az ifjúságot irányító (infantilizáló) szervezet ellen, majd pedig a paternalista állam ellen történt. A MEFESZ a totális rendszer által uralni kívánt ifjúsági scénáriót akarta átalakítani, annak egyetemi alrendszerének működtetésében akart részt venni. E tevékenységet az állam és a párt már kezdetben is lázításnak, közösségi izgatásnak tekintette.

Az október 20-i szegedi nagygyűlés után küldötteket indítottak szerte az országba. A küldöttek vitték tova a MEFESZ üzenetét. A következő napokban sorban alakultak a felsőoktatási intézmények MEFESZ-szervezetei: október 21-e Sopron (Dimitrov téri kollégium), Veszprém; 22-e Gödöllő, Debrecen (Benczúr utcai diákszálló), Budapest (Műegyetem, valamint Kertészeti és Szőlészeti Főiskola); 23-a Mosonmagyaróvár (Mezőgazdasági Akadémia). A legismertebbek talán az október 22-i budapesti műegyetemi és a debreceni Benczúr kollégiumi nagygyűlések voltak, melyeken a műegyetemisták és a debreceni hallgatók is csatlakoztak a MEFESZ-hez, az ott megfogalmazott pontok (melyet a szegedi pontok alapján fogadtak el) váltak másnap – a debreceni és a budapesti demonstrációval – a forradalom követeléseivé.³⁴

³⁴ *A vidék forradalma 1956 I. kötet.* [szerk. Á. Varga László, Szakolczai Attila] 1956-os Intézet, Budapest, 2004; *A vidék forradalma II.* [szerk. Szakolczai Attila] Gondola Nova Kiadó, Budapest, 2006; BILL LOMAX: *Magyarország 1956. Aura, Budapest, 1989*; Filep Lajos: *Debrecen 1956. Forradalom, nemzeti ellenállás, megtorlás.* Csokonai Kiadó, Debrecen, 2000; FRIVALDSZKY JÁNOS: *Ötvenhat műegyetemistái.* Kráter, Pomáz, 2006; IFJ. SARKADY SÁNDOR: *A soproni MEFESZ az 1956-os forradalomban.* Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, 2006; LIPTÁK BÉLA: *35 nap.* BBS INFO Kiadó, Budapest, 2003; *Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalom és szabadságharcban.* [szerk. Osváth Zsolt – Zsidi Vilmos] Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség, Budapest, 2007; MORDÉNYI ENDRE – SEPETÁN RÓBERT: *Gödöllő, 1956. A forradalom és szabadságharc krónikája.* Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 1999; PACZOLAY GYULA: *Az 1956-os forradalom eseményei a Veszprémi Vegyipari Egyetemen. Egyetemünk* (Veszprém) 2006/6., 23 (1. rész) és 2006/7., 20-21 (2. rész)

Tudjuk, hogy egy társadalmi mozgalom csak a történelem igen ritka pillanataiban válhat a fejlődés igazi motorjává, akkor, amikor az általa felvetett problémákat és megoldási módokat a régi vagy az új politikai intézményrendszer átvállalja és intézményesíti.³⁵ Ez azonban a MEFESZ esetében – éppen az állam paternalista, diktatórikus jellege miatt – nem történhetett meg. De a második világháború óta az első, alulról építkező hallgatói mozgalom jelentőségét nem az intézményesülés alapján vizsgáljuk. Jelentőségét abban látjuk, hogy ezen kérdéseket és válaszokat az adott történelmi pillanatban felvetette, tehát a forradalom szempontjából egyfajta katalizátorként viselkedett.

A MEFESZ-nek az országos léptékű oktatáspolitikára gyakorolt hatása közül talán a legjelentősebb az, hogy 1956 novemberében Baróti Dezső és professzortársai elhatározták, hogy a spontán kialakult egyetemi autonómiát (a MEFESZ október 20-i követeléseinek egyike volt az egyetemi autonómia szavatlása) legalizálják és ezért egy törvényjavaslatot szerkesztettek az egyetemek státuszáról. Természetesen a Barótiék alkotta tervezetet az oktatási kormányzat elutasította.³⁶

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy a szegedi hallgatók kezdeményezésének elévülhetetlen szerepe volt a magyar társadalomnak a felsőoktatási témák felmutatásában, az ifjúság problémái felé való figyelem megjelenítésében, és a közélet ilyen irányú tematizálásában. A MEFESZ október 20-i Nagygyűlése után (politikai követelései és küldötteinek tevékenysége által) az országos politikában fejtett ki óriási hatást. Mondhatjuk: a forradalom indítósíkrája volt. Mint ifjúsági mozgalom pedig napjaink diákmozgalmának, az 1988 szeptemberében induló hallgatói önkormányzatiságnak volt az előhírnöke. Úgy véljük, hogy a MEFESZ a legjelentősebb hallgatói demokrácia-kísérlet volt a 20. században.

³⁵ KOZMA 2004, SZABÓ 1998

³⁶ ÚJSZÁSI ILONA: *A szabadság pillangója*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006

**SOHA, SOSEM AZ „ÉN” KERÜLT AZ
ELŐTÉRBE, HANEM MINDIG A „MI”
– BESZÉLGETÉS KISS TAMÁSSAL
A MAGYAR EGYETEMISTÁK
ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE
EGYIK ALAPÍTÓJÁVAL, VEZETŐJÉVEL**

Volt-e a hallgatóknak valamiféle autonómiája vagy önszerveződő érdekképviselői szervezete az 1950-es években, avagy a MEFESZ-szel kapcsolatban egy teljesen spontán hallgatói önszerveződésnek a tanúi lehetünk?

Az egyetemi hallgatóknak semmiféle autonóm szervezete nem volt, 1948-tól csakis és kizárólag a DISZ, mint a Dolgozó Ifjúság Szövetsége létezett, aminek mindenki kötelezően a tagja volt. Ez a DISZ-élet abból állt, hogy havonta egyszer a DISZ-titkár elmondott valami szentenciát a Szabad Népből, vagy valami brosrát felolvasott.

Október 16-án volt az első spontán nagygyűlés. Mik voltak ennek a közvetlen előzményei?

Október elején mutatott meg nekem Lejtényi Andris hallgatótársam, barátom egy gépelt szöveget, ennek a tartalma az volt, hogy követeljük az orosz nyelv fakultatívvá tételét, és ha ezt nem teljesítik, akkor valamikor október végére tűzte ki a Budapestről érkezett röplap, hogy akkor bojkottáljuk az orosz nyelv oktatását, magyarul nem megyünk be az órákra. És akkor a Lejtényi Andrissal beszélgetve erről kattant be először az a gondolat, hogy itt nem csak orosz nyelv van, van itt honvédelmi oktatás, és van más probléma is. Tehát hangsúlyozom még egyszer, egyelőre csak ilyen tanulmányi

problémák. Így született az ötlet, hogy csináljunk egy demokratikus, alulról építkező hallgatói szervezetet. Az ezt követő 2-3 napban megint csak úgy kics csoportos módon, talán öt-hat embernek mondogattuk, de terjedt ilyen hólabdaszerűen is ez a hír, hogy gyerekek, itt valami szervezetet kéne csinálni, ezt is kéne követelni, azt is kéne követelni. Október 16-án a bölcsészkar nagyelőadójában ezen a spontán gyűlésen elhatároztuk, hogy megalakítjuk a saját egyetemista érdekképviselői szervezetünket, a MEFESZ-t, megbeszéltük, hogy minden kar hallgatói képviselőválasztásokat fog tartani és minden kar megfogalmaz követeléseket, és végül elhatároztuk, hogy október 20-án újra találkozunk az Auditorium Maximumban és akkor elfogadjuk a MEFESZ szervezeti szabályzatát illetve a hallgatók követeléseit, azaz a MEFESZ programját. Még 16-a éjjelén megfogalmaztunk és több példányban legépeltünk egy „Diáktestvéreink!” kezdetű felhívást, melyben az ország hallgatóságát értesítettük minderről és felhívtuk őket a csatlakozásra. Ezt a lapot a következő napokban eljuttattuk szinte az összes akkori magyarországi felsőoktatási intézménybe.

...és elérkezett az október 20-i nagygyűlés napja...

20-án ismét tele volt a terem, alig fértünk be, lógtak az ablakon, az ajtón, a lépcsőházban... Nagyon sok oktató volt ott, és a rektor, a dékán, professzorok. Mi meg ott ültünk kint a katedránál. A jelenlévő közel ötszáz hallgatóval másfél-két órán keresztül megvitattuk a Szervezeti és Működési Szabályzatot. Közben derült ki, hogy részint vannak ott küldöttek más egyetemekről, akik elmondták, hogy az ő intézményük is csatlakozik a MEFESZ-hez. Más egyetemekről meg üdvözlő táviratokat küldtek az ottani hallgatók. Ezeket felolvastuk. Majd jöttek a követelések. Az SZMSZ-t Lejtényi Andris ismertette, a követeléseket olvastam fel én.

Először a tanulmányi követeléseket vitattuk meg és fogadtuk el, aztán következett a politikai követelések elfogadása. Szabadon beszéltünk egy diktatúrában! Kimondtuk azt, amit addig nem lehetett. A forradalmi hangulat egyre fokozódott. Azt a követelésünket, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák

be a központi vezetőségbe, azt megtapsolták. Azt, hogy szabad, demokratikus választási rendszert követelünk, akkor majd szétszakadt a terem a tapsvihartól és az éljenzéstől. Egy hozzászóló bedobta március 15-ét, hogy legyen nemzeti ünnep. Megtapsoltuk, elfogadtuk. Az egyik következő hozzászóló tétován, halkán kezdte: az itt tízezerrel állomásozó a szovjet katonákat küldjék haza. Megint majd leszakadt az egész terem! A gyűlés után a követeléseinket legépelve személyesen vittük el az egyetemekre és főiskolákra, úgy, hogy ki-ki vállalt egy-egy intézményt, egyetemi várost. Mi ketten Lejtényivel Budapestre mentünk.

Budapesten 22-én több intézményben is voltunk ilyen spontán nagygyűlésen, mely közül a legnagyobb a Műegyetemen volt. Este volt már és sötét folyosókon kísérték műegyetemista hallgatók a műegyetemi aulába, ahol már folyt a nagygyűlés. Ott állt a színpadon a mikrofon, és valamelyik ezek közül a műegyetemisták közül egyszerűen odalépett a mikrofonhoz: Itt a szegedi küldött, engedjétek beszélni! A DISZ-szónoka: „Erről szó se lehet!” De a jelenlévő százak kórusban kiáltották: „halljuk, halljuk, halljuk a szegedi diákok képviselőjét!”... És akkor kicsit zavartan, teljes vadidegen környezetben elmondtam, hogy mit csináltunk Szege-den, hogy ez milyen szervezet, és elmondtam a követeléseket. A hallgatóság csatlakozása egy emberként történt! Tehát egy ilyen közakaratan nyilvánultak meg, hogy igen, nekünk is ez kell. Ez a bizonyos MEFESZ szó, mint egy új szervezet, egy új jelszó jelent meg. Ez volt az a szervezet az azt megelőző nyolc évben először, amelyiket nem a központi hatalom hozott létre, hanem egy spontán alulról jövő dolog volt, amit magunk hallgatók alakítottunk ki és mi magunk találtuk ki, hogy ezt hogyan is csináljuk. Ezután következett 23-a, a felvonulás, a tüntetés és a többi.

Megbánt-e valamit? A múlt ismeretében mit csinálna más-ként?

Áldom a sorsomat, hogy megadatott az a ritka pillanat, hogy 1956-ban én tevékeny résztvevője lehettem annak a csodálatos néhány napnak. Azért mondok néhány napot, mert mi szegedi

diákok nem csak a forradalomban, hanem az azt megelőző tíz napban is lelkesek voltunk. Nagyon boldog vagyok, hogy ezt én megélhettem, mert úgy gondolom, hogy az embernek az élete így lehet tartalmas, mindazok ellenére, hogy fizikailag vagy anyagilag az ember hátrányos helyzetben volt itt aztán három és fél évtizeden keresztül. Nem csinálnám másképp. Mert ilyen száz évben egyszer van. Száz évben egyszer van egy olyan pillanat, hogy két nap alatt meg tudsz mozgatni tömegeket, ezreket, és azt érzed, hogy mindenki egyetért veled, mindenki lelkes, mind együtt gondolkodtok. És azt hiszem, észrevehettétek, hogy néhány apró dolog kivételével én azt mondom, hogy ezt Mi csináltuk. Soha, sosem az „Én” került előtérbe, hanem mindig a „Mi”. Nem csinálnám másképp!

*Az interjút Jancsák Csaba készítette
A Kiss Tamással készült interjú teljes terjedelmében hozzáférhető itt:
http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas*

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (MEFESZ) SZERVEZETI ÉS MŰKÖDÉSI SZABÁLYZATA

**ELFOGADTA A SZEGEDI HALLGATÓK
1956. OKTÓBER 20-ÁN
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
AUDITORIUM MAXIMUMÁBAN
MEGTARTOTT NAGYGYŰLÉSE**

I. fejezet.

A Szövetség jellege, feladata, célja

1.

a) A MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók széles tömegeinek szervezete, mely magában foglalja a felsőoktatásban részesülő fiatalok összességét.

Indoklás: Szükségünk van egy új szervezetre, amelyik kizárólag a mi sajátos érdekeinket védi. Erre más szervezet nem képes. A DISZ-ben nemcsak az egyetemi ifjúság problémái forognak szőnyegen. Amennyiben tehát például egy ifjúmunkás ügy nagyobb jelentőségű, a mi problémánkat időben megelőzi. Mi ezt nem minden esetben várhatjuk meg, ha úgy érezzük, hogy sürgős az ügyünk. A DISZ-ben különben is megrendült a bizalom, az új szövetség jelentősége tehát világos.

A tanársegédek az eddigiek folyamán már kijelentették szimpátiájukat szövetségünk iránt. Jelentős részük komoly szervezeti életben eltöltött időre tekint vissza, tapasztalataik, tanácsaik nagy segítséget jelentenének számunkra.¹

2.

a) A MEFESZ működésében független szabad szervezet. Elhatározásaiban a tiszta marxista-leninista pártnak, ***a XX. kongresszus szellemében megállapított²*** irányvonalát követi. Fellépéseit, döntéseit, határozatait, csakis és kizárólag a tagság döntő többségének a beleegyezésével hozza.

Indoklás: Népi demokratikus államunknak fő vezető ereje a Párt. A Párt helyes utat köve, a XX. kongresszus elvei tisztító viharoként söpörték el a sztálinizmus embertelen, marxizmus-ellenes maradványait. Ez a folyamat helyes, tiszteletreméltó. A MEFESZ-nek is ezen az úton kell haladnia, a Párt útján. A MEFESZ működésének alapelve a demokratizmus, a legszélesebb térre kiterjeszkedően. Ennek értelmében, valamint az egyszemélyi vezetés elkerülése végett határozatainkat csakis úgy hozhatjuk, hogy azt a tagság többsége elfogadja. A felülről jövő utasítások káros rendszerének elkerülése végett kizárólag a tagság hozhat határozatot.

b) A kisebbségben maradt vélemény képviselői álláspontjukat nyilvános vitára bocsáthatják.

Indoklás: A demokratizmus biztosítéka, hogy a kisebbség véleményét is meghallgassuk. Lehetséges, hogy az ő állás [technikai hiba – JCs.] Elképzelésükben is van helyes és felhasználható mag, a vita során felszínre jön, a létrejövő határozatot erősíti.³

¹ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén nem szerepel. Beillesztés Lejtényi András kézzel írt szövegéből.

² A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén nem szerepel. A beillesztés Kiss Tamás visszaemlékezése szerint Hegyi Róbert javaslatára módosított szöveg.

³ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén technikai hiba miatt nem szerepel. Beillesztés Lejtényi András kézírata alapján.

3. [A MEFESZ feladata ellátni] a hallgatók sajátos érdekeinek védelmét, tanulmányi, szociális, kulturális, politikai és egyéb téren. Érdekeinket mi ismerjük legjobban a mi feladatunk, hogy ezeket képviseljük és ha kell, meg is védjük.

Indoklás: Rajtunk kívül álló szervezet olyan vezetőséggel, amely nemcsak a mi képviselőinkből áll, nem tudja oly nyomatékkel védelmezni a mi érdekeinket, mint mi. Nem vagyunk kisgyerekek, akik nem tudják megállapítani, hogy mi a helyes, mi a helytelen. Tapasztalatunk az, hogy csak azt tudjuk elérni, amiért megharcoltunk, amit magunk kívántunk.

4. Feladatunk, hogy harcoljunk az egyetemisták, főiskolások boldogabb jövőjéért, elősegítsük a párt és a kormány egészséges törekvéseit egyetemi vonalon.⁴

[...]

5. A szövetség célja

A szövetség célja, hogy az egyetemekről és főiskolákról kikerülő ifjúság, mely a nemzet agyát van hivatva képviselni, ne közönyös passzív tömeg, ne gyáva, gerinctelen és önző réteg legyen, hanem népéért, hazájáért, boldogabb jövőnkért harcoló bátor, lelkes sereg. Ne riadjon vissza az igaz szó kimondásától, hanem képzettségével, tudásával, tehetségével népünket, hazánkat szolgálja. Minden esetben képviselje a MEFESZ a munkás- és paraszt ifjúság érdekeit is.

Indoklás: Sztálin és Rákosi rendszere szellemi nyomorékokat, Fejblintó Jánosokat nevelt. Kíméletlen és embertelen retorziókat alkalmaztak⁵ azok ellen, akik a józan ész, az emberiség⁶ hangján mertek szólni, brutalitásuk, baklövésük ellen. Durva önzést, elvtelenséget az önkény előtti szolgálai hajbókolást próbáltak több-kevesebb sikerrel be-

⁴ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén technikai hiba miatt nem szerepel. Beillesztés Kiss Tamás visszaemlékezése alapján.

⁵ Lejtényi András kéziratában: „alkalmazott”

⁶ Lejtényi András kéziratában itt: „az igazi kommunista szellem”

lénk nevelni. Le akarták törni az ifjúság lelkében gyökerező szabadságvágyat, galádságaik engedelmes cselédjeit akarták belőlünk kinevelni. A XX. kongresszus szelleme ezeket a szándékokat elsöpörte! Szabad, termékeny légkör jött létre, de a múltban gyökerező maradványok még mindig gátolnak bennünket a kibontakozásban. Ifjúsági szervezetünk célja: kidobni tudatunkból ezeket a maradványokat, népünk, hazánk, a magunk hasznára.

II. fejezet

A Tagság: A tagság jogai és kötelességei.

1. A MEFESZ tagjává válik önkéntesen minden egyetemi és főiskolai hallgató, aki magáénak vallja a MEFESZ céljait, és kötelezőnek tekinti a MEFESZ szervezeti szabályzatát és aláírja a belépési nyilatkozatot.

Indoklás: A MEFESZ demokratikus működési elve megköveteli, hogy szövetségünkben csak olyanok vegyenek részt, akiknek a szövetség alkotmánya, a szervezeti szabályzat kötelező jellegű. Nem kényszeríthetünk viszont senkit arra, hogy ha nincs velünk egy véleményem, csatlakozzék hozzánk.

2. A MEFESZ tagja minden olyan szervezetnek tagja lehet, amelynek célkitűzései és törekvései nem ellenkeznek a MEFESZ törekvéseivel.

Indoklás: A MEFESZ csaknem valamennyi tagja egyidejűleg a DISZ-nek, az MSZT-nek, stb. Tekintve, hogy célkitűzéseink nagyjából azonosak, a MEFESZ tagság nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egyéb ilyen szervezetekben is működjék az illető, a MEFESZ érdekeinek a szem előtt tartásával.

3. A MEFESZ tagjának joga van a gyűléseken tanácskozási és szavazati joggal részt venni. A vitákon saját véleményét képviselheti, felettük szavazást kérhet.

Indoklás: A MEFESZ az egyetemi és főiskolai hallgatók szervezete.

Minden hallgatónak, illetve a MEFESZ minden tagjának tanácskozási jogot kell adni, biztosítani, miáltal a közvetlen demokrácia elvét biztosítjuk. Ugyanez vonatkozik a szavazati jogra is. Elég baj volt eddig azzal hogy a tagok nem merték kifejezni véleményüket. Helyesnek tekinthető tehát az az álláspont, hogy legyen egy olyan nyilvános fórumunk, ahol mindenki szabadon, minden megtorlás vagy esetleges hátrány nélkül elmondhassa véleményét.

4. A MEFESZ tagjának joga van az összhallgatóság elé vinni bármilyen kívánságot, sérelmet. Felettük vitát kérhet.

5. A MEFESZ tagjának jogában áll számítani a szövetség szolidaritására és támogatására jogos és indokolt esetben.

Indoklás: A MEFESZ egyik fő feladata, hogy a legmesszebbmenőkig védelmezze a hallgatóság érdekeit. A szövetséget az egyes tagok összessége alkotja, tehát minden olyan ügyben, mely a szövetség érdekeit, tekintélyét érinti, a tag számíthasson a szolidaritásra. Enélkül az egyes tagok nem mernének olyan javaslattal, határozati vagy követelési indítvánnyal előjönni, mely esetleg az állami vagy pártvezetőség felé irányulna, mint például most is volt az orosz nyelv. Természetesen a MEFESZ nem áll ki olyan esetekben senki mellett sem, ha az illető a törvényekbe, erkölcsökbe, vagy az esetleges egyéb jogszabályokba ütköző cselekményt hajtana végre.

6. A MEFESZ tagjának kötelessége, hogy minden fórumon és minden más szervezetben, melynek tagja, az egyetemisták és főiskolások saját érdekeit képviselje, azokat védelmezze, kivívásukért harcoljon.

Indoklás: A MEFESZ-t azért hoztuk létre, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók érdekeit védelmezzük. Minden MEFESZ tagnak a józan ész szavára hallgatva arra kell törekedni, hogy ezeket az érdekeket, melyek az ő érdekei is, védelmezze. nem tévesszük szem elől, hogy mindnyájan egyért vagyunk, egy pedig mindenkiért.

7.

A MEFESZ tagjának kötelessége alávetni magát az egyetemista tömegek döntő többséggel hozott határozatának.

Indoklás: Ha egy álláspont a vita folyamán alulmarad, ez nyilvánvalóan azért következik be, mert az nem helyes. Ami helyes, mindnyájunk érdeke. Ami mindnyájunk érdeke, annak kivívásáért harcolni kötelező. A mi megbízottjaink ne vezetők legyenek a szó rosszabb értelmében, hanem az ifjúság akarátának hű és pontos végrehajtói. A felülről jövő utasítások rendszere elméletileg hibás, gyakorlatilag helytelen.

8. A kari gyűlések kizárhatnak egyes MEFESZ-tagokat, indokolt esetben. A kizárt tag fellebbezhet a diáknagygyűléshez.⁷

III. fejezet.

Határozathozatali joggal bíró fórumok.

1

a) Központi és legmagasabb rendű határozati szervünk a diáknagygyűlés.

Indoklás: A diáknagygyűlés határozatai minden MEFESZ tagra kötelező jelleggel bírnak. Indoklás: a diák nagygyűlésen az egyetemi és főiskolai hallgatók összessége van jelen. Határozatait a közös akarat megnyilvánulásaként kell felfogni. Az illetén hozott határozatok tehát visszaható erővel bírnak minden hallgatóra nézve.

2.

a) Határozathozatali joga van a kari diákgyűlésnek.

Indoklás: A kari gyűléseken a kar hallgatóinak az akarata nyilvánul meg.

b) A kari diákgyűlés kötelező határozatokat hozhat kari vonatkozásban, mely határozat nem ellenkezhetsz a diáknagygyűlés határozatával. E határozatok a kar minden MEFESZ tagjára kötelező jellegűek.

⁷ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén technikai hiba miatt nem szerepel. Beillesztés Kiss Tamás visszaemlékezése alapján.

Indoklás: Nyilvánvaló, hogy a kari gyűlés határozata, mely az egyetemi és főiskolai hallgatók egyetemlegességének egy töredéke, nem hozhat olyan értelmű határozatot, mely kiterjed az egész hallgatóságra, mert ez nyilván a demokratizmus durva megsértése lenne. Tekintve, hogy az illetén hozott határozat a kar hallgatóinak közös akaratából születik meg, a kar összes hallgatója számára betartandó.

c) A kari diákgyűlés javaslatot terjeszthet a diákgyűlés elé, miután azt a kar hat tized része elfogadja.

Indoklás: A kari gyűlés határozata a kar többségének akarátát tükrözi. Az így elfogadott határozatot tehát a kar nevében lehet beterveztetni.

A csoportgyűlés kötelező határozatot hozhat⁸

...melynek határozatai nem ellenkeznek a felsőbb fórumok határozataival.

b) A csoportgyűlés határozatai kötelező jelleggel bírnak a csoport MEFESZ tagjai felé.

c) A csoportgyűlés határozati javaslatot terjeszthet a felsőbb határozathozatali fórumok elé.

[...]

b) alfejezet. Végrehajtó képviseleti szervek

l/a) A diák nagygyűlést negyedévenként rendszeresen össze kell hívni. Rendkívüli esetben a tagság 10%-ának írásbeli kérésére is. A diák nagygyűlés ülései közötti szünetekben az egyetemi diák-tanács képviseli a hallgatóságot.

Indoklás: A diák nagygyűlésen hozott határozatokat végre kell hajtani. A végrehajtást – például követelés felterjesztését vagy valami effélét – a több ezer főből álló egyetemista közösség nyilvánvalóan nem vé-

⁸ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén technikai hiba miatt nem szerepel. Beillesztés Kiss Tamás visszaemlékezése alapján.

gezheti. *Ha tárgyalásokra kerül sor, megint nem lehetséges, hogy gyors intézkedések szükségessége esetén az össz tagsággal tárgyalni, már csak technikai okokból sem. Az egyes karok követeléseinek koordinálását szintén el kell végezni, és ezt sokkal egyszerűbb megbízottak útján.*

b) Az egyetemi (diák)tanács végrehajtó szerv, határozathozatali joga nincs.

Indoklás: Ha egy egyetemi diáktanácsnak határozathozatali jogot adunk, fennáll annak a veszélye, hogy életre kap újra a fölülről jövő utasítgatások rendszere, melyet mindnyájan mélyen elítélünk. Az egyetemi diáktanácsnak feladata az, hogy végrehajtsa azokat a határozatokat, melyeket a diák nagygyűlés hozott, melyet az egyetemi és főiskolai hallgatók összessége akart!

c) Az egyetemi (diák)tanács a karok három-három megbízottjából áll, melyet általánosan, demokratikusan, titkosan választanak a kari diákgyűléseken.

Egy év időtartama. A diáktanács tagjai a tagság által visszahívhatók. *(Beillesztés Abrudbányai javaslata alapján.)*

A kari gyűlések kizárhatnak tagokat a MEFESZ-ből. Az a tag, akit kizárt a kari tanács, illetve a kari gyűlés, az fellebbezhet a diák-nagygyűléshez. *(Beillesztés Kiss Tamás javaslata alapján.)*

Indoklás: a tapasztalat azt mutatta, hogy kisebb létszámú testület könnyebben és gyorsabban tud dűlőre jutni vitás kérdésekben. A megbízottakat a szövetség működési elvének megfelelően kell megválasztani, ellenkező esetben ellentétbe jutunk önmagunkkal.

2. A kari diákgyűlések határozatainak végrehajtását évfolyamonként választott kari tanács végzi.

A kari tanácsnak határozathozatali joga nincs.

3. Az évfolyamgyűlések határozatainak végrehajtását az évfolyamon választott kari tanács végzi.

Az évfolyam tanácsnak határozathozatali joga nincs.

4. A csoport gyűlés határozatainak végrehajtását a csoport által választott csoport-megbízott végzi.

A csoport megbízottnak határozathozatali joga nincs.

5. Amíg a szövetség nem bír országos jelleggel, az egyetemi diák-tanács mellett működő szervező tanács veszi föl a kapcsolatot az ország többi egyetemistájával a szövetség kiterjesztésére.

Indoklás: Célunkkal ellenkezik szűk körű, provinciális szervezet létrehozása. Mozgalmunkat ki kell terjeszteni az ország összes egyetemistájára és főiskolására. A szervező tanács feladata kizárólag arra specializálódjék, hogy felvegye a kapcsolatot velük, az erre vonatkozó ügyeket érdemben intézze, működéséért felelős legyen az összhallgatóságnak.

IV. fejezet. **Vegyes rendelkezések**

1. Határozatképes a gyűlés ha a tagság 60 %-a jelen van. *A szövetség határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza.⁹*

3. Amint szövetségünk országos szervezetté válik, legfelsőbb határozathozatali szervünk az országos diákszövetség lesz.

Indoklás: A diákszövetség az ország valamennyi egyetemi és főiskolai hallgatójának akarat-megnyilvánulási fóruma lesz.

4. A diákszövetség összetételét, általában egész működésének elveit az egyes egyetemek diák-nagygyűlésein kell majd meghatározni.

Indoklás: Elsődleges az átfogó egyetemista szervezet létrehozása. Tehát először csináljuk meg az össz-szervezetet, és amikor már minden egyetemi centrumban megvan a MEFESZ, akkor majd tárgyalunk velük egységesen, és koordinálva az álláspontjainkat a legfelső szervünkről.

⁹ A vastagított dőlt szöveg az ülés hangfelvételén technikai hiba miatt nem szerepel. Kiss Tamás visszaemlékezése alapján.

5. A MEFESZ szoros baráti és kölcsönös támogatói viszonyban akar állni a DISZ-szel.

Indoklás: A MEFESZ az egyetemisták és főiskolások szövetsége, nem szakad el, nem áll szemben testvéreivel, a munkás és parasztfiatalokkal, akinek jelenlegi szervezeti formája a DISZ. Nincsenek ellentétes követeléseink, csak más irányúak.

6. A MEFESZ szervezeti és működési alapelve, a tökéletes demokrácia, mely a XX. kongresszuson elhangzott vezérelvek szerint nyer kifejezést. Az egyszemélyi vezetést a legszélesebb tömegek vezetésével, a dogmatizmust, a vélemények és elképzelések szabad termékeny harcával cserélte fel.

7. A belépési nyilatkozat szövege: Belépési nyilatkozat, alulírott – szak, évfolyam hallgató – a MEFESZ tagjai sorába lépek. annak szervezeti szabályzatát elismerem, és azokat magamra nézve kötelezőnek tartom, egy aláírás.

8. A MEFESZ tagjaitól tagdíj formájában anyagi hozzájárulást kér, havi 1 Ft tagdíj formájában.

AZ ÍRÁSOK EREDETI MEGJELENÉSI HELYE

SZOLCSÁNYI JÁNOS: *Szegedi szikra gyűjtotta fel az '56-os forradalmi lángot.* (Magyar Nemzet, 2005. november 3., 6. oldal)

Interneten: <http://www.mno.hu/portal/316748>

LIPTÁK BÉLA: *A MEFESZ megalakulása és a 16 pont.* (In. 35 nap. A Testament of Revolution. BBS-INFO, Budapest, 2003)

Interneten: <http://hungaria.org/1956/index.php?projectid=2&menuid=33#46>

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON: *A MEFESZ és a KISZ 1956-57-ben. Értelmiségi fiatalok a nemzet szolgálatában és elárulásában.* (Hitel, 2007. május, 24-39. oldal)

Interneten: <http://www.epa.hu/01300/01343/00064/pdf/20070523-87059.pdf>

SÓLYOM LÁSZLÓ a Magyar Köztársaság elnökének ünnepi beszéde a Szegedi Tudományegyetemen a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján 2006. október 16-án (A hallgatói önkormányzatosság és az egyetemi autonómia napja)

Interneten itt: http://www.mefesz.hu/media/wmv/20061016_szenatus.wmv

JANCSÁK CSABA: A magyarországi hallgatói mozgalom bölcsője – a szegedi MEFESZ. In. Bencsik Péter [szerk.]: „Mi, szegediek megtettük az első lépést...” *Konferencia a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján.* Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2008, 23-36

JANCSÁK CSABA: Soha, sosem az „Én” került előtérbe, hanem mindig a „Mi” – Beszélgetés Kiss Tamással a MEFESZ egyik alapítójával, vezetőjével. In. Kiss Tamás: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – Szeged, 1956.* [szerk. Jancsák Csaba] *Belvedere Meridionale, Szeged, 2001*, 133-159 [jegyz. Jancsák Csaba 159-168]

Interneten itt: http://www.mefesz.hu/mefesz.php?oldal=emlek&nev=kiss_tamas

A TÉMA TOVÁBBI IRODALMA:

BENCsik Péter [szerk.]: „Mi, szegediek megtettük az első lépést...”
Konferencia a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján.
Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2008

KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége – 1956,*
Szeged. Belvedere Meridionale, Szeged, 2001

KISS, TAMAS: *Association of Hungarian University and College*
students. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006.

NAGY ISTVÁN: „... a fiatal szívek forradalma.” Szeged, Bába, 2005

OSVÁTH ZSOLT – ZSIDI VILMOS [szerk.]: *Magyarországi felsőoktatási*
intézmények az 1956-os forradalom és szabadságharcban. Magyar
Felsőoktatási Levéltári Szövetség, Budapest, 2007

PERBÍRÓ JÓZSEF: *1956 Szegeden – Emlékeimben.* Belvedere
Meridionale, Szeged, 2002

PÉTER LÁSZLÓ: *1956 előtt, alatt, után.* Belvedere Meridionale, Sze-
ged, 2006

ÚJSÁSZI ILONA: *A szabadság pillangója – 1956 Szegeden, az egyete-*
men. Belvedere Meridionale, Szeged, 2006

VIDA MIHÁLY: *Három hét boldogság – 1956 Szegedi története.* Belve-
dere Meridionale, Szeged, 2006

*Lejtényi András (áll) ismerteti a MEFESZ SZMSZ-tervezetét.
Az első sorban Baróti Dezső az egyetem rektora és Fodor Gábor professzor.*

*Szegedi Tudományegyetem Auditórium Maximum 1956. október 20.
A MEFESZ alakuló ülésén résztvevő hallgatók.*

EGY-24

XB /77807

*Lejtényi András (áll) ismerteti az MEFESZ-alapszabály tervezett szövegét.
Az elnökségi asztal közepén Perbíró József professzor, tőle jobbra Kiss Tamás.
Perbíró bal oldalán (szemüveggel) Vörös József orvostanhallgató.
Az asztal bal oldalán (szemüveggel) Ács Vilmos főiskolai hallgató.*

*Szegedi Tudományegyetem Auditorium Maximum 1956. október 20.
Szavazás a MEFESZ programjáról (előterjesztette Kiss Tamás)*

X151043

